

Kvinner i rusmiljøet

*Levde liv, marginalisering og
mestringsstrategier*

Øystein Bruun Ericson

Masteravhandling

Institutt for kriminologi og rettssosiologi

UNIVERSITETET I OSLO

Mai 2019

Kvinner i rusmiljøet

Levde liv, marginalisering og mestringsstrategier

© Øystein Bruun Ericson

2019

Kvinner i rusmiljøet. Levde liv, marginalisering og mestringsstrategier

Øystein Bruun Ericson

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

Sammendrag

Tittel: Kvinner i rusmiljøet. Levde liv, marginalisering og mestringsstrategier.

Av: Øystein Bruun Ericson

Veiledere: Sveinung Sandberg og Sébastien Tutenges

Institutt for kriminologi og rettssosiologi,

Det juridiske fakultet

Universitetet i Oslo

Våren 2019

Denne oppgaven handler om kvinner i Oslos rusmiljø og tar sikte på å identifisere hvilke mestringsstrategier som kommer til uttrykk når kvinnene forteller om sine liv. Tradisjonelt sett har rusavhengige kvinner blitt beskrevet som passive, dobbelavhengige, dobbelavvikende og som mindre kapable aktører (Grundetjern, 2015:253; Lalander, 2003:139; Maher & Daly, 1996:467). De senere årene har beskrivelsene av rusavhengige kvinner imidlertid blitt mer nyansert og fokus på deres involvering i ruskøkonomien som handlende subjekter og som kapable og vellykkede entreprenører er blitt mer vanlig (Grundetjern, 2015).

I denne oppgaven er fokuset satt på deltakerne som handlende subjekter. De har ingen spesifikke roller som entreprenører og selgere i rusøkonomien, men de er intervjuet med bakgrunn i at de er involvert i Oslos rusmiljø og at de er rusavhengige kvinner. Deres involvering i rusmiljøet dreier seg primært om sosiale og praktiske aspekter knyttet til anskaffelse av dop og sosial omgang. Gjennom intervjuer om deres liv tar denne oppgaven sikte på å identifisere handlingsrom og mestringsstrategier i lys av kvinnenens levde liv og erfaringer. Skal man forstå marginaliserte grupper som noe annet enn passive ofre for undertrykkelse, må man forstå de med utgangspunkt i deres liv levd i opposisjon og motstand og de må forstås som overleverer av den undertrykkelsen de er utsatte for (Bar On, 1993). Deltakerne forteller om undertrykkelse og viktimisering, men de forteller også om hvordan de både bevisst og ubevisst finner måter å håndtere undertrykkelsen på.

For å kunne identifisere hvilke mestringsstrategier som er tilgjengelige og for å kunne forstå hvilke bakenforliggende faktorer som ligger til grunn for at disse strategiene bevisst og ubevisst benyttes, har det vært et viktig bidrag til denne oppgaven å se nærmere på kvinnenens

livserfaringer og på de sosiale omstendighetene i deres liv. Temaer som oppvekst, deres første møter med rusmidler og hvordan det oppleves å være kvinne i rusmiljøet, legger et grunnlag for hvordan deres mestringsstrategier kan forstås utover bare å være intuitive og spontane handlinger.

Rusmiljøets sosiale natur er vektlagt for å kunne forstå hvilke påvirkende og begrensende faktorer som ligger i deltakernes sosiale omstendigheter. Kjønnsubalanse, stigmatisering, marginalisering, kriminalitet og kontroll er noen av faktorene som ser ut til å spille inn. I tillegg kommer de helsemessige og sosiale utfordringene som preger en rekke av miljøets aktører. Samspeillet mellom rusmiljøets utfordringer og deltakernes livserfaringer ser ut til å ha en rekke ulike innvirkninger på deltakernes livssituasjon, deres rom for handling og tilgang på mestringsstrategier.

Mestringsstrategiene som identifiseres er kategorisert under tre forskjellige temaer. Den første handler om forskjellige måter å gjøre kjønn på. Disse er utledet av konseptet *doing gender* og handler om hvordan deltakerne, i kraft av å være kvinner, må forholde seg til, forhandle og tilpasse seg måter å gjøre kjønn på som følge av rusmiljøets kjønnsrollehierarki. Den andre handler om at kvinnes rusbruk er en mestringsstrategi, både rent medisinsk, men også som et slags identitetsarbeid i søken etter å forstå seg selv som, og bli forstått av andre, som en pasient med hjelpebehov framfor en kriminell rusavhengig. Den tredje handler om hvordan deres historier fungerer som mer enn bare gjenfortellinger av deres faktiske opplevelser og erfaringer. De fungerer identitetsskapende og de ser ut til å fungere som redskaper for å forstå seg selv og sin posisjon i samfunnet i mer positive rammer. Dette eksemplifiseres og kommer til uttrykk gjennom deres historier om det de opplever som strukturell undertrykking i møtet med hjelpeapparatet og det som kan tolkes som grensedragningsarbeid når de distanserer seg og identifiserer seg vekk fra andre grupper i samfunnet.

Mestringsstrategiene identifisert i denne oppgaven må forstås både i lys av de strukturelle og individuelle påvirkningsfaktorene som er kommet til uttrykk gjennom deltakernes historier om deres liv, men også i lys av rusmiljøets sammensatte sosiale natur. På overflaten ser strategiene ut til å være både rasjonelle og givende. De ser imidlertid ut til å gi kortvarige løsninger for kvinnene som benytter seg av dem og de ser ut til å bidra til å opprettholde de strukturelle undertrykkende kreftene som var en del av problemet i utgangspunktet.

Forord

Da var det over for denne gang. Det har vært en hektisk prosess preget av et forsøk på å balansere arbeid, skole, arbeid, sosialt liv og familieliv med min lille mikrofamilie! Det skal bli godt å få levert fra seg sluttproduktet og få mer tid til venner og familie!

Jeg har en rekke folk å takke:

Først og fremst ønsker jeg å takke deltakerne mine som har delt sine liv, sine erfaringer og sin enorme styrke. Tusen takk for bidraget. Jeg beundrer dere og jeg heier på dere!

Tusen takk til mine venner og kollegaer i SERAF og i Velferdsetaten som har tilrettelagt for at jeg har kunnet kombinere jobb og skole og som har taklet å samarbeid med en som har hatt en ballbinge av baller i luften samtidig de siste par årene. Tusen takk!

Tusen takk til mamma og pappa for at dere alltid støtter og heier på oppleggene mine!

Takk til venner og familie som har vært tålmodige med min tidvis asosiale tilværelse disse tre årene.

Tusen takk til Elin for språkvasking fra Spanias strandsoner. Tusen takk!

Takk til mine veiledere Sebastien og Sveinung. Deres kritiske og konstruktive blikk har vært gull verdt!

Og sist, men ikke minst,

Min kjære samboer, veileder, språkvasker, mitt faglige forbilde og aller mest, min kjæreste, Tara. Uten deg, dine innspill, din tålmodighet, ditt intellekt og din positivitet ville dette vært et laaaaaangt større fjell å bestige! Tusen takk! Hometeam!

Oslo, Mai 2019

Øystein Bruun Ericson

Innholdsfortegnelse

1	Innledning	1
1.1	Problemstilling	2
2	Teoretiske rammer	3
2.1	Feministiske perspektiver og kjønn	3
2.1.1	Det aktive subjekt og offerrollen	3
2.1.2	Doing gender, maskulinitet og femininitet	5
2.2	De sosiale omstendighetene	6
2.2.1	Sosiale rom og habitus	7
2.2.2	Subkulturer	8
2.3	Identitetsarbeid	9
2.3.1	Narrativ kriminologi	9
2.3.2	Symbolsk grensedragning	10
2.4	De teoretiske perspektivenes bidrag til denne oppgaven	11
3	Metode	12
3.1	Det kvalitative forskningsintervju	12
3.2	Rekruttering av deltakere	14
3.3	Kort om deltakerne	15
3.4	Min rolle som forsker	16
3.4.1	Etiske hensyn	16
3.4.2	Forskningskvalitet og refleksjon	17
3.5	Oppsummerende betraktninger: Respekt og forståelse	20
4	Oslos åpne rusmiljø	21
4.1	En omreisende scene	21
4.2	Et stigmatisert subsamfunn	22
4.3	Et kjønnskjevt miljø	27
4.4	Rusmiljøets funksjon som markeds plass og sosial arena	30
4.5	Oppsummerende betraktninger: Et sammensatt miljø	35
5	Levde liv og erfaringer	37
5.1	Marginaliserte oppvekster	37
5.1.1	Vold og seksuelle overgrep	37
5.1.2	Psykisk vold og psykiske problemer i hjemmet	40
5.1.3	Oppsummerende betraktninger: En traumatisk start	44
5.2	Møter med rusen	44
5.2.1	Medikamenter, rusmidler og traumer	45

5.2.2	Ungdomskultur	48
5.2.3	Oppsummerende betraktninger: Ungdomskultur og medisinerings.....	52
5.3	Livet som kvinne i rusmiljøet	53
5.3.1	Mannlige relasjoner og vold	53
5.3.2	Morsrollen og rus.....	57
5.3.3	Oppsummerende betraktninger: Offerstatus og den gode mor	60
6	Hvordan leve med det?	62
6.1	Å mestre sitt kjønn	62
6.1.1	Å omfavne tradisjonell feminitet	63
6.1.2	Maskulint voldspotensial	66
6.1.3	Å utnytte eller å bli utnyttet?	69
6.1.4	Oppsummerende betraktninger: Kortsiktig mestring.....	72
6.2	Rus som medisin.....	73
6.2.1	Å normalisere sitt sinn	73
6.2.2	Rus eller hjelp?	76
6.2.3	Oppsummerende betraktninger: Resept fra gata.....	77
6.3	Identitetsarbeid.....	78
6.3.1	Symbolisk grensedragningsarbeid	78
6.3.2	Historier om systemsvikt	83
6.3.3	Oppsummerende betraktninger: Å leve med sin identitet.....	86
7	Avslutning.....	88
	Litteraturliste.....	93
	Vedlegg 1: Godkjennelse fra NSD 2017/2018	101
	Vedlegg 2: Godkjennelse fra NSD 2018/2019- forlengelse	102
	Vedlegg 3: Informasjonsskriv.....	103
	Vedlegg 4: Ustrukturert intervju-guide.....	105

1 Innledning

«Det er ikke sånn at alle jenter i rusmiljøet er ofre liksom, for det er de ikke. Vi har jo kontroll på en annen måte. Det er mange sterke damer i rusmiljøet.»

- Anette

Kvinnelige rusavhengige har tradisjonelt sett blitt beskrevet som passive aktører i egne liv. De er blitt beskrevet som *dobbelavvikende* som følge av deres brudd med forventninger om samtidens kjønnsroller og som *dobbelavhengige* der avhengigheten av rusmidler kun er overgått av avhengigheten av en mann som kontrollerer og supplerer kvinnens rusbruk (Grundetjern, 2015:253; Maher & Daly, 1996:467). I senere tid har det likevel vært en endring mot å forstå kvinner i større grad som handlende subjekter. Det er i nettopp det lyset denne oppgaven søker å forstå de rusavhengige kvinnene i.

Ni kvinner fra Oslos tunge rusmiljø, har gjennom kvalitative intervjuer fortalt historier fra sine liv. I intervjuene beskriver de marginalisering, undertrykking og viktimisering. De fortelles av kvinnene Anette beskriver i sitatet over – handlende kvinner som gjør hva de kan for å overleve og håndtere hverdagen, i et miljø som ikke ser ut til å anerkjenne dem som verdige aktører.

Oppgaven tar sikte på å identifisere hvilke mestringsstrategier kvinnene i rusmiljøet har tilgang på for å mestre sine liv, samt hvilke bakenforliggende sosiale og strukturelle faktorer som påvirker tilgangen på og ressursene deres til å utøve både bevisste og ubevisste mestringsstrategier i praksis. Miljøet de lever i og er en del av, vil kunne være av betydning for deres handlingsrom og tilgang på ressurser til å mestre hverdagen. Rusmiljøet bærer preg av stigmatisering, marginalisering, kriminalitet og polisiær kontroll. Aktørene er i tillegg ofte overrepresentert i statistikker knyttet til helseproblematikk, vold, utsatthet for vold og psykiske lidelser. Dette er faktorer som vil kunne være med på å prege relasjonene og interaksjonen aktørene imellom, noe som igjen kan påvirke deres rom for handling.

Ved å se nærmere på kvinnenens livserfaringer og livshistorier kommer det frem erfaringer fra undertrykking, men også erfaringer knyttet til overlevelse og motstand mot denne undertrykkingen. Tematikk som oppvekst, deres første møter med rusen og hvordan det oppleves å være en kvinne i rusmiljøet, er temaer som bidrar til å vise noe av det

erfaringsgrunnlaget som vil være med på å påvirke deltakernes relasjoner og interaksjoner i deres hverdag.

Historiene er gripende og tidvis rystende, men de er forsøkt fortalt med refleksjon og med et ønske om å vise frem en side av samfunnet som det store flertallet kanskje ikke kjenner – en side disse kvinnene kjenner så altfor godt.

Oppgaven er bygd opp med en tenkt kronologi, der miljøet de er en del av beskrives og diskuteres i kapittel fire. Deretter beskrives deltakernes livserfaringer inngående i kapittel fem, før kapittel seks legger frem og diskuterer de identifiserte mestringsstrategiene i lys av de foregående kapitlene. Kapittel sju gjør et forsøk på å samle trådene fra analysekapitlene med hensikt om å besvare oppgavens forskningsspørsmål.

1.1 Problemstilling

I denne oppgaven ønsker jeg å finne ut av hvordan rusavhengige kvinner, som er en del av et tungt rusmiljø, opplever, håndterer og mestrer sine liv. Med utgangspunkt i deres livshistorier forsøker jeg å identifisere deres rom for handling og deres tilgjengelige mestringsstrategier både i lys av bakenforliggende maktstrukturer og deres egen selvforståelse og selvidentitet. Med dette håper jeg å kunne skape en bedre forståelse av hvilke mekanismer som spiller inn og påvirker hvordan det er å være en kvinnelig rusavhengig i Oslos åpne rusmiljø.

For å kunne utforske dette, har jeg utformet følgende forskningsspørsmål:

- På hvilken måte påvirker miljøet som kvinnene er en del av, deres tilgjengelige ressurser for handling og mestring i hverdagen?
- Hvordan har deltakernes livserfaringer vært med på å påvirke deres livssituasjon i dag?
- Hvilke konkrete, både bevisste og ubevisste mestringsstrategier kan identifiseres i deltakernes fortellinger om deres liv, og hvilke implikasjoner har disse for deres livsmestring?

2 Teoretiske rammer

For å kunne besvare forskningsspørsmålene har jeg hatt behov for teoretiske perspektiver som kan gi en forståelse av hva deltakerne sier, både med utgangspunkt i deres personlige erfaringer og historikk, men også i hvordan vi kan forstå disse erfaringene og deres håndtering av disse, i lys av bakenforliggende strukturer.

De feministiske teoriperspektivene benyttet i denne oppgaven er ment å være et redskap til å fortolke deltakernes livserfaringer i lys av sosiale samfunnsstrukturer og -hierarkier. Samtidig skal disse perspektivene bidra til å forme forståelsen av deltakerne som handlende subjekter.

Ved hjelp av subkulturteori og Bourdieus begreper om habitus og sosiale rom har jeg ønsket å forstå konteksten og den sosiale virkeligheten deltakerne lever i og hva slags implikasjoner denne virkeligheten har å si for deltakernes handlingsrom både på struktur- og aktørnivå.

I et forsøk på å forstå deres egne opplevelser av deres egne erfaringer, og for å vise hvordan disse er med på å bygge deres identitet og selvforståelse, har jeg også tatt i bruk en narrativ tilnærming med fokus på deltakernes identitetsarbeid.

2.1 Feministiske perspektiver og kjønn

I denne oppgaven har de feministiske bidragene to hovedfunksjoner. På den ene siden skal de fungere som et analytisk rammeverk for forståelsen av deltakerne som handlende subjekter. På den andre siden fungerer de som analytiske verktøy der hensikten er å identifisere makt-, undertrykkelsesstrukturer og kjønnsrelasjoner deltakerne preges av i hverdagen. Først legges det frem teoretiske bidrag der fokuset på det handlende subjekt og synet på offerrollen diskuteres. Deretter redegjøres det for hvordan begrepet *doing gender* kan være et verktøy for å forstå noen av implikasjonene knyttet til feminitet og maskulinitet i marginaliserte miljøer.

2.1.1 Det aktive subjekt og offerrollen

Feministiske teoriretninger i samfunnsvitenskapene vokste fram i kjølvannet av kvinnebevegelsens fremvekst. Kriminologien var én av fagretningene som ble beskyldt for å være kjønnsblind og et fag som var preget av at det hovedsakelig var menn som forsket på menn (Messerschmidt, 2011:355). De feministiske teoriretningenes fremvekst bidro til å løfte

det akademiske fokuset på faktorer som kjønn, kjønnsrelasjoner og makt- og undertrykkelsesstrukturer i samfunnet (Alcoff & Potter, 1993:4; Frisaufova, 2016:14). Den feministiske teoriretningen distanserte seg fra opplysningstidens idealer om den objektive og universelle sannhet (Alcoff & Potter, 1993:1; Gavey, 1989:462). I stedet ble det argumentert for at kunnskap var sosialt konstruert, ikke-nøytral og tradisjonelt sett nært knyttet til makt og makthavere (Gavey, 1989:462).

Selv om feministisk teori rommer en rekke ulike teoriretninger argumenterer Flax (1987:628) for at fokuset på *gender relations*, eller kjønnsrelasjoner, er en av de fundamentale fellesnevnerne i feministisk teori. Kjønnsrelasjoner er maktrelasjoner, eller snarere skjeve maktrelasjoner, der denne relasjonen i stor grad har blitt definert og kontrollert av menn. Når jeg i denne oppgaven har valgt å sette søkelyset på kvinner i Oslos rusmiljø, har hensikten vært både å identifisere maktrelasjonene som utspiller seg mellom kjønnene i miljøet, samt forsøke å belyse hvordan disse relasjonene skapes og reproduseres i miljøet de eksisterer i og hvilke implikasjoner disse har for kvinnene i mitt datamateriale.

Et viktig moment knyttet til forskning på marginaliserte grupper, undertrykkelsesdiskurser og fremveksten av feminismen, er hvordan det å bli kategorisert som marginalisert og å være et offer tradisjonelt sett har vært synonymt med å være en passiv aktør. Dette ser man blant annet i beskrivelsen av kvinnelige rusavhengige i tidligere akademisk litteratur. Rusavhengige kvinner har gjerne blitt beskrevet som dobbelavhengige, der avhengigheten av rusen og avhengigheten av en mann går hånd i hånd. Selv er kvinnen ute av kontroll og har ingen kapasitet til å skulle ta vare på seg selv og langt mindre være en handlende aktør (Lalander, 2003:133; Maher, 1997:2). Kjersti Ericsson (1993) viser til paradokset i kvinnebevegelsens vellykkede kamp om å omdefinere vold mot kvinner der rammeforståelsen av denne volden ble endret og handlingen ble oppkriminalisert, hvorpå resultatet i praksis førte til at kvinner *vant* rettigheten til å være et offer, men med *betingelsen* om å være «[...] stakkarslig, svak og et passivt objekt av andres handlinger. Et nokså paradoksalt resultat, når en tenker på at kvinnebevegelsens hovedmål nettopp har vært å bringe kvinnen ut av rollen som «den andre», som objekt, og fram på scenen som sjølstendig handlende subjekt» (Ericsson, 1993:76). Det er ikke nødvendigvis slik at det å være et offer og det å være et handlende subjekt er gjensidig utelukkende. Gavey (1989:464) argumenterer for at individer ikke er passive, men at de, avhengig av hvilke diskurser de har til rådighet, har «valg» og muligheten til å posisjonere seg i tilgjengelige diskurser i den gitte sosiale konteksten. Inngangen min til

forskningsspørsmålene og problemstillingen i denne oppgaven er å identifisere deltakernes handlinger og handlingsrom, til tross for eventuelle marginaliseringsfaktorer og viktimisering.

Ericsson (1993:79) spiller videre på skillet mellom å være aktiv og passiv med det hun kaller «å velge det uunngåelige» som et konsept på det å reagere, altså handle, på undertrykkingen en er utsatt for. Dette fører med seg følelsen av stolthet og følelsen av å være en handlende aktør til tross for sin marginaliserte sosiale posisjon. Problemet er at dette kan bidra til å skjule undertrykkingen og dermed videreføring av status quo. Den undertrykte som en handlende aktør forstås i feministisk kontekst der «subjektets kunnskap» er en viktig kunnskap og at kunnskap er skapt gjennom sosiale relasjoner og i stor grad kan ses på som relativ (Alcoff & Potter, 1993). For å skulle tillate en marginalisert gruppe deres agency hevder Bell Hooks at man må snu seg vekk fra den marxistiske modellen, som hun argumenterer for at nekter de marginaliserte retten til å handle (Bar On, 1993:87). Man må heller snu seg mot erfaringer av levde undertrykte liv, i den betydningen av at et liv levd i undertrykkelse ikke bare er et liv i maktesløshet og passivitet, men også et liv levd i opposisjon og utøvd motstand (Bar On, 1993:88).

2.1.2 Doing gender, maskulinitet og femininitet

I forrige delkapittel viste jeg til at kriminologien er blitt kritisert for kjønnsblindhet. I ettertid er det vokst fram teoretiske perspektiver som har utfordret det etablerte og prøvd å sette søkelyset på manglende fokus på kvinner og kjønnsperspektiv i kriminologien (Messerschmidt, 2011:355). Allerede eksisterende teori ble derfor rekonseptualisert i et forsøk på å fylle igjen hullene og supplere med konsepter som kunne være med på å bidra til at kriminologien kunne være bedre rustet til å forholde seg til kjønnsvariasjoner. I denne forbindelse vil jeg se nærmere på hvordan begrepet *doing gender* kanskje kan være et bidrag til å forstå hvordan kjønnsfaktorer spiller inn på kvinnene i denne oppgavens interaksjon og sosiale samhandling med de andre aktørene i rusmiljøet.

I 1987 lanserte West og Zimmerman begrepet *doing gender*, en begrepsliggjøring om at kjønn er best forstått som sosiale konstruksjoner som følge av interaksjonene i dagliglivet. *Doing gender*, eller å gjøre kjønn, beskrives som sosiale handlinger knyttet opp mot gitte forventninger til samfunnets kjønnsroller. Måten menn og kvinner gjør kjønn på, som noe situasjonsbestemt ut fra de sosiale forventningene knyttet til kjønn, bidrar til å reproducere de sosiale hierarkiene og strukturene i samfunnet (Miller, 2014:2).

James Messerschmidt introduserte begrepskonseptet *doing gender* til kriminologien (Miller, 2014:2). Han var kritisk til at feministisk teori hadde en tendens til å fokusere for lite på menn og at mannens adferdsmønster ofte ble redusert til patriarkalske forklaringsmodeller (Messerschmidt, 2011:355). I boka *Masculinities and Crime* beskriver Messerschmidt hvordan menn, i mangel på andre ressurser, begår kriminalitet for å oppnå en slags hegemonisk maskulinitet, *doing masculinity*. Ifølge Messerschmidt, er hegemonisk maskulinitet i den vestlige industrialiserte verden definert gjennom lønnet arbeid, undertrykking av kvinner, heteroseksualitet og menns ukontrollerbare seksualitet (2011:356). I og med at den til enhver tid hegemoniske maskulinitet, som følge av samfunnets patriarki, er samfunnets dominante kjønnsrolle (Grundetjern, 2017:18), vil dette kunne ha innvirkning på hvilket handlingsrom kvinner i et miljø med maskulin dominans har for å gjøre kjønn.

Miller (2002:436) kritiserer Messerschmidts fokus på maskulinitet og konseptet *doing gender* for å komme til kort i å forklare kvinners involvering i kriminalitet. Hun argumenterer for at konseptet *situated action* kanskje bedre kan bidra til å forklare kvinners avvik. Gjennom å se kjønn som *situated action* eller *situated accomplishment* anerkjenner man at kjønn er mye mer enn en rolle eller en individuell karakteristikk: «it is a mechanism whereby situated social action contributes to the reproduction of social structure» (Miller, 2002:434). Det vil si at kvinner og menn gjør kjønn som følge av de satte normative rammebetingelser om maskulinitet og femininitet. Det impliserer også at det finnes en rekke forskjellige maskuliniteter og femininiteter som varierer på tvers av kontekstuelle og sosiale omstendigheter (Miller, 2014:4).

2.2 De sosiale omstendighetene

For å forstå deltakernes tilgjengelige handlingsrom vil det kunne være hensiktsmessig også å forstå de bakenforliggende sosiale omstendighetene som er med på å forme deres sosiale virkelighet. Bourdieus begreper om sosiale rom og habitus, samt perspektiver om subkulturer, vil forhåpentligvis være et bidrag til å forstå hva kvinnes sosiale miljø har å si for deres tilgjengelige ressurser til å mestre og håndtere hverdagen. Alle deltakerne i dette datamaterialet har i en eller annen form relasjoner til Oslos rusmiljø – et miljø det er nærliggende å tro innehar egenskaper og mekanismer som skiller seg fra det konvensjonelle samfunnet og dermed er med på å forme kvinnes sosiale virkelighet.

2.2.1 Sosiale rom og habitus

Gjennom begreper som habitus, sosiale rom og kapital, prøver Bourdieu å gi en forståelse av forholdet mellom struktur/aktør-utfordringene i sosiologien. Han hevder at det finnes objektive strukturer i den sosiale verden som både begrenser og tilrettelegger for aktørers handlinger og selvforståelse (Bourdieu, 1989:14). Det er altså et slags samspill mellom det han på den ene siden omtaler som habitus, en aktørs iboende autonomi basert på ens egne livserfaringer og verdensoppfatninger, og på den andre siden, sosiale strukturer han omtaler som områder, grupper og sosiale klasser.

Det sosiale rom kan sammenliknes med geografiske rom, men handler primært om den sosiale avstanden og det sosiale forholdet mellom aktører og grupper. I teorien kan den geografiske avstanden korrelere med den sosiale. I virkeligheten er det imidlertid mer maskert enn som så, til tross for at folk i nær sosial relasjon gjerne finner sammen også rent geografisk. Ifølge Bourdieu er disse relasjonene mellom aktører, grupper og deres posisjoner ervervet og etablert som følge av ressurser i det sosiale universet. Tilgangen på ressursene vil være med på å definere i hvilket sosiale rom du er og hvilken habitus du besitter. Disse ressursene er ifølge Bourdieu økonomisk kapital, kulturell kapital, sosial kapital og symbolsk kapital (ibid:17). Kapitalkategoriens verdi vil avhenge av hvilket sosiale rom aktøren er plassert i. I noen typer rom og miljøer vil økonomisk kapital henge høyt, mens i andre sosiale rom og miljøer vil kanskje den kulturelle kapitalen veie tyngre.

Bourdieu hevder at det ikke er tvil om at subjekter er aktivt handlende og at de har en aktiv rolle i hvordan de skaper sitt verdensbilde, men at dette verdensbildet skapes ut fra strukturelle begrensninger og påvirkninger (Bourdieu, 1989:18).

Den sosialiserte og sosiale aktør er, ifølge Bourdieu (1989), i stand til å skape og organisere en viss form for orden når det kommer til sosial interaksjon og samhandling, basert på subjektive forhold som meninger, preferanser og smak. Dette har sammenheng med posisjonen en aktør har i det sosiale rom, som igjen har påvirket hva slags oppfatninger av den sosiale verden aktøren besitter. Denne måten å kjenne sin plass på, i forhold til andre i den sosiale verden, kaller Bourdieu for habitus.

Det faktum at vi er i stand til å klassifisere og plassere oss i forhold til andre og hverandre, gjerne basert på kapitalformene beskrevet tidligere, bidrar til produksjon og reproduksjon av maktstrukturene i samfunnet. Gjennom fordeling av goder, eksemplifisert gjennom eiendom

og eiendeler, fremstår den sosiale verden som et symbolsk system som på objektivt vis rangerer og organiserer forskjeller og avstand. Det sosiale rom ser ut til å fungere som et symbolsk rom der forskjellige livsstiler og statusgrupper rangeres basert på forskjeller og ulikhet (ibid:20). Dermed gjør maktstrukturer og maktrelasjoner seg gjeldende og de reproduseres ved at aktørene i den sosiale verden underkaster seg, eller aksepterer, de objektive strukturene som er skapt av strukturene i den sosiale verden. Hvilken livsførsel du fører og hvilken posisjon du har i den sosiale verden vil således påvirke ditt handlingsrom og begrensninger i lys av hva som til enhver tid er den sosiale verdens normative hegemoniske og offisielle standpunkt, gjerne artikulert av den sosiale verdens høyeste makt, staten (ibid:22).

2.2.2 Subkulturer

I likhet med Bourdieus tanker om kapital og samfunshierarkier kan også subkulturteori tilby innsikt om avvikende adferd med utgangspunkt i en aktørs sosiale omstendigheter. Subkulturteori har en lang historie i sosiologien og kriminologien og består av en rekke ulike perspektiver (Blackman, 2014:496). Til tross for stor variasjon i fokus og innfallsvinkel, tar de fleste variasjonene utgangspunkt i at subkulturteori gjør et forsøk på å forklare forskjellige former for avvikende adferd. Subkulturer beskrives gjerne som kulturer og grupper med felles verdier som står i opposisjon til de rådende verdiene og kulturelle normene i det konvensjonelle samfunnet (Blackman, 2014:496; Nwalozie, 2015:2). I lys av Centre for Contemporary Cultural Studies' rekonseptualisering av subkultur-begrepet på slutten av 60-tallet, forstår man ofte subkulturer som kulturer basert på motstand mot sosial ulikhet, sosiale utfordringer og en forståelse av avvikende handlinger som bevisste og som tegn på handlekraft (Blackman, 2014:501; Nwalozie, 2015:2). Som følge av de fellesverdiene og den felles kampen mot den undertrykkende kulturen i det konvensjonelle samfunnet, er subkulturen identitetsskapende. Den er dermed med på å skape verdiene, samhandlingen og ideologiene innad i kulturen (Blackman, 2014:502; Sandberg, 2009:525). Relevansen til denne oppgaven dreier seg om hvordan aktørene i rusmiljøet i Oslo ser ut til å ha en rekke subkulturelle normer og koder i deres samhandlingsmønstre. Flere av disse minner om det Anderson (1999) omtaler som *code of the street* og det Sandberg og Pedersen (2009:83) omtaler som gatekapital. Da Sandberg og Pedersen forsket på hasjselgerne langs Akerselva i Oslo fant de at det er hierarkier innad i subkulturen som gjerne er basert på de sosiale normene, kodene og den subkulturelle kompetansen til aktørene. Der gatekulturen er utviklet

som følge av et miljø viss verdier er ulike og gjerne i opposisjon til det konvensjonelle samfunnet, er gatekapitalen aktørenes ferdigheter, kunnskap og kompetanse innenfor subkulturen.

2.3 Identitetsarbeid

Flere av de teoretiske bidragene lagt fram så langt er relevante for aktørenes identiteter. Både kjønn og den sosiale tilhørigheten i en gruppe er identitetsformende. I det kommende vil jeg imidlertid se nærmere på hva slags teoribidrag som kan bidra til å forstå og fortolke deltakernes egen identitetsskaping gjennom deres fortellinger. Jeg vil argumentere for at det er nødvendig å forstå deltakernes selvforståelse for å kunne forstå deres beveggrunner for deres handlinger, og for å forstå noe av årsaken til at deres livsløp ble slik de ble.

2.3.1 Narrativ kriminologi

I det daglige forstår man gjerne historier som hendelser og begivenheter som er sortert, gjerne kronologisk, og som bidrar til å sette dagsorden for fremtidige handlinger. De hendelsene og begivenhetene fortelleren anser som viktige er gjerne prioritert, poengtert og tilpasset for det konkrete publikum som er tilstede (Riessman, 2008:3). I den narrative kriminologien legger man vekt på at fortellingene som gjør seg til kjenne, for eksempel i forskningsintervjuer, ikke bare er en gjenfortelling og retrospektive fortolkninger av hendelser og begivenheter, de er også potensielt definerende og skapende for fremtidig handling ved at de bidrar til å kunne forstå ens egen plass i samfunnet (Miller, Carbone-Lopez & Gunderman, 2015:69). Denne oppgavens datamateriale baserer seg i stor grad på deltakernes fortellinger om fortiden. Deres fortellinger har gitt et innblikk i livserfaringene deres fra barndom til nåtid, men de har også gitt en åpning for å kunne identifisere og fortolke noen av de strukturelle og sosiale faktorene som har vært med på å påvirke deres identitetsarbeid og deres syn på seg selv. Ifølge Sandberg (2018) vokser historier ut av objektive sosiale og økonomiske samfunnsstrukturer og må forstås på bakgrunn av variabler som kjønn, alder og etnisitet. Forstår man historier som narrativer, forstår man dem utover bare å være gjenfortellinger – man forstår de som selektivt utvalgte erfaringer som bidrar til å reflektere rundt og konstruere identiteten og selvforståelsen til den som forteller (Sandberg 2018:234).

Gjennom narrativt identitetsarbeid kan traumatiske hendelser som opplevdes som undertrykkende heller forstås som definerende vendepunkt som har bidratt til å gi fortelleren

en selvforståelse som lettere kan plasseres positivt i samfunnshierarkiet (Miller *et al*, 2015:71). I denne oppgaven vil en narrativ tilnærming være hensiktsmessig for å prøve å forstå noen av beveggrunnene deltakerne har for sine valg av mestringsstrategier i møtet med de sosiale samfunnsstrukturene de er omgitt av.

2.3.2 Symbolsk grensedragning

Symbolsk grensedragningsarbeid har hatt et tiltakende nedslagsfelt innen identitetsforskning i samfunnsvitenskapen, hvor blant annet maskulinitet, gruppetilhørighet, gruppeposisjonering og kulturell kapital er noen av temaene der konseptet har vært aktualisert (Lamont & Molnár, 2002:167). Et av temaene denne oppgaven søker å avdekke er kvinnenens mestringsstrategier i møtet med utfordringene de møter i livet. I den sammenheng vil det være nærliggende å se på hvordan de håndterer og hvordan de jobber med sine identiteter i sin søken etter å forstå seg selv og sin posisjon i det sosiale rom. Symbolsk grensedragning forstås som den symbolske linjen en drar mellom seg selv, sin gruppe og sine foretrukne verdier og de en gjerne identifiserer seg vekk fra (Lamont, Pendergrass & Pachucki 2015:850). Ved å etablere motsetninger mellom seg selv og andre gjennom å danne inn- og utgrupper, kan en sortere grupper og mennesker i forhold til hverandre, der ens foretrukne kulturelle og sosiale verdier er markøren, og med det definere ens egne preferanser som de mest aktverdige og deretter stå igjen som den sosialt og kulturelt høyststående gruppen (ibid:852/853). Marginaliserte grupper ser ut til å ha færre ressurser og muligheter til å oppnå en ønsket og moralsk aktverdig identitet (Copes, Hochstelter & Williams, 2008:256). En tilgjengelig strategi kan derfor være å distansere seg fra andre utgrupper i samfunnet i kampen om de kulturelle ressursene som finnes (Lamont *et al*, 2015:850). Ved å distansere seg fra andre utgrupper og dra grenser på denne måten, kan en kanskje oppnå mer sympati og aksept fra resten av samfunnet, men man bidrar også til å forstå seg selv som noe annet enn utgruppa en har assosiert seg vekk fra. Identitetsgrensedragning kan, ifølge Copes *et al* (2008:255), være med på å forme hvordan aktøren oppfører seg, hvordan de syns andre burde oppfatte og behandle dem og hvordan de selv oppfatter seg selv og sin identitet.

2.4 De teoretiske perspektivenes bidrag til denne oppgaven

I denne oppgaven blir det tatt i bruk tre hovedkategorier av teoretiske bidrag. De er ment å skulle utfylle hverandre på en måte som gjør at analysearbeidet er best mulig skikket til å identifisere bakenforliggende faktorer av både individuell og strukturell art i forståelsen av deltakernes bruk og tilgang til mestringsstrategier. De feministiske perspektivene tar sikte på å befeste det analytiske blikket på deltakerne som handlende subjekter, viss liv er levd i former for utøvd motstand. I tillegg er de ment å skulle identifisere hvilke bakenforliggende makt- og undertrykkelsesstrukturer som er med på å prege deltakernes handlingsrom for mestring.

Bourdieu's bidrag er ment å skulle gi en forståelse av hvordan samspillet mellom deltakerens sosiale omstendigheter og deres livserfaringer har vært med på å forme og påvirke dem i retning av den situasjonen de lever i i dag. Subkulturteorien skal gi en videre forståelse av hvilke normer, verdier og sosiale rammer de må forholde seg til i sitt umiddelbare sosiale miljø.

Med de foregående perspektivene har det forhåpentligvis dannet seg en forståelse av hvilke ytre påvirkninger som preger livene til deltakerne og hva som er utgangspunktet for deres handlinger og selvforståelse. De narrative perspektivene er ment å skulle gi et innblikk i deltakernes selvforståelse og deres syn på egne opplevelser gjennom sine liv. Deres selvforståelse og syn på sin egen identitet vil forhåpentligvis være enda et bidrag til å forstå hvilke beveggrunner de har når de bevisst, eller ubevisst, tar i bruk strategier for mestring.

3 Metode

Denne oppgaven er tuftet på en kvalitativ metodisk tilnærming. I dette kapitlet skal jeg legge frem og diskutere noen av implikasjonene dette har medført og hvilke valg, hensyn og vurderinger jeg har måttet ta stilling til i løpet av prosessen. I tillegg til å se på de teoretiske og praktiske hensynene jeg har vært nødt til å ta i forbindelse med gjennomføringen av intervjuene, har det vært viktig for meg å gjøre rede for refleksjoner jeg har gjort knyttet til min rolle som forsker. Det at jeg har en tilknytning til oppgavens målgruppe gjennom arbeidslivet og at jeg er en mann som forsker på marginaliserte kvinner er faktorer som krever en viss form for refleksjon.

3.1 Det kvalitative forskningsintervju

I denne oppgaven har jeg ønsket å avdekke informasjon relatert til deltakernes livssituasjon og livserfaringer. For å få tilgang til den informasjonen har jeg gjennomført løst strukturerte kvalitative intervjuer. Samtalen har stått i fokus og min hovedoppgave har vært å peile oss inn på tematikk som er relevant for problemstillingen. Ustrukturerte og løst strukturerte intervjuer er en god metodisk tilnærming når hensikten er å avdekke fenomener som har skjedd i fortid og som er av privat karakter (Halvorsen, 2009:137). Jeg hadde på forhånd formulert en intervjuguide med temaer jeg anså som relevante, med noen spørsmål knyttet til hvert av disse temaene. Halvorsen (2009) skriver at man med et fleksibelt opplegg risikerer ikke å få stilt de samme spørsmålene til alle deltakerne, men at fordelen er at man får belyst problemstillingen fra ulike synsvinkler og med det får en mer helhetlig forståelse. Etter første intervju kan det være lurt å ta vurderinger om hvilke spørsmål som fungerte og hvilke som ikke fungerte for å optimalisere intervjuguiden for de kommende intervjuene (Ringdal, 2001:134). Jeg opplevde at temaene jeg tok opp fungerte godt i alle intervjuene, men at jeg tidvis måtte omformulere og endre på noen av spørsmålene avhengig av hvem jeg intervjuet.

Tatt i betraktning at en relativt stor del av tematikken i denne oppgaven omhandler det åpne rusmiljøet i Oslo og interaksjonen mellom de som oppholder seg der, kunne et nyttig supplement til det kvalitative intervjuet vært observasjon. Ved å inkludere observasjon som metodikk ville jeg hatt anledning til å observere interaksjonen mellom deltakerne når de snakker og agerer fritt, i motsetning til i intervjuet, der de svarer og agerer på spørsmålene jeg stiller (Fangen, 2008:72). Ved å observere er det lettere å bli kjent med fenomenene og

deltakerne en forsker på, som igjen gjør det lettere å stille de riktige spørsmålene (ibid:67). I kraft av at jeg har jobbet i Oslos rusomsorg i flere år, kjenner jeg miljøet og aktørene godt og tror derfor at jeg har bedre oversikt over miljøet og feltet enn hva en uten min bakgrunn ville hatt. På bakgrunn av dette, sammen med det faktum at deltakernes livserfaringer og historikk har vært de viktigste dataene i denne oppgaven, landet jeg på at ustrukturerte kvalitative forskningsintervjuer var den beste metodiske tilnærmingen og tilstrekkelig for å få de dataene jeg var ute etter.

I et kvalitativt forskningsopplegg vil intervjudataene i stor grad skapes i samhandlingen mellom deltaker og forsker (Åkerstrøm & Wästerfors, 2018:155). En viktig oppgave for forskeren er derfor å skulle være nøytral og ikke-ledende (Ringdal, 2001:136). Gitt min rolle i arbeidslivet var dette noe jeg måtte være ekstra observant på underveis i intervjuene. Faktorer som sosial avstand, holdninger, verdier og synlige egenskaper kan påvirke det sosiale samspillet mellom deltakeren og forskeren og med det påvirke hva slags svar en får (ibid:129). Alle deltakerne ble informert om mine roller som student og arbeidstaker i rusomsorgen og dette kan ha påvirket samhandlingen i intervjuene. Dette er noe jeg reflekterer mer rundt senere i kapittelet.

I tolkningen av kvalitative intervjudata er en nødt til å ta hensyn til konteksten dataene er formidlet i. I tillegg til samspillet mellom forsker og deltaker, argumenterer Halvorsen (2009:212) for at man må vurdere den emosjonelle tilstanden og den sosiale situasjonen dataene er skapt i når man skal fortolke dataene. Videre skriver han at det gjelder å finne ut hvordan en kan fortolke en deltakers virkelighetsforståelse og dens selvforståelse ved bruk av teoretiske rammer uten verken å fremmedgjøre, bortforklare eller forenkle dataene deltakeren formidler. Dette har vært en viktig del av analysearbeidet. Deltakernes erfaringer og livshistorie slik de selv har opplevd dem, har vært en stor del av oppgavens datamateriale. Det har i lys av den utvalgte feministiske teorien vært et poeng i seg selv å formidle deres egne opplevelser gjennom deres livsløp, der undertrykking og overlevelse har vært noen av fortolkningstemaene. Samtidig har det vært aktuelt å fortolke noen av historiene og erfaringene med en narrativ tilnærming for å få et bedre innblikk i hvilke sosiale strukturer historiene har funnet sted i. Dette har implikasjoner for hvorvidt en skal tolke intervjudataene som gjenfortellinger av faktiske episoder, eller som fortellinger hvor intervjupersonen har en bevisst eller ubevisst agenda om hvor den ønsker å plassere seg selv og sin identitet i historien (Sandberg, 2018:234). Flere ganger i løpet av analyseprosessen stod jeg overfor det Jette Fog

har kalt «intervjuerens dilemma»: Å være dyptgående og utforskende, uten å krenke deltakerens integritet og dens forståelse av sin sannhet (Kvale & Brinkmann, 2012:184).

3.2 Rekruttering av deltakere

Før rekrutteringsarbeidet kunne begynne måtte jeg gjøre meg opp noen tanker om hvem som kunne gi meg dataene jeg trengte for å kunne svare på forskningsspørsmålene. De mest intuitive avgrensningene ligger allerede i forskningsspørsmålet; det er kvinner i Oslos rusmiljø som er subjektene for forskningen.

Alder og antall år som en del av miljøet satte jeg ikke som noe kvalifikasjonskrav for å bli rekruttert. Tvert imot ville det kunne være interessant å intervju kvinner i forskjellige faser i livet. Med den kvalitative fremgangsmåten vil en generalisering uansett ikke være interessant. Aldersspennet på deltakerne varierer fra 19-51 år og deres nåværende forhold til rus og rusmidler varierer fra person til person. Alle har til felles at de har ruset seg på tunge rusmidler og har hatt forbindelser til Oslos rusmiljø.

Gjennom mitt arbeid i Velferdsetatens rusomsorg har jeg etterhvert opparbeidet meg et stort nettverk. Når jeg i forbindelse med denne oppgaven har hatt behov for deltakere har jeg benyttet meg av dette nettverket. Min første strategi var å forhøre meg med ledere i Velferdsetatens lavterskel institusjonsapparat. Noen av deltakerne ble rekruttert på denne måten, men det skulle vise seg å bli vanskeligere enn først antatt å få tilgang til kvinnelige rusavhengige gjennom institusjonsapparatet. Jeg tok derfor kontakt med et par brukerorganisasjoner hvor jeg fortore ble inkludert og introdusert for potensielle deltakere. Portvakt er en metafor for personer som kjenner miljøet og har kontaktnettverket til å gi tilgang til miljøet det skal forskes på (Fangen, 2008:63). Erfaringen min er at brukerforeningene viste seg å være mer legitime portvakter enn institusjonene. Gjennom én brukerforening kom jeg i kontakt med flere deltakere. Én av disse åpnet porten ytterligere og satt meg i kontakt med enda en deltaker, et klassisk snøballmetode-eksempel. Snøballmetoden er kjent som en gunstig metode for å få tilgang til lukkede miljøer og i «studier av sosiale nettverk og i studier der universet er ukjent» (Halvorsen, 2009:164). Det er imidlertid også utfordringer knyttet til denne måten å rekruttere på, det dreier seg primært om mangel på variasjon i utvalget, hvor det trekkes frem at «[...] idealet som oftest er å få så stor variasjon i informantenes erfaringer og oppfatninger som mulig og spredning i relevante

bakgrunnsvariabler som kjønn, alder, utdanning med videre» (Halvorsen, 2009:164). Tatt aldersspennet på mine informanter i betraktning, deres ulike bosituasjoner og variasjon av utdanningsgrad, vil jeg si at dette var en fallgrube jeg unngikk. Jeg gjennomførte intervjuer med i alt ni deltakere. Med hensyn til tid, ressurser og mengden data jeg fikk ut av de ni intervjuene, er jeg av den oppfatning av at ni deltakere var tilstrekkelig for å få den informasjonen jeg trengte for å belyse oppgavens problemstillinger.

3.3 Kort om deltakerne

Line er 48 år gammel, hun har tre barn og bor i dag på en boinstitusjon for mennesker i aktiv rus. Line har hatt en lang ruskarriere i flere byer i landet.

Kristin er 51 år gammel. Hun bor i dag på en boinstitusjon for mennesker i aktiv rus. Kristin er fra Oslo og er barnløs. Hun begynte å ruse seg i slutten av ungdomsårene.

Heidi er 50 år gammel og har tre barn. Hun bor i dag på en boinstitusjon for mennesker i aktiv rus. Hun har en ruskarriere som strekker seg over cirka 30 år.

Liv er 50 år gammel og har to barn. Hun bor på en lavterskel-institusjon i Oslo og har ruserfaring fra flere steder i landet. Hun har bodd i Oslo i seks år.

Anette er 43 år gammel og bor i egen leilighet sentralt i Oslo. Hun har ett barn og har ruset seg siden tenårene. Hun er født og oppvokst i Oslo.

Sara er 29 år gammel. Hun bor i egen bolig i en av Oslos randkommuner. Det er i Oslo hun finner sitt sosiale miljø og rusmiljø. Hun har ruset seg siden hun var i tidlig tenårene.

Sofie er 24 år gammel og bor i egen leilighet sentralt i Oslo. Hun tar høyere utdanning og er avhengig av blant annet heroin.

Jenny er 19 år gammel og er fra Oslo. Hun bor i en kommunal leilighet sentralt i Oslo. Jenny har ruset seg siden tidlige tenår.

Erika er 50 år og kommer fra et tettsted på Østlandet. Hun har egen bolig, er gift og har ett barn. Hun ruser seg fortsatt, men sier hun klarer seg stort sett fint i det daglige. Hun var 13-14 år gammel da hun begynte å ruse seg.

Det er et stort aldersspenn på deltakerne med en gjennomsnittsalder på 35 år. Aldersspennet anser jeg som en styrke for datamaterialet mitt av flere årsaker. Først og fremst gir det meg en bredde i de individuelle opplevelsene av det å være en kvinnelig rusavhengig. Rusmiljøet er et dynamisk miljø både hva gjelder menneskene som oppholder seg der, men også hva slags rusmidler som er mye brukt og hva slags nasjonal og lokal politikk og kontrollbruk som benyttes. For en som har erfaringer fra rusmiljøet på 70-80-tallet kan erfaringene tenkes å være annerledes enn fra en som ble rekruttert inn i sitt lokale ungdomsmiljø på 90- eller 00-tallet. Hvordan kvinner fra forskjellige generasjoner ser på seg selv og hvordan de forklarer sine liv ut ifra samtidens forståelsesrammer, vil kanskje kunne gjøre seg gjeldende når aldersspennet er så stort (Miller *et al*, 2015:77).

3.4 Min rolle som forsker

Det har vært flere hensyn å ta i prosessen rundt rekruttering av deltakere, møtet med deltakerne og min rolle som forsker i det analytiske arbeidet av denne oppgaven. At jeg er en mann som skal forske på kvinner, at jeg har jobbet i førstelinjen med brukere fra det samme miljøet tidligere og det at jeg i dag har en rolle i et prosjekt med rusbrukere som målgruppe er faktorer som må opp i lyset og reflekteres over. I det kommende vil jeg diskutere noen av implikasjonene rundt dette.

3.4.1 Etske hensyn

Denne avhandlingen er godkjent av NSD. Før rekrutteringen av deltakerne begynte, formulerte jeg et informasjonsskriv med informasjon om hva studien handlet om og hva en eventuell deltakelse i forskningsopplegget ville ha å si for de som ville delta. Sammen med informasjonsskrivet ble det formulert en samtykkeerklæring. Alle potensielle deltakere fikk informasjonsskrivet og måtte skrive under på samtykkeerklæringen dersom de ønsket å delta. Som en del av prinsippet om fritt samtykke (Halvorsen, 2009:252) var samtykkeerklæringen enkelt, men tydelig formulert. Alle deltakerne har fått anledning til å avbryte eller trekke seg fra deltakelse og ingen ble verken presset, truet eller lovt belønning som følge av deltakelsen. I denne forbindelse var det imidlertid viktig å presisere og å være tydelig på mine separate roller som forsker og arbeidstaker i Velferdsetaten. Deltakerne ble informert om at deltakelsen kun hadde med masteroppgaven å gjøre og ingenting med mitt virke som arbeidstaker i Velferdsetaten. Deltakerne ble i tråd med etiske retningslinjer for datainnsamling lovet at

informasjonen de ga ble behandlet konfidensielt og lagt fram på en måte som sikret deres anonymitet (Ringdal 2001:87).

Denne oppgavens deltakere er mennesker som lever i aktiv rus. Flere bor på institusjon og flere har betydelige sosiale og helsemessige utfordringer. Hvorvidt mennesker i aktiv rus i forskningsetikken er betegnet som spesielt sårbare virker å være noe tvetydig. Ifølge Høyer (2010) er forskning som omhandler rusavhengige underlagt de samme etiske lover og standarder som annen forskning. Han argumenterer for at rusavhengige er fullt kompetente til å samtykke og at de stort sett har bevart sin intellektuelle kompetanse. Det vil imidlertid være individuelle variasjoner, som for eksempel hvorvidt deltakeren er i aktiv rus eller ikke. Han er av den oppfatning av at det er en rekke hensyn en bør ta som følge av deres sosiale posisjon. Blant annet når det gjelder hvorvidt personen er bostedsløs og om denne er i en posisjon som forringer frivilligheten til deltakelse. For eksempel gjennom tilgang på goder og behandling. Solbakk (2014) skriver i en artikkel på nettsidene til Den forskningsetiske komité at grupper som er fattige, hjemløse og som bor på institusjoner gjerne nevnes som sårbare i forskningsetiske deklarasjoner og retningslinjer. Han nevner også rusmisbrukere som en gruppe som gjerne regnes som sårbare. Med utgangspunkt i dette har jeg tatt forholdsregler og reflektert rundt gjennomføringen av intervjuene både på gruppenivå og på individnivå.

3.4.2 Forskningskvalitet og refleksjon

Validitet og reliabilitet er begreper som skal hjelpe forskeren å kvalitetssikre forskningen, hvor et resultat skal kunne gjenskapes over tid og en skal ha presise måleverktøy. I forskning der datamaterialet skapes i relasjonen mellom forsker og deltaker, slik som med kvalitative intervjuer, er fokuset på et slikt objektivitetsideal, noe som kan ta fokuset vekk fra de viktige prosessene som skjer i skapelsen av datamaterialet (Winter, 2000, uten sidetall). Begge begrepene stammer fra det kvantitative forskningsparadigmet, men det er ikke dermed sagt at den kvalitative tradisjonen står klar av krav og idealer om troverdighet og forskningskvalitet. Det argumenteres i stedet for å møte de forskjellige paradigmene på sine egne premisser (Golafshani, 2003:601; Widerberg, 2001:28). I et forsøk på å møte nettopp det, lanserte Guba og Lincoln begrepene pålitelighet, troverdighet, overførbarhet og bekreftbarhet (Johannessen, Tufte & Kristoffersen, 2010:229).

I et kvalitativt forskningsopplegg vil noen av disse begrepene være prisgitt forskerens rolle og evne til selvrefleksjon. Konseptet refleksivitet kan i dette henseende være et nyttig verktøy for

å måle legitimiteten og validiteten i et forskningsprosjekt (Pillow, 2003:179). Refleksivitet handler om å snu linsen mot seg selv, for å kunne gjenkjenne sin egen posisjon og reflektere over egen påvirkning i situasjonen med den som studeres, spørsmålene som stilles og dataene som skapes, samles og analyseres (Berger, 2015:220).

Jeg har i flere år jobbet i Oslos rusomsorg og kjenner målgruppen godt. Dette tror jeg har vært positivt for kvaliteten på intervjumaterialet jeg har skaffet, da jeg selv er fortrolig med tematikken og vant med å kommunisere med målgruppen. Flere av deltakerne fortalte i ettertid at de synes intervjuene var givende og at de synes det var en fin opplevelse. Min relasjon til deltakerne og min bakgrunn førte imidlertid med seg situasjoner der min bakgrunn bidro til å påvirke intervjusituasjonen og dataskapelsen – faktorer som ville sett annerledes ut dersom jeg hadde en annen bakgrunn enn den jeg har. I det kommende vil jeg se nærmere på to slike situasjoner, der mitt yrke og bakgrunn er verdt å reflektere over.

Ett intervju ble gjennomført hjemme i leiligheten til en deltaker. Deltakeren var Sofie og hun hadde under deler av intervjuet besøk av en venninne. Venninnen var også deltaker i denne oppgaven og samme person som hadde fungert som portvakt og satte meg i kontakt med Sofie. Både Sofie og portvakten understrekte at de ikke hadde noen problemer med å være tilstede under intervjuet. Dette var det eneste intervjuet jeg gjennomførte der flere var til stede i intervjusituasjonen. At en bekjent av deltakeren og en tredjepart i intervjusettingen var til stede, vil ha en innvirkning på dataskapelsen. Dette trenger riktig nok ikke å være negativt. Jeg så heller på det som en mulighet for Sofie til å oppleve situasjonen som tryggere, samtidig som det var en mulighet for meg som forsker til å kunne observere interaksjonen mellom de to kvinnene.

Underveis i intervjuet ble det tydelig at Sofie og venninnen hadde en kjøper/selger-relasjon i tillegg til å være venninner. Sofie solgte heroin til venninnen, noe som kom fram av intervjuet.

Sofie: Det er bare det at jeg sitter igjen med noen rester, så enten blir det å selge det, bruke det, kaste det, gi det bort. Eller bare ha det her, det hender jo at folk spør. Det vil jo omsider forsvinne på et vis når folk spør, som for eksempel hun som var på besøk.

Det ble både røyket og sniffet heroin av begge de tilstedeværende under intervjusettingen. Dette satte meg i en posisjon der jeg var vitne til kriminalitet og ikke minst i en situasjon som

kunne føre til akutte rusrelaterte helsesituasjoner. Når man gjør intervjuer med mennesker som til stadighet og som en del av livsstilen, begår kriminalitet, er det stor sjanse for at man som forsker vil befinne seg i situasjoner hvor kriminalitet vil bli begått eller planlagt. Dette reiser etiske spørsmål som er viktig å ta med seg inn i refleksjonen. Dersom kriminaliteten som begås vil kunne ramme en tredjeperson vil forskeren sitte igjen med såkalt *guilty knowledge*. Før intervjuene vil det derfor kunne være lurt å informere deltakeren om at en ikke ønsker å tilegne seg informasjon av denne typen (Jensen, 2018:190). At jeg kunne komme opp i slike situasjoner som den over, var jeg både forberedt på og vant med fra mitt virke i arbeidslivet.

At heroin ble inntatt i mitt nærvær og at jeg fikk informasjon om at Sofie selger heroin, vil ikke volde en tredjepart noe vondt, så denne situasjonen anså jeg som uproblematisk og innenfor min etiske grense. I intervjusettingen ga jeg, tvert imot, Sofie ros for å innta dopet på en trygg måte. Dette var én av kanskje flere situasjoner hvor jeg beveget meg over streken fra min rolle som forsker til min rolle som miljøterapeut og overdoseforebygger i arbeidslivet. Alle deltakerne ble godt informert om at jeg ved siden av mastergraden jobber i Naloksonprosjektet i Oslo. Min rolle der, og min tidligere rolle som miljøterapeut på noen av Oslos rusinstitusjoner kunne sette oss i en posisjon hvor jeg kanskje kjente deltakerne fra før.

I den neste situasjonen jeg vil reflektere over skjedde nettopp dette. Deltakeren i denne situasjonen, var den som var minst åpen av intervjupersonene. Før intervjuet, som ble gjennomført på institusjonen hun bor på, trodde jeg dette intervjuet skulle være det enkleste å gjennomføre fordi jeg kjente henne fra før. Jeg sørget for å gi god informasjon om mine roller, temaet for intervjuet og at hun når som helst kunne avbryte. Hun ga uttrykk for at hun ville bli med og at hun ikke hadde noen negative følelser rundt deltakelse. Intervjuet åpnet med at hun i korte trekk fortalte om svært traumatiske hendelser fra barndommen. Hele intervjuet ble besvart med korte og utydelige svar. Hun hadde på forhånd fått informasjon fra institusjonens leder om hva intervjuet skulle handle om og at det var jeg, en hun kjente, som skulle intervjuer henne. I retrospekt ville jeg ikke gjennomført intervjuet med denne deltakeren. Hennes relasjon til meg og relasjon til lederen som spurte om hun ville delta gjorde kanskje settingen ubehagelig og pressende for henne. Samtidig kan det tenkes at den nære relasjonen oss imellom bidro til at hun slet med å skille mine roller, noe som kan ha formet svarene hennes i retning av hva hun trodde jeg, som en del av systemet, ville vite (jf. Sandberg, 2018:247). Både under intervjuet og i retrospekt tolker jeg hennes korte og lite

utfyllende svar som et tegn på at hun var ukomfortabel. Underveis i intervjuet fortalte jeg henne at jeg opplevde det slik, men hun avkreftet det og holdt på at vi skulle fullføre.

Eksemplene i det foregående tar for seg hvordan min yrkesbakgrunn kan ha påvirket datamaterialet. Kjønn og utdanningsnivå er andre faktorer som kan spille inn i skapelsen av data. Som høyt utdannet mann kan jeg vanskelig se rusavhengige kvinners situasjon gjennom deres linser. I intervjusettingene opplevde jeg ingen konkrete effekter av kjønns- og utdanningsfaktorene, men jeg har gjennom prosessen prøvd å være bevisst på at disse faktorene likevel har spilt en rolle.

3.5 Oppsummerende betraktninger: Respekt og forståelse

I et forskningsopplegg der intervjupersonene anses som sårbare er det en rekke etiske hensyn og refleksjoner en må ta. Min erfaring med målgruppen fra arbeidslivet og arbeidet med denne oppgavens etiske rammeverk, har forhåpentligvis gjort meg godt skikket til å ta gode etiske valg og refleksjoner underveis. Tematikken for oppgaven er av privat og traumatisk karakter, så det har vært viktig å balansere mellom å være dyptgående og utforskende, uten å krenke eller såre deltakernes personlige erfaringer og integritet. Dette har vært viktig gjennom hele prosessen – fra rekrutteringsarbeidet skulle begynne og frem til oppgavens konkluderende avsnitt. I dette kapitlet har jeg i tillegg til å vise de mer teoretiske implikasjonene rundt metodiske valg også ønsket å vise noen av refleksjonene jeg har gjort underveis i det praktiske møtet med de etiske spørsmålene. Hvilke implikasjoner min bakgrunn og mine egenskaper har for min rolle som forsker, kunne kanskje vært viet enda større plass, men eksemplene i dette kapitlet har forhåpentligvis bidratt til å synliggjøre hvilken kontekst og hvilke sosiale rammer dataskapelsen er funnet sted i.

4 Oslos åpne rusmiljø

Åpne rusmiljøer defineres i litteraturen som områder der rusavhengige selger, kjøper og bruker illegale stoffer åpenlyst (Waal, Clausen, Gjersing, & Gossop, 2014). Uteseksjonen i Oslo gjennomfører årlige, systematiske tellinger av det de omtaler som «åpne rusmiljø i Oslo» og definerer disse blant annet som områder som «assosieres med bruk, kjøp og salg av illegale rusmidler, men også med at flere lavterskel hjelpetilbud for målgruppen finnes her. Områdene fungerer også som en sosial arena for deler av samme målgruppe» (Oslo kommune, 2017:5). De åpne rusmiljøene vi kjenner til i Europa, også de vi har i Norge, har til felles at de som oftest befinner seg i offentlige rom (Grønnestad, 2018:11; Waal *et al*, 2014). Der rusbrukerne selv opplever miljøet som et sted å pleie sosial omgang, kjøpe rusmidler og få nødvendig helsehjelp, forbinder gjerne storsamfunnet åpne russcener med illegal rusbruk, forsøpling, rusrelatert kriminalitet og vold (Sandberg & Pedersen, 2008:459). Dette skaper implikasjoner relatert til aktørene i miljøets tilgang på det offentlige rom, deres utsatthet for kontrollvirksomhet, stigma, marginalisering og ekskludering.

4.1 En omreisende scene

Historien om Oslos åpne russcene begynner i Slottsparken på 1960-tallet, der mennesker med utspring i flower power-bevegelsen samlet seg for å røyke hasj. Siden har scenen vokst og blitt mer kompleks: I 1977 kom heroinen til Oslo, og etter hvert som opiater og amfetamin ble utbredt, har Oslos russcene blitt preget av sosiale og helsemessige problemer (Sandås, 2016:13).

Et halvt århundre er gått siden flower power-bevegelsen tok til slottsparken for å pleie sosial omgang og for å røyke hasj. Siden den tid har miljøets geografiske forankring vært endret en rekke ganger. Miljøet og scenen flyttes og splittes jevnlig som følge av politiske vedtak og politiaksjoner (Olsen, 2017). Næringsliv og nabolag ønsker ikke å ha miljøet i sitt nærområde og når rusbrukernes samhandling, herunder bruk, kjøp og salg av illegale stoffer, i tillegg er ulovlige, vil miljøet være under strengt oppsyn av politi og myndigheter. Frykten for rekruttering av unge brukere, at miljøet vil tiltrekke seg kriminelle og antisosiale individer, samt høye kriminalitetsrater i nærliggende nabolag er noen av argumentene for at storsamfunnet vil ha bukt med åpne rusmiljøer (Waal *et al*, 2014:2). Hvorvidt miljøet opplever geografisk stabilitet over lengre perioder, eller hyppige forflytninger kan minne om mekanismene som beskrives av Skilbrei (2007) om Strøket, området der prostituerte opp

gjennom har holdt til for å selge sex. Hun skriver at geografisk stabilitet blant annet avhenger av områdets ressurser, eller snarere mangel på ressurser og at tradisjonelle samfunnsverdier ikke står på spill.

Siden rusmiljøets spede begynnelse i slottsparken på 60-tallet har det holdt til i en rekke sentrumsnære områder i Oslo. Ifølge Nafstad (2012) har rusmiljøet hatt 11 forskjellige geografiske tilhold, i tillegg kommer de nåværende miljøene i Brugata og Urtegata. De siste par årene har det på ny vært debatt knyttet til rusmiljøenes plassering i Oslo. I forbindelse med opprustning og oppussing av kjøpesenteret Gunerius i Brugata er de næringsdrivende i området bekymret over det de hevder er en økende trend med knivstikkinger og åpenlyst narkosalg i Brugata. Miljøet opplever dermed nok en gang å risikere å måtte flyttes som følge av at økonomiske verdier står på spill (Linstad, 2018). Også når det gjelder det åpne rusmiljøet som finnes i Urtegata, knyttet til Frelsesarmeens lavterskeltilbud Fyrlyset, har det vært økende misnøye det siste året, her blant beboerforeningene i området (Boger, 2018). Brukerforeninger har i kjølvannet av reaksjonene foreslått å tildele de rusavhengige et permanent og avgrenset uteområde der de kan få være i fred fra vektere og politi, og ikke være til sjenanse for tradisjonelle samfunnsverdier (Husøy, 2018).

Det er både faktorer knyttet til lovgivning og til hva som er normativt akseptable samfunnsverdier som gjerne ligger til grunn for argumentasjonen rundt håndteringen av de åpne rusmiljøene i Oslo. Selv om miljøene blir mindre synlig for storsamfunnet når de splittes som følge av kontrollvirksomhet, ser det ut til at slike tiltak på individnivå fører med seg uintenderte negative konsekvenser for de som utsettes for kontrollen. Dette kommer til uttrykk både i form av helseutfordringer, stigma og eksklusjon fra det offentlige rom (Grønnestad, 2018; Nafstad, 2012; Sandberg & Pedersen, 2008:459).

4.2 Et stigmatisert subsamfunn

Det åpne rusmiljøet og menneskene som oppholder seg der vil i stor grad være marginalisert i forhold til mennesker for øvrig i det konvensjonelle samfunnet. Flere faktorer spiller inn i denne marginaliseringen: Det kjøpes og selges ulovlige rusmidler. Det pleies sosial omgang mellom folk som begår kriminalitet. Det er store svarte økonomiske interesser, som vil tiltrekke seg mennesker med et visst kriminalitetspotensial og det er mye vold og andre sosiale utfordringer og helseutfordringer her. Miljøet vil derfor være under streng sosial

kontroll av politi og nærmiljø, noe som igjen kan forsterke marginaliseringen og eksklusjonen miljøet selv opplever (Finstad, 2003:125).

Det faktum at det åpne rusmiljøet til stadighet flyttes på og splittes som følge av politiaksjoner, bærer bud om at miljøet ikke er velkomment i det offentlige rom. Selv om det primært er de potensielt negative konsekvensene av et åpent rusmiljø man vil bli kvitt når politiet aksjonerer, påvirker aksjonene også individene i miljøet direkte, ofte ved bruk av tvangsmidler som bortvisning, ransaker og konfiskering av stoff (Nafstad, 2012). Selv om Oslos åpne rusmiljø i dag opplever at politiet i noen grad også opererer, og tilpasser sine mer klassiske politisære fremgangsmåter, med mer skadereduserende tilnærminger, er politiets rolle fortsatt å slå ned på og forhindre kriminalitet og uorden (Nafstad, 2012:157; Olsen, 2017:152). For aktørene i rusmiljøet kan politiets tilstedeværelse oppleves som forstyrrende og plagsomt. Sara forteller at hun helst vil slippe å dra ned til det åpne rusmiljøet fordi det er så stor sjanse for å bli tatt av politiet. Hun kjøper helst stoffet sitt av bekjente så hun slipper å ta den risikoen. Den norske lovgivningen knyttet til narkotika innebærer at rusbrukere som benytter seg av det offentlige rom vil inkrimineres som en direkte konsekvens av det å være rusbruker. Ifølge Liv Finstad i *Politiblikket* er det betimelig å anta at rusbrukerpopulasjonen, gjennom sitt sosiale miljø og sine fysiske kjennetegn oftere blir kontrollert av politiet enn andre grupper av befolkningen. «Når politiblikket er treffsikkert, mottar personen som bærer velkjente tegn på å ha et miserabelt liv, enda en livspåkjenning» (Finstad, 2003:124). Dette resulterer i at rusmiljøet og individene som danner miljøet både er og opplever seg selv som mer uønskede, utstøtte og med mindre frihet til å benytte seg av det offentlige rom enn hva resten av storsamfunnet gjør (Nafstad, 2012:155). Dette kan forstås som en del av en stigmatiseringsprosess av både brukerne og miljøet. En prosess som ifølge Link og Phelan (2006:528), i deres rekonseptualisering av Goffmans tre stigma-definisjoner, består av fem komponenter: (1) merking og identifisering av menneskelig ulikhet, (2) stereotypier knyttet til disse ulikhetene viss egenskaper ikke er flatterende og ønskede, (3) de eller den som merker og kategoriserer lager et skille mellom «oss» og «dem» der «dem» er den eller de stigmatiserte, (4) de stigmatiserte opplever diskriminering og tap av status og (5) de stigmatiserte opplever maktens undertrykkende kraft. Med utgangspunkt i disse komponentene og denne stigmatiseringsprosessen, argumenterer forfatterne for at stigma og stigmatiseringsprosessen har implikasjoner for den stigmatisertes helse og dens sosiale posisjon, som i ytterste konsekvens kan føre til uhelse og død, men også påvirke den sosioøkonomiske status i negativ grad. Stigmatiseringsprosessen fører i så fall med seg en

negativ spiral for den stigmatiserte der tilgangen på ressurser som kunnskap, penger, makt og prestisje er langt mindre enn for andre, noe som forsterker de utfordringene den stigmatiserte opprinnelig hadde allerede før stigmatiseringsprosessen var i gang.

Hvem som blir utsatt for kontrollvirksomhet i et samfunn kan se ut til å ha en sammenheng med kapitalfordelingen i samfunnet og den sosioøkonomiske statusen en aktør har, likeledes kan «lover se ut til å reprodusere grupper med lav kapitalmengde» (Nafstad, 2012:108). Ifølge Bourdieu (1989:22) er det staten som er budbringer og utformer av det som er den dominerende anstendige fornuft i den sosiale verden, og det er gjennom kategorisering og motsetninger at verden lar seg organisere. Hvilken sosioøkonomisk status en har er gjerne en faktor for hvilken rang en har i samfunnet. Ifølge Bourdieu er det hvilken kapitalmengde du har som rangerer deg i forhold til andre i den sosiale verden. For rusmiljøet og individene i miljøet vil de antas å ha noe til felles i form av kapitalmengde og kapitalfordeling. Herunder en kapitalmengde og -fordeling som sjelden er høyst verdsatt i storsamfunnet. Der storsamfunnet verdsetter offisielle kapitalkategorier som utdanning og profesjonsekspertise (Bourdieu, 1989:22), vil aktørene i det sosiale rom kalt rusmiljøet, antas å inneha lav kapitalmengde innenfor disse kategoriene og dermed lettere være stigmatisert og marginalisert i den konvensjonelle sosiale verden. På den andre siden vil deres kapitalfordeling og kapitalmengde ha en helt annen betydning i det sosiale rom de opererer i. Hierarkiet i rusmiljøet vil således verdsette andre kapitalfordelinger og kapitalmengder enn det storsamfunnet gjør.

Vigil (2002:7) argumenterer for at grupper som opplever flere former for marginalisering, som følge av mangel på andre ressurser, vil søke i retning av miljøer de selv ikke blir marginalisert. For rusbrukere vil et slikt sted kunne være et åpent rusmiljø, et sosialt rom der man stiller mer likeverdig i forhold til kapitalmengde og kapitalsammensetting. I mitt datamateriale forteller Sara om hvordan hun følte seg utenfor og utilpass i det konvensjonelle samfunnet.

Sara: Jeg fant miljøet. Jeg leita opp rusmiljøet. Jeg vet ikke hvorfor, jeg vet ikke hvor tanken kom fra, men jeg var på jakt etter noe som kunne bedøve den indre smerten jeg hadde. På skolen kom jeg i kontakt med de som var litt utenfor, kan man si. De røyka hasj.

Øystein: Men var det tilfeldig, at du tenkte at du måtte komme inn i et rusmiljø eller var det slik at de var litt utenfor de også, så de ville du henge med, også var det tilfeldigvis rus der?

Sara: Jeg tenker en kombinasjon. Hele mitt liv har jeg prøvd å finne en plass, jeg har aldri vært inkludert noe sted. Alltid stått på sidelinjen. Så sånn sett føler jeg at jeg fant et fellesskap, der jeg passa inn. Det hadde veldig mye å si.

Sara beskriver en følelse av utenforskap fra det konvensjonelle samfunnet. I sin jakt på å lindre den innvendige smerten fant hun til slutt et miljø der hun kunne føle seg hjemme. Hun traff på likesinnede, som i likhet med henne følte seg utenfor og ruset seg. For å forstå noen av dynamikkene som kan ta form i et belastet miljø slik det Sara fant fellesskap i, kan det dras linjer i retning av liknende marginaliserte miljøer, som i litteraturen har blitt beskrevet som subkulturer (Nwalozi, 2015:3). Utstøtingen og marginaliseringen er her forklaringsfaktorer for negativ eller avvikende atferd hos aktørene i miljøet. Subkulturteorier har riktignok blitt kritisert for å være utydelig definert og deterministiske (Nwalozi, 2015:7), men de vil i denne sammenheng kunne bidra til å belyse hvordan noe av interaksjonen mellom miljøets aktører, deres normer og koder, påvirker deres rom for handling.

Rusmiljøet kan på sett og vis beskrives som lovløst. Lover brytes fortløpende gjennom kjøp, salg og bruk av ulovlige stoffer. Det er derimot ikke noe normløst miljø. Det er klare regler og normer og internjustisen gjør seg gjeldende. Jenny forteller om hvordan hennes erfaring med miljøet har gjort henne kompetent på nettopp disse normene og reglene og at det har bidratt til at hun stort sett føler seg trygg:

Jenny: Siden jeg har vært i forskjellige rusmiljøer så lenge, så har jeg liksom skjont at det er fint lite å frykte egentlig. Jeg har liksom lært meg etiketter og alt mulig kan man si. Fordi det er jo mange skjulte koder på hva man skal og ikke skal i rusmiljøet. Hva som er greit og ikke. Så det er mange ganger at om man ikke følger de etikettene, at ting plutselig kan gå gærent og da er det lett å frykte og gå rundt redd.

Etikettene, normene, eller de sosiale kodene som råder kan minne om det Anderson (1999:33) kaller gatekoder og gatekultur, som gjerne etableres i marginaliserte miljøer hvor mangel på andre ressurser skaper en viss aksept for vold og aggresjon. Skal en kunne være i miljøet, må en kunne kodene, hvis ikke må en regne med å kunne bli straffet. Rettssikkerheten til miljøets aktører påvirkes av dette og vil påvirke individene som ferdes her. Dette erfarte Sofie for kort

tid siden i sin egen leilighet da hun ble beskyldt for å ha brutt en av de fremste normene i rusmiljøet, om ikke å tyste:

Sofie: Jeg ble beskyldt for å tyste på noen. Og slik jeg har forstått det skal noen i fengsel og jeg ble da beskyldt for å snakke med politiet. Noe jeg overhodet ikke har gjort. Så jeg var jo utrolig forbanna og skuffet over å få de beskyldningene på meg. I tillegg var det utrolig ubehagelig å bli bosset rundt og få kniv pekt på meg, jeg ble liksom dyttet på og slått. Det var liksom en blanding av at jeg var jævlig sur, men også redd. Jeg var liksom innforstått med sånn "okey, det kan godt hende at jeg dør nå".

Dette er aspekter aktørene i miljøet er nødt til å håndtere og forholde seg til på et eller annet vis som er svært annerledes enn hvordan man håndterer liknende utfordringer i det konvensjonelle samfunnet. Det var aldri aktuelt for Sofie å ringe politiet å anmelde forholdet; mistanke om at hun hadde pratet med politiet tidligere var jo det som fikk henne opp i problemet i utgangspunktet.

Kvinnene i dette datamaterialet er nødt til å sjonglere mellom de sosiale rommene og sine kapitallagre slik at de kan møte de ulike forventningene fra subkulturen og det konvensjonelle samfunnet. Dette eksemplifiseres når Sofie filosoferer over sin nåværende rolle som heroinselger og sitt framtidige ønske om å jobbe med og for rusavhengige:

Sofie: Jeg må på en måte kvitte meg med det siste jeg har. Grunnen til at jeg fortsatt har ting det er fordi jeg trengte å få orden på økonomien igjen. Så jeg har solgt rett og slett. Eh, jeg har vært veldig forsiktig, men ja.

Øystein: Forsiktig? Med bruk eller å selge?

Sofie: Nei, med å selge. Også ikke bli tatt. Jeg kan ikke ha det på rullebladet. Det vil jo ødelegge absolutt alt.

Øystein: Hvorfor det?

Sofie: Nei, altså, tenk å skaffe seg jobb etterpå og om de da skal ha full vandel også står det at jeg har solgt heroin. Det er jo helt forferdelig. Det er, hvordan skal jeg da kunne få jobbe med det jeg har lyst til å jobbe med?

Aktørene i subkulturer er ifølge subkulturteori ikke avskrevet som syke avvikere som ikke er i stand til å tilpasse seg det konvensjonelle samfunnet. De er derimot forstått som aktører som ut ifra sin posisjon, sin kapitalmengde eller sine ressurser, gjør rasjonelle forsøk på å løse problemene de møter i sine liv (Nwalozie, 2015:6). Motsetningene mellom subsamfunnet Sofie lever i i dag og det konvensjonelle samfunnet hun ønsker å ta del i i fremtiden er tydelige i dette eksempelet og løsningene på problemene hun skisserer er ikke kompatible på tvers av subkulturen og kulturen i det konvensjonelle samfunnet.

4.3 Et kjønnskjevt miljø

Det anslås at en tredel av de tunge rusavhengige i Norge er kvinner (Helsedirektoratet, 2014:19). Noe av det samme finner en kartlegging av rusavhengige i Oslo som mottar tjenester (Oslo kommune, 2018:6). Det er med andre ord et mannsdominert miljø og kjønnskjevheten vil i en eller annen grad kunne være med på å påvirke den sosiale interaksjonen mellom aktørene i miljøet (Miller, 2001:187). Messerschmidt (2011) argumenterer for at man i marginaliserte miljøer har færre legitime ressurser til å *accomplish gender* enn man har i mer konvensjonelle, ressurssterke miljøer. Mangelen på legitime ressurser til å oppnå den hegemoniske maskulinitet, som eksempel på det å *accomplish gender*, kan føre til at en må finne andre mindre legitime måter å gjøre kjønn på. Hvis kun illegitime ressurser er tilgjengelige og maskulinitet, eller kjønn, oppnås gjennom voldspotensial og identiteter som for eksempel gatemaskulinitet (Mullins, 2006), vil dette kunne påvirke hvordan kvinner i miljøet er nødt til å oppføre seg og agere for å *accomplish gender*. Som følge av de patriarkalske strukturene i samfunnet er den hegemoniske maskulinitet til enhver tid den dominante kjønnsrollen i storsamfunnet (Grundetjern, 2017:18). I et miljø som rusmiljøet, der det er et overtall av menn og der kjønnsfordelingen har vært ujevn over tid vil det ofte kunne være slik at det å *accomplish gender* for kvinner vil kunne ligge nærmere allerede eksisterende maskulinitetsidentiteter framfor forskjellige former for femininitetsidentiteter (Miller, 2014:11).

Rusmiljøet eksisterer imidlertid ikke uavhengig fra det konvensjonelle samfunnet for øvrig, der kjønnsfordelingen er nærmere 50/50. Kvinnene i miljøet eksisterer parallelt med et samfunn som har gitte sosiale forventninger knyttet til spesifikke sosiale normer om femininitet, en forventning og påvirkning de naturligvis vil ta med seg inn i rusmiljøet og med det påvirke den sosiale samhandlingen her (Nwalozie, 2015:3). Noe av utfordringen for

kvinner og feminine aktører i miljøet er at femininitet er sett ned på, både som følge av å være det motsatte av maskulinitet i toppen av hierarkiet, men også som følge av både populærkulturens, samfunnets og tradisjonell forsknings stigmatiserende syn på den rusavhengige kvinnen som mindre kapabel (Lalander, 2003:134).

Line, som gjennom sitt intervju fremstiller seg selv som hard og som en av gutta, gir oss et eksempel på hvordan hennes identitet i rusmiljøet ikke matcher hennes datters forventninger til henne som mor:

Line: Jeg var møkkete på hendene og dattera mi synes det var flaut: "Mamma, hvorfor er du så møkkete på hendene. Kan ikke du vaske deg?" Jeg var jo gjennomgriset av olje og sår og hadde sveisa ikke sant, jeg var mekaniker. Mekanikere får ikke hvite hender. Hun synes det var pinlig vet du, "hvorfor kan ikke du gå med kjole, du er jente du og".

Kort tid etter i intervjuet kommer hennes gateidentitet til syne og som vi ser er kontrasten stor:

Line: Kvinner og, altså dette handler ikke om kjønn lenger. Miljøet er blitt såpass drøyt og hardt at det handler ikke om kjønn lenger. For damer er mer enn kapable til å drive inn penger og være torpedoer som de forbannede kjerringer med baller, ikke sant. Jeg har kastret flere sånne såkalte torpedoer, ikke bokstavelig talt, men dem har slutta som torpedoer og blitt kristne etterpå og de krysser gata når jeg kommer.

Aktører i subkulturelle miljøer må kunne mestre og de må kunne balansere ulike diskurser avhengig av om de skal gjøre suksess i sitt subkulturelle miljø eller i det konvensjonelle samfunn (Sandberg, 2009:534). For kvinnene i rusmiljøet, der femininitet i stor grad blir avfeid og avvist, ser det ut til at de har enda en marginaliseringsvariabel å måtte forholde seg til. Der gutta må balansere mellom de to kontekstene subkultur og konvensjonell kultur virker det som at kvinnene i større grad må legge til femininitet/maskulinitet-faktoren i regnestykket. Line forteller om hvordan hun kler seg i høye hæler og vurderer antrekket sitt ut ifra kontekst og behov. Hvis hun ikke vil skremme noen spiller hun på det feminine. Hvis hun skal «kastere en torpedo» endrer hun taktikk. Problemet er bare at som kvinnelig rusavhengig vil hun aldri kunne møte forventningene til de forskjellige kvinnerollene fullt ut. Det feminine er ikke akseptabelt i subkulturen fordi det ikke er kompetent nok, mens det maskuline vil kanskje gi henne respekt og gjøre henne fryktet, men ikke anerkjent som en aktverdig kvinne.

Hennes feminine identitet vil kunne få problemer i det konvensjonelle samfunnet fordi det å være rusavhengig kvinne bryter med det tradisjonelle og normative. I subkulturen vil kvinnene enten være *for* maskuline eller *for* feminine, mens i det konvensjonelle samfunnet vil de aldri være feminine *nok*. Som vi skal se senere er det ikke dermed sagt at kvinnene er håpløst forlagt der de blir dratt mellom de kulturelle kontekstene og normene, men de ser ut til å ha en større utfordring med å balansere sine identiteter og ressurser, som følge av sin mangel på kapital for å mestre tilværelsen.

Kjønnskjevheten i rusmiljøet og den over tid reproduserte formen for maskulinitet i miljøet ser ut til å ramme miljøets kvinner skjevt i forhold til menn, som gjerne har andre fysiske forutsetninger. Det er ikke bare det at menn er i overtall, men maskulinitetskulturen som produseres i liknende miljøer er blitt omtalt som hypermaskulinitet, protestmaskulinitet og gatemaskulinitet. Disse maskulinitetene verdsetter blant annet egenskaper som vold, kriminalitet, opposisjon mot autoriteter, heteroseksualitet, smarthet og draget på damer (Grundetjern & Sandberg, 2012:624). Voldspotensial er noe som trekkes frem også av kvinnene i mitt datamateriale. Sofie forteller om en hendelse der hun er blitt beskyldt for å tyste, hvorpå hennes seksualitet og fysiske underlegenhet blir brukt som våpen mot henne.

Sofie: Han prøvde å true meg til å ligge med ham. Men da var jeg sånn «Ja, du, nå må du faen meg skjerpe deg», liksom. Du får tro hva du vil, men jeg har ikke sagt noe til politiet. Du får rett og slett bare drepe meg liksom, jeg kommer aldri til å. Ikke faen, så slapp jeg heldigvis det.

Her ser vi hvordan de hypermaskuline egenskapene knyttet til seksualitet, vold og makt brukes som straffemetode mot Sofie som følge av hennes angivelige normbrudd. Utøvelse av vold som straff mot folk som ikke følger kodene er blitt beskrevet som relativt vanlig i liknende miljøer (Grundetjern & Sandberg, 2012:624). Også kvinners personlighet og karakter avskrives og blir sett ned på av den dominante maskulinitet i rusmiljøer (Lalander, 2003:139).

Jenny: Man merker liksom at menn har en mer "jeg er over deg"-tone og prøver å trykke deg ned. Prøver på å misbruke egen større makt som personen tror han har. Kun for liksom lettere å utnytte noen eller for å få det en selv vil ha. Det er ofte menn som utnytter fordi de føler de kan det. Jeg har liksom aldri blitt prøvd noe som helst utnyttet av en eneste kvinne i rusmiljøet.

Sammensetningen av menneskene i et miljø vil påvirke samhandlingen i miljøet. Hvilke roller og egenskaper som er høyst verdsatt i hierarkiet, vil være et produkt av strukturelle og normative faktorer knyttet til kulturen i miljøet. Bourdieu (1989) er opptatt av å finne et slags samspill mellom den strukturelle konteksten og aktørene i et sosialt roms autonomi. Aktørene i rusmiljøets bakgrunn og habitus er mangfoldige og kulturelt heterogene, til tross for ensidige og tydelig dominante maskuliniteter. Et kjønnskjævt miljø der hypermaskulinitet avfeier femininitetsformer ser ut til å påvirke miljøets kvinner deres handlingsrom og autonomi.

4.4 Rusmiljøets funksjon som markeds plass og sosial arena

Det åpne rusmiljøet ser, ifølge definisjoner fra litteraturen, ut til å fungere som steder der sosial omgang pleies. I tillegg fungerer de som markeds plass for kjøp og salg av rusmidler. I dette delkapitlet utforskes hvilke behov det åpne rusmiljøet i Oslo tilfredsstiller hos kvinnene i dette datamaterialet. Alle kvinnene i datamaterialet har på et eller annet tidspunkt vært involvert med et tungt rusmiljø i Oslo, noen som kjøpere, noen som selgere og noen i søken etter sosiale relasjoner.

Tilgang på dop er en vanlig og potensielt krevende hverdagsutfordring for en rusavhengig. Det åpne rusmiljøet er den største markeds plassen for kjøp og salg, men den er offentlig og med det under kontroll oppsyn av politiet. Flere av kvinnene i dette datamaterialet påpeker at de foretrekker å ha en fast selger som kan ordne rusmidler for dem, slik at de slipper å dra ned til sentrum for å kjøpe stoff og risikere straff, men også å slippe å bli lurt av en useriøs selger.

Øystein: Har du vært noe nede i Brugata da?

Sofie: Når vi våkna opp og var syke og ikke fikk tak i én av disse to forskjellige dealerne vi hadde. Hvis de ikke kunne komme fort nok eller noe sånn, så var det sånn "stein, saks, papir" om hvem som måtte dra. Sette seg på trikken, av på Brugata, fra Torshov og det var så jævlig å være syk. Det er som om tiden går så sakte og man føler seg så elendig. Man ser jo ut som om man har influensa. Sitter og skjelver litt og nesa renner, hjertet banker veldig fort. Får sånn naturlig, kontinuerlig angst. Så det var mange turer ned dit.

Øystein: Hvordan var det da? Hvordan er det å gå der?

Sofie: Det var ikke hyggelig, man ville bare få det fortest mulig unnagjort så man kunne komme seg tilbake og ikke være syk. Ehm, men jeg opplevde mange ganger å ikke få det jeg betalte for. At jeg fikk grus, stein, sneiper, plastikk, sand. Mye tull. Flere ganger jeg dro ned dit, kom tilbake, opplevde at det jeg hadde kjøpt ikke var heroin. Dra ned igjen, kjøpte noe nytt igjen, kom tilbake også var det for andre gang falskt. Da ble jeg ganske motløs.

Når markedsplassen man kjøper sine varer fra er illegal er det lite muligheter for kvalitetssikring og regulering slik en har på legale markedsplasser og varer ellers i samfunnet. En vet aldri hvor potent rusmidlet en kjøper er og en vet ikke en gang med sikkerhet at det er rusmidler en kjøper i det hele tatt. Sara forteller om hvordan hun ved flere anledninger har endt opp med lakris når det er heroin hun har vært ute etter. Hun forteller at jenter har lettere for å bli lurt enn menn og at de derfor må være mer på vakt, noe som igjen fører til at de utsettes for større risiko når det kommer til å bli stoppet av politiet.

Sara: Det er så lett å bli bøffa på gata når du er jente, og spesielt sånn som meg. For mennene ser på meg som et lett offer. Fordi, det er vanlig, eller, ikke vanlig, at under tørkeperioder, eller folk som ikke har penger, prøver å tjene penger. Så kan de prøve å selge lakris. For lakris har samme farge som heroin. Så pakker de det i en plastikkpose, så kan det fort se ut som en kvarting. Det opplevde jeg mye i begynnelsen. At jeg ble bøffa veldig ofte, så til slutt ble jeg tvunget til å åpne posen, mens jeg stod å skulle kjøpe. Jeg måtte lukte for å bekrefte at det var ekte. Da er det større sjans for å bli tatt av snuten.

På bakgrunn av uttalelsene til Sara og Sofie, virker rusmiljøet som en markedsplass preget av kaos med desperate kjøpere, uærlige og kyniske selgere, og hvor risikoen er stor for å bli tatt av politiet. Dette er imidlertid kun på overflaten. Kodene, reglene og hierarkiet er ifølge deltakerne tydelige når en først kjenner de. Sara fortsetter og hun forteller om en internjustis som har som mål om å avvise unge brukere som fortsatt kan reddes.

Sara: Jeg husker en gang, når plata var på Oslo S. Jeg kom dit med en venninne. Vi lette etter heroin, også skriker en av de narkomane der "Hun er under 18 år, hun er under 18 år. Ikke selg til henne". Jeg bare "Hæ?! What the fuck? Jeg er 23 år! Skal jeg vise legitimasjon på plata, eller hva faen skjer?" Plutselig var det ingen som ville selge til meg! Jeg var sånn "HÆ?! Er det her mulig, lissom?" Jeg var helt sjokkert.

Øystein: Er det en greie? Ikke selg til de under 18?

Sara: Vi prøver å ha et prinsipp, til en viss grad. Vi ønsker ikke vår verste fiende det livet vi har. Så om vi ser en ung person komme å lete etter det vi er hekta på. Ja, så klart vil vi prøve å forhindre det. Jeg kjenner at vi har et visst ansvar, vi som er i det tyngre miljøet, som har holdt på lengre. Hadde jeg vært 16 år og gått på plata, så hadde jeg faktisk ønsket at folk hadde sagt i fra om at "hun er under 18, ikke selg til henne".

Blant de vanligste argumentene i samfunnsdebatten for legalisering av rusmidler ligger tanken om at man kan ta kontroll om rusmidlene og sørge for god regulering slik at kvaliteten og renheten på stoffet kan sikres og at man kan begrense tilgjengeligheten gjennom aldersgrenser (Christie & Bruun, 2003:14; European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction, 2015). Dette lar seg vanskelig gjøre når rusmidlene er ulovlige og utsalgsstedet er på gata, likevel kan det se ut til at det finnes former for normer knyttet til salget også i det illegale markedet. Erika forteller om hvordan miljøet har et tydelig hierarki når det gjelder kjøp og salg. Det er importørene som er høyst, deretter går det trinnvis. Gateselger og -kjøper er naboer i hierarkiet og dem imellom rangeres man på bakgrunn av rykte og respekt. Er du som selger kjent for å ha godt stoff får du faste kunder. Er du som kjøper kjent for å krite og ikke betale tilbake blir du avvist. Det er med andre ord en slags struktur løst basert på «jungeltelegraf» hvor tilliten mellom kjøper og selger er av viktighet.

Deltakerne beskriver det åpne rusmiljøet nærmest som et døgnåpent apotek uten rettssikkerhet. Jenny forteller om hvordan hun sverger til det åpne rusmiljøet kun når behovet for rusmidler er stort og hun er desperat.

Jenny: Jeg endte opp hjemløs en periode og da surfa jeg egentlig veldig mye rundt fra sted til sted og bodde hos venner og forskjellige folk rundt i byen. Jeg hadde også en god del dager hvor jeg rett og slett ikke hadde noe sted å sove. Da begynte jeg å oppsøke det miljøet enda mer for å få kontakter og lettere få tak i ting hvis jeg var ute og gikk. Det var så enkelt å få tak i ting da, så hvis jeg skulle være ute en natt og ikke hadde noe sted å dra så fikk jeg jo fiksa ett eller annet kjempefort.

Øystein: Ja, ikke sant. Hva slags rusmidler da?

Jenny: For det meste amfetamin, det var så veldig stor tilgjengelighet på det rundt i Brugata-området så det var liksom det jeg begynte med i den perioden jeg ikke hadde noe hjem plutselig. For å holde meg våken, jeg turte ikke sove om natta. Så det ble veldig mye rusmidler for å holde meg våken.

Det er i særtilfeller at en som Jenny oppsøker den åpne scenen i Brugata. I dette tilfellet, var det i en periode i livet hvor hun hadde lite orden på hverdagen sosialt, med hverken jobb eller sted å bo. For rusavhengige som bruker illegale stoffer virker forholdet til det åpne rusmiljøet i beste fall tveegget. En plass en tidvis er nødt til å oppsøke for å bli frisk, og samtidig en plass som potensielt byr på store farer både i form av vold og urent og farlig stoff.

Liv: Jeg gikk ut på byen og skulle kjøpe piller og jeg hadde ikke kontakter der i det hele tatt. Så ble jeg slått ned, det var ikke noe allright.

Øystein: Du ble slått ned?

Liv: Ja, jeg visste jo ikke at jeg ikke skulle bevege meg på Grønland ved nattetider, eller på kveldstid. Jeg lagde en avtale der.

Øystein: Hvem var det du prata med da, da liksom?

Liv: Jeg måtte jo ta kontakt med plata da, der narkotikaen er, der pillene er. Det er bare en plass du går.

Det er et paradoks at miljøet fører med seg vold, helsefare og utrygghet samtidig som det fungerer som en sosial arena for de som befinner seg der. Kvinnene i dette datamaterialet fremstår som ambivalente til det åpne miljøet som plass for sosial omgang. Primært fremstår det som et kynisk sted for kjøp og salg, hvor det er om å gjøre å få unnagjort transaksjonen så fort som mulig, for så å komme seg videre. Flere distanserer seg fra det åpne rusmiljøet, både gjennom former for identitetsarbeid, men også rent fysisk som en plass det ikke er noe trivelig å oppholde seg. Likevel ser det ut til at det åpne rusmiljøet kan fungere som en sosial krykke når andre sosiale bruer er brent og når en ikke har så mange andre å gå til.

For Sofie har det vært vanskelig å opprettholde gode relasjoner med den delen av omgangskretsen hennes som ikke ruser seg. Noen brøyt kontakten når hun var åpen om sitt rusbruk, mens andre vanskelig kunne sette seg inn i hennes tilværelse.

Sofie: De mener vel bare at livet mitt er blitt for kaotisk og at de ikke vil involvere seg i det da. I tillegg så har jeg jo vært veldig fraværende. Spesielt i litt over et års tid hvor jeg egentlig bare bodde i en leilighet i nærheten av sentrum. Bare et bitte lite rom med en enkel madrass på gulvet. Mye søppel og masse nåler. Bare, hehe, minner

om en helt forferdelig stygg filmscene. Levde der og enten sov, duppet av fordi jeg har vært rusa eller vært dårlig og jobbet med å kunne få lånt penger eller holde meg frisk.

Omgangskretsen hun har fått i møtet med rusmiljøet er en viktigere og viktigere del av hennes sosiale krets, de forstår langt bedre hva hun går igjennom og lever med.

Sofie: Det er folk jeg har ruset meg sammen med, som ja, jeg setter pris på de personene de er da. Som er snille, omtensomme, forståelsesfulle. Det er veldig godt å ha noen som forstår meg på det rusplanet også. Det skaper jo litt avstand til de nære vennene jeg har som ikke vet hva det vil si, eller hva det innebærer å ha slitt med tyngre stoffer. Det vil de kanskje aldri helt forstå heller.

De sosiale kodene om hva som er akseptabelt og ikke gjør at Sofie føler en avstand til sine rusfrie venner og en nærmere tilknytning til de av hennes venner som ruser seg. Det å oppleve et fellesskap på bakgrunn av felles normbryting og felles hverdagsutfordringer ser ut til å være en viktig del av den sosiale relasjonsbyggingen i rusmiljøet (Grønnestad & Lalander, 2015:173). I likhet med Sofie forteller Liv om hvordan hennes turbulente liv har isolert henne fra relasjonene med sin rusfrie omgangskrets og at dette er vanskelig for henne både i forhold til familie, sine gamle bekjente og hennes potensielt nye bekjentskaper.

Liv: Ikke har jeg familie igjen, jeg har ikke noen å ringe til lenger, liksom. Man oppdager det ikke før man mister det. Å ha den der tryggheten med å ha noen som kjenner meg både før og etter ikke sant, og imellom. Så det er veldig vanskelig. For det, det har lett for at man går aleine, heller enn å innvie dem i mine problemer. Også blir det feil å laste nye bekjentskaper med en haug med masse negative ting og problemer som ikke har noe med deres tilhørighet i mitt liv å gjøre. Hvis du skjønner hva jeg mener? Liksom det blir litt feil. Det er vanskelig å rydde opp i mitt også gjøre meg ferdig med det også kan jeg gå videre liksom. Sånn at jeg ikke tar det med meg inn i nye ting og forhold.

For Liv har dette opplevdes ekstra krevende, hun beskriver nemlig rusmiljøet med negative ordelag når det kommer til å etablere gode sosiale relasjoner. Hun hevder at det faktisk er så få kvinner i rusmiljøet gjør det vanskelig for dem å ha gode relasjoner seg imellom.

Liv: Jenter da, liksom, jeg kjente at vi var veldig flinke til å være stygge med hverandre rett og slett. Stygge med hverandre. I dette miljøet er det veldig dårlig kontakt mellom jentene. Det er få, for det er veldig mange gutter. Ehm, vi er veldig

stygge med hverandre og det er lite rom for å bli kjent med hverandre, det er liksom, veldig mye stjeling, og da blir det igjen, hvem man vil ha inn.

Liv er godt voksen og har vært i miljøet i mange år, i løpet av intervjuet beskriver hun seg selv som en morsfigur for noen av de yngre brukerne i miljøet. Jenny som er under 25 år beskriver forholdet mellom kvinnene i miljøet på en helt annen måte enn Liv. Hun forteller nemlig om hvordan hun i møtet med andre kvinner i miljøet føler at de tar vare på hverandre.

Jenny: Det er noe med det morsinstinktet man alltid prater om som jeg setter høyt og merker, egentlig. Det er liksom, i hvert fall i rusmiljøet merker jeg veldig mye nestekjærlighet og "passe-på-kjærlighet" blant kvinner.

Øystein: Overfor deg liksom?

Jenny: Overfor alle, kvinner står veldig sammen ja, det er litt sånn. Den moderlige omsorgen som kvinner viser og som jeg ser på som den viktigste egenskapen.

Relasjonene mellom aktørene i det åpne rusmiljøet vil kunne oppleves ulikt, men de ser ut til å pleies best separat fra selve miljøets geografiske plassering. Dette kan ha å gjøre med faktorer som er nevnt tidligere i kapitlet, om stigmatisering, de hierarkiske strukturene, kjønnsubalansen og mengden av politikkontroll. Flere legger vekt på bosituasjon når vi snakker om hvor mye en oppholder seg og deltar i miljøet. Bor en på hospits eller på gata virker man å være langt tettere på miljøet enn hvis en bor i egen leilighet. Samtidig som at flere distanserer seg fra det åpne miljøet, ser likevel miljøet ut til å fungere som en viktig sosial arena nettopp fordi alternativet er utenforskap og ensomhet. Kristin, som lever og bor fysisk vekk fra hospits og gate, og som ikke frekventerer miljøet rent fysisk, forteller om at hun mangler en sosial omgangskrets og at hun tilbringer mye tid alene. De subkulturelle rammene i rusmiljøet og de normene og kodene brukerne følger og forholder seg til virker som å være et grunnlag for samhold (Nafstad, 2012:311), et samhold en ikke på samme måte finner blant de rusfrie vennene, ifølge Sofie.

4.5 Oppsummerende betraktninger: Et sammensatt miljø

Det tunge rusmiljøet i Oslo er et sammensatt miljø der både ytre og indre påvirkninger bidrar til og forsterker den marginaliseringen og stigmatiseringen dets aktører opplever. At det

foregår kriminalitet av forskjellige former, både i miljøet og områdene rundt, gjør at miljøet til stadig er utsatt for kontroll av politi og vektere. Også av nærliggende næringsinteresser og beboerforeninger er det åpne rusmiljøet uønsket. Som følge av dette er miljøet blitt flyttet en rekke ganger siden de første rusbrukerne slo seg ned i slottsparken på 60-tallet. Siden den tid har rusmidlene blitt tyngre og de sosiale og helsemessige utfordringene blitt større, noe som har bidratt til ytterligere marginalisering og stigmatisering av gruppa som oppholder seg her. Miljøet er mannsdominert og det anslås at en tredel av menneskene her er kvinner. Dette virker til å prege interaksjonen og relasjonene innad og ser ut til å ramme kvinnene i negativ grad. Maskulinitetsformer med voldspotensial ser ut til å verdsettes høyt, mens kvinner, som anses som lite kapable og passive, verdsettes lavt. Dette er en av faktorene som ser ut til å påvirke kvinnenens utsatthet for vold, undertrykking og marginalisering. Deltakerne har et tveegget forhold til rusmiljøet som markedsplass og sosial arena. Utsattheten for politikontroll og vold er relativt stor, men det er dette som er den største markedsplassen for dop og et sted for de marginaliserte og ekskluderte til å møte andre som er i noenlunde samme situasjon.

5 Levde liv og erfaringer

I det kommende kapittelet er det kvinnes livserfaringer og livshistorier som står i fokus. En analyse av deltakernes livserfaringer er tenkt å skulle bidra med å identifisere bakenforliggende faktorer, tilegnet gjennom livserfaringer, som har vært med på å plassere kvinnene i den livssituasjonen de er i. Videre vil dette kunne bidra til å forstå hvilke utfordringer de har og hvilke mestringsstrategier de har tilgang til i hverdagen. Utfordrende oppvekster, møter med rusen og livet som kvinne i rusmiljøet er temaer som går igjen og som er med på å beskrive hvilke utfordringer deltakerne har måttet håndtere i sine livsløp.

5.1 Marginaliserte oppvekster

De fleste deltakerne i dette datamaterialet har opplevd omfattende utfordringer i oppveksten. Av de ni kvinnene som ble intervjuet forteller én om grove seksuelle overgrep i nær familie, to forteller om grov vold, én forteller om det hun omtaler som psykisk terror fra sin far, to forteller om å ha mistet sin mor i tidlig alder og én forteller om en ustabil hjemssituasjon med et psykisk sykt familiemedlem. I tillegg har flere vokst opp i hjem med omfattende rusproblemer og store psykiske helseutfordringer. Dette er oppvekstsvilkår som gjerne blir satt i sammenheng med risiko for egen psykisk sykdom og rusmisbruk senere i livet (Thoresen & Hjemdal, 2014:39). Flere av deltakernes opplevelser i barndommen er av svært traumatisk karakter og har potensielt sett vært av betydning for den enkeltes erfaringer senere i livet.

5.1.1 Vold og seksuelle overgrep

Flere av deltakerne forteller om vold, rus og svært vanskelige oppvekstsvilkår fra tidlig barne- og ungdomsårene. Line vokste opp med en voldelig og alkoholisert stefar og en mor som var periodealkoholiker. Hjemmet deres var godt kjent i den lille bygda de bodde i og Line forteller at hun i voksen alder har blitt spurt om hvordan det var å vokse opp i et så alkoholisert hjem.

Line: Modern var periodedranker. Hun hadde mye fester og i voksen alder har folk spurt: «Line, hvordan var det å vokse opp i det vinhuset?» «Hæ, hva sa du? Vinhuset?» «Ja, hjemmet deres ble kalt for vinhuset" What?! Det visste jeg ingenting om. Så naiv og blond som jeg er. For det ble aldri nevnt, det ble aldri snakka om. De

gangene stefaren min var på sjøen, så hadde modern fester. La oss si det rett ut med rene ord. Hun knulla alt som var der. Og det her holdes ikke hemmelig i en bygd. Så når han kom hjem fikk mor juling og jeg var eldst i en søskenflokk av fem. Jeg ville jo ta vare på dem og beskytte de. Jeg var vel fire, fem år da det begynte.

Allerede fra tidlig barndom måtte Line leve et liv i unntakstilstand. Begge foreldrene levde liv som gikk på bekostning av barna og et liv som ble lagt merke til og, i det minste i ettertid, fordømt, i et lite lokalsamfunn på 60-70-tallet. Line var aktiv og mye involvert i lokalsamfunnet gjennom breddeidrett. Når hun ser tilbake på oppveksten reagerer hun sterkt på at ingen grep inn.

Line: Ingen, ingen meldte det her til barnevernet, eller noen ting. Jeg visste ikke at det fantes noen ting som het barnevern. Det var så feil det som ble gjort der. For jeg hadde jo mange arenaer. Jeg var jo konkurransesvømmer og idrettsidiot. Jeg hadde skiskyting, spilte fotball, spilte i korps og mye svømming.

Lokalsamfunnets rolle som uformelt kontrollorgan sviktet Line og hennes søsken da de vokste opp i den lille bygda på 60- og 70-tallet. På dette tidspunktet hadde fortsatt foreldre en viss refselsesrett overfor sine barn og det kan kanskje tenkes at det normative landskapet på den tiden tillot en høyere terskel for bekymringsmeldinger til barnevernet i henhold til vold (Barne- og likestillingsdepartementet, 2009:24; Ugelvik, 2019:88). Som følge av at ingen i lokalsamfunnet meldte fra om forholdene og at ingen var der til å gripe inn, ble hun boende i det alkoholisererte og voldelige hjemmet helt fram til tenårene. Hjemmebrent, vold, fest og våpen var elementer hun ble utsatt for når stefaren kom hjem fra sjøen og inviterte bygda til fest.

Line: Det var jo fyll, en sinnsyk fest når han [stefar] kom hjem, ikke sant. Masse billig hjemmebrent, sprit og gode varer. Alle sammen var invitert og hele pakka. Alt sammen kom på bordet, hagla kom frem og modern skulle skytes og jeg stod imellom og prøvde å redde livet hennes mens hun fikk juling. Jeg fikk jo like harde slag som modern og han slo. Det har ikke skjedd overgrep i min familie, det har skjedd grov mishandling og det er stor, stor, stor forskjell. Det har ingenting med sex å gjøre. Det handler om grov mishandling. (...) nå skulle jeg tydeligvis lære meg å fly for han dyttet meg ofte ned kjellertrappa.

Barn som opplever vold i nære relasjoner har gjerne blitt forstått som ofre som lever i stillhet og passivitet med volden. Dette bildet av barnet som passivt offer er de siste årene blitt utfordret. Barn som er utsatt for vold i hjemmet ser ut til å ha til felles at de handler og de ser ut til å ha forskjellige varianter av mestringsstrategier i møtet med volden (Överlien & Hydén, 2009). I Lines tilfelle handlet det om å gå imellom stefaren og moren. Dette førte til at hun selv ble utsatt for alvorlige voldshendelser. Når volden eskalerte ytterligere og hun hadde levd med disse forholdene siden hun var fire-fem år, tok hun grep og rømte hjemmefra som 14-åring. Hun rømte til en venninnes uthus og hun opprettholdt skolegangen. Line bodde i venninnens uthus i en måned. I løpet av den tiden hadde moren bestemt seg for å skille seg fra Lines stefar og de flyttet inn til byen. På dette tidspunktet hadde Line mistet alt av håp og drømmer.

Line: Da tok jeg bare en dag av gangen, og det er vel det jeg har gjort hele tida etterpå og.

Øystein: Er det en slags...

Line: Overlevelsesmekanisme.

Øystein: Men vil du kalle det en egenskap som du har?

Line: Ja, absolutt. Ikke for å mestre hverdagen, men for å takle. Altså dette er et lite ordspill egentlig. For hva betyr mestre og takle? Det er jo det same shit, men det er ikke det samme. Same, same, but different.

Oppveksten til Line i et hjem med grov vold og rusmisbruk knuste hennes drømmer og hun måtte lære seg å takle de utfordringene livet har hatt å by på allerede i barneårene. Da hun og familien flyttet fra stefaren flyttet de inn til en middels stor norsk by. Å flytte fra bygda der hun gikk på skole med 300 andre barn, til å flytte til byen der hun gikk med 2000 andre barn ble et kultursjokk for Line. Familien flyttet til et område med lav sosioøkonomisk status. Line ble mobbet og hun forteller om at veien inn til et tungt rusmiljø var kortere i storbyen enn den var på bygda.

Kristin ble utsatt for seksuelle overgrep av sin far. Hun bodde med sin mor og far helt fram til hun var i 20-årene. De seksuelle overgrepene startet da hun var fem-seks år gammel og varte

gjennom hele oppveksten. Da hun var 25 år gammel flyttet hun hjemmefra. Hun omtaler flyttingen som en lettelse og hun var veldig glad for å flytte fra overgriperen.

Kristin har aldri fått muligheten til å leve et liv uten en bagasje fylt med svært traumatisk innhold. Hun fullførte barneskolen, men på ungdomsskolen slet hun med å holde følge og ble flyttet til en spesialscole. Hun ruset seg ikke på annet enn alkohol i ungdomsårene, men i 20-årene begynte hun å ruse seg på tyngre stoffer. På samme tidspunkt flyttet hun hjemmefra og inn i en kommunal bolig. Hun forteller at rusbruken hennes har direkte sammenheng med overgrepene hun opplevde i barndommen og beskriver den som en virkelighetsflukt.

Både Kristin og Line vokste opp i hjem der de ble utsatt for overgrep og viktisering i ung alder og begge er også senere i livet blitt utsatt for former for vold, trusler om vold og seksuelle overgrep. Oppvekstvilkår, der eksponering for vold og overgrep er stor, ser ut til å øke risikoen for psykisk helse- og rusproblematikk senere i livet (Dube *et al*, 2003; Thoresen & Hjemdal, 2014:39). Dette later til å gjelde spesielt for kvinner (Miller, 2014:6). Ifølge Hjemdal, Sogn og Schau (2012:83) har oppvekstvilkår som de Kristin og Line har levd under også en sammenheng med utsatthet for andre negative livshendelser i livsløpet. Noe av det samme finner man hos mennesker som er vokst opp i familier med psykisk sykdom og psykisk vold.

5.1.2 Psykisk vold og psykiske problemer i hjemmet

Noen av de som ikke beskriver opplevelser av fysisk vold og seksuelle overgrep, beskriver hjem med psykiske problemer og mobbing. Både Sara og Sofie har opplevd forskjellige varianter av dette. Sara vokste opp i et hjem der hennes mor forlot henne og hennes far. Sara var seks år gammel da moren dro. Faren var ikke voldelig, men han mobbet Sara fra tidlig barndom.

Sara: Min pappa har aldri fysisk mishandlet meg, men han utsatte meg for ekstremt mye psykisk terror og mobbing og var veldig mannssjåvinist. Så, han har preget meg veldig. Uten å legge skyld over på ham. Min barndom var ikke dårlig sammenliknet med andres. Jeg hadde mat og klær og sånne ting, men jeg ble mobbet fra jeg var fem år. Jeg ble mobbet på SFO, på skolen også ble jeg mobbet hjemme av pappa og det var et evig fokus på hvor dum, stygg og patetisk jeg var. Det var sånne ord jeg fikk høre hele tiden. Da jeg var cirka ni år begynte jeg med selvskading for å prøve å få utløp for alle følelser som var i meg. Det kokte over på et vis. Det var en kombinasjon

av å straffe meg selv fordi jeg var så stygg, dum og patetisk at jeg ikke fortjente å leve. Det andre var at det gjorde så vondt å høre det, så vondt og tenke og tro på det, at jeg skjærte meg selv for å slippe å kjenne på det. Eh, også gikk det over til matproblemer da jeg var elleve. Det var ikke det at jeg ville bli tynn, men det var det å ha kontrollen over noe her i livet på et vis.

Sara følte seg alltid utrygg i nærheten av sin far. Han hadde et sinnemestringsproblem som gjorde at hun alltid måtte gå på tærne rundt ham. I tillegg til å bli mobbet hjemme ble Sara mobbet gjennom hele oppveksten av andre barn. Forholdet til faren var konfliktfylt og da hun var 12-13 år gammel ga han beskjed om at han ikke ville ha noe med henne å gjøre lenger. Da ble hun plassert i bilen og kjørt til moren. Moren bodde på dette tidspunktet i en by som var 12 timers kjøring fra barndomshjemmet.

Sara: Det er ganske langt ja. Og du vet, vi sa ikke et ord til hverandre. Selv om pappa ikke er voldelig, så går jeg alltid på tærne rundt ham. Jeg våget ikke si et ord. Du kunne se hele ansiktet hans var fly forbanna. Han lovte at jeg kunne komme hjem etter seks måneder og etter seks måneder fikk jeg beskjed om at han ikke ville ha meg. Så jeg fikk ikke komme tilbake. Det var da jeg gikk fra selvskading og matproblematikk og over til... Jeg fant miljøet. Jeg leita opp rusmiljøet i byen. Jeg vet ikke hvorfor, jeg vet ikke hvor tanken kom fra, men jeg var på jakt etter noe som kunne bedøve den indre smerten jeg hadde. Så på skolen kom jeg i kontakt med de som var litt utenfor, kan man si. De røyka hasj.

Fra å skjære og sulte seg selv for å ta fokus vekk fra den innvendige smerten, fant hun rusmiljøet i byen og med det en ny måte å håndtere de psykiske smertene på. Både rusbruk og selvskading kan forstås som strategier for å mestre livet (Thorsen, 2006:5). De er også strategier som oftest benyttes av mennesker som har vært utsatt for blant annet traumer som overgrep, trakassering og mobbing (ibid:6). I tillegg til å ha blitt utsatt for mobbing og trakassering slet Sara med store søvnproblemer og spiseforstyrrelser. Hasjen løste både problemet med selvskading og hennes søvn- og spiseproblemer, men på sikt skapte miljøet hun kom i kontakt med og kjærligheten for rusbruken store problemer i livet til Sara.

Der Sara ble mobbet og psykisk terrorisert av sin far, vokste Sofie opp med en psykisk syk mor. Det førte med seg stigma i form av utfrysning fra lokalsamfunnet og ensomhet.

Sofie: Da jeg var fem måneder gammel døde faren min i en bilulykke og en av forutsetningene for at jeg skulle få leve var at han var der, for moren min var veldig syk. Hun var bipolar 1, hadde mange psykoser, vrangforestillinger, tvangsinnleggelser, selvmordsforsøk og hun hadde epilepsi. Hun hadde hatt flere hjerneoperasjoner og hadde daglige anfall. Da jeg gikk i 9. klasse flyttet jeg fra min mor til mine besteforeldre og de ble min fosterfamilie. Heh, det var litt sånn rart opplegg. Jeg flyttet dit i protest fordi mamma hadde en psykose og hun hørte ikke på meg og for å bevise at hun tok feil så flyttet jeg.

Som følge av morens sykdomsbilde flyttet Sofie ut og inn mellom sin mor og sine besteforeldre. I tillegg var hun i et avlastningshjem annen hver helg fra hun var tre år gammel. Her fikk hun gode relasjoner til sine fostersøsken som hun har kontakt med fortsatt. Likevel var hun mye ensom og alene i oppveksten. Hun forteller at hun gjerne fungerte som sin egen hobbypsykolog i barndommen. Å leve i et lite samfunn med en psykisk syk mor var til hinder for å skaffe seg venner.

Sofie: Jeg var jo en av de som ble mobbet mye. Fra barnehagen til 10. klasse. Mye sånn utfrysning, ble ikke invitert med på ting. Foreldrene til de jeg gikk i klasse med og i parallellklasse med, de fortalte barna sine at de ikke skulle ha noe særlig med meg å gjøre. Fordi moren min var gal. Jeg forstår jo det at det var for å beskytte barna sine, men da jeg fikk vite dette i sånn, i 10. klasse, så ble jeg ganske skuffet og sint over at de ikke kunne forstå at jeg var en helt egen person. Jeg tok det veldig personlig. Så jeg begynte jo etterhvert å trekke meg tilbake.

Til tross for utfrysingen og det at lokalsamfunnet utstøtte henne og moren, satte Sofie også pris på samværet og sitt forhold til sin mor. Sykdommen var krevende, men det å kunne være der for henne og passe på henne ga Sofie en mestringsfølelse og en viss form for glede.

Sofie: For meg var det jo helt vanlig. Men ja, jeg merket jo at det gikk ut over meg da, selv om jeg ikke ville at mamma skulle vite det. Hun var veldig full av latter, veldig livlig og kunne le av alt. Men hun var også veldig mye trist og lå veldig mye på sofaen med teppe over hodet og gråt. Det var liksom enten eller. Men jeg synes nesten det var litt fint å kunne være verdifull på en måte. Å kunne bistå når hun hadde epileptiske anfall, eller hvis hun var litt forvirret og sånn under psykoser, så kunne jeg berolige henne og snakke med henne. Jeg synes det var litt fint.

Sofie forteller om hvordan hun ble satt i en rolle som hjelper for moren når moren hadde ulike former for anfall. Barn som lever med, og som må gå inn i rollen som omsorgsperson for en forelder med psykisk sykdom, kan ha større risiko for å bli skadelidende i form av omsorgssvikt, utviklingstreghet og for selv å utvikle former for psykiske lidelser (Aldridge, 2006; Torvik & Rognmo, 2011:32). Det er imidlertid også gjort funn som viser at det å gå inn i rollen som omsorgsperson kan ha en positiv effekt i forholdet mellom barn og forelder (Aldridge, 2006:83). Sofie fant riktignok positive elementer i det å ta vare på sin mor, men ensomheten og utfrysingen fra lokalsamfunnet gjorde henne etterhvert deprimert.

Sofie: Jeg begynte å tenke dypt og ekstra mye etter at jeg flyttet fra moren min. Jeg ble dypt deprimert. Jeg var så vant til at det var kaos rundt meg, at det hele tiden hendte noe og plutselig så satt jeg bare på et rom helt alene og det var ingen som banka på. Da trengte jeg å vende meg til den tilstanden da. Det tok ganske lang tid. Det tok flere år og jeg slet veldig med å sove. Jeg tror nesten ikke jeg sov på nesten tre år. Jeg bare kollapsa, rett og slett. Det gjorde så vondt å bare eksistere og på det tidspunktet gikk jeg ikke på noen medisiner eller noen ting, men jeg prøvde bare å venne meg til tilstanden for jeg tenkte bare "oi, er det sånn jeg kommer til å ha det resten av livet?"

Depresjonen og kollapsen varte helt fram til Sofie begynte på videregående. Forandringene som fulgte av å starte på skole var positivt for hennes psykiske helse. Hun begynte å engasjere seg i politikk og frivillighetsarbeid. På dette tidspunktet hadde hun eksperimentert med hasj og alkohol, men hennes erfaringer i oppveksten gjorde henne bestemt på at hun ikke skulle begynne med rus, til tross for at hun satte pris på rusfølelsen det ga.

Sofie: Det var litt sånn "Jøss", men det ble jo sånn "herregud, det gir jo mening, nå skjønner jeg hvorfor mamma drakk i alle disse årene". Uff. I tillegg til mine besteforeldre. Det har alltid vært mye alkohol rundt meg. Pillebruk, eller misbruk. Både alkohol og piller. Det har liksom alltid vært det vanlige, men jeg tenkte jo at "Jeg skal jo aldri bli sånn". Men så tenkte jeg det at, med tanke på det jeg hadde opplevd og vært involvert med barnevernet og foreldreløs i relativt ung alder. Mobbing og utfrysning. I det hele tatt, at det lå litt i kortene at det skulle gå dårlig med meg, så jeg var litt sånn. "Nei, det nekter jeg, jeg vil vise at det går bra". Jeg følte også at det gikk veldig bra.

Få år senere skulle Sofie imidlertid eksperimentere med rusmidler i forbindelse med fest, før hun gradvis begynte å ruse seg med tyngre stoffer. I dag bruker hun heroin i en alder av 24 og

har en rekke ganger vært utsatt for grov vold og hatt store psykiske utfordringer som blant annet har kulminert i et selvmordsforsøk.

5.1.3 Oppsummerende betraktninger: En traumatisk start

Dårlige oppvekstvilkår der barnet er utsatt for traumatiske hendelser som vold, seksuelle overgrep, psykiske problemer og rus ser ut til å ha sammenheng med egen utvikling av noen av de samme utfordringene (Dube *et al*, 2003; Thoresen & Hjemdal, 2014:39). Nesten alle deltakerne i dette datamaterialet forteller om oppvekster med innslag av disse faktorene. I tillegg fortelles det om stigmatisering, utfrysing og mobbing fra lokalsamfunnet.

Der en tidligere oppfattet barn som stille ofre og passive i møtet med volden de var vitne til og var utsatte for, er dette bildet blitt utfordret. Barn utsatt for overgrep i hjemmet ser ut til å ha mestringsstrategier av forskjellig grad, der handling i en eller annen form er fellesnevneren (Överlien & Hydén, 2009:490). Hos Line så vi for eksempel at hun gikk mellom sin mor og sin stefar i et forsøk på å hjelpe sin mor, mens Sara tok til selvskading og rusbruk for å mestre sin hverdag med en psykisk voldelig far.

Å måtte være et handlingssterkt barn og å måtte ha handlingskraft som en egenskap for å håndtere oppveksten er ikke bare et brudd på barnekonvensjonene, men også i seg selv traumatiserende og en kjent faktor for psykiske utfordringer og rusutfordringer senere i livet (Dube *et al*, 2003; Barnekonvensjon, 1989). De fleste deltakerne i dette datamaterialet har det til felles at de hadde oppvekstvilkår som var langt under hva et barn har rettigheter på. De har også til felles at de senere har fått helsemessige og sosiale utfordringer i form av tungt rusbruk og psykiske utfordringer.

5.2 Møter med rusen

Et annet tema som alle kvinnene har erfaring med er «møter med rusen». Det finnes mange årsaksforklaringer om hvordan mennesker havner i tunge rusmiljøer. Vonde oppvekster, mildere stoffer som *gateway drugs* og mangel på moral er noen av forklaringene (Dube *et al*, 2003; Heather, 2017; Morral, McCaffrey & Paddock, 2001). Noen av disse årsaksforklaringene er deterministiske, der aktøren i kanskje for stor grad reduseres til et passivt objekt for nevnte omstendigheter. I denne oppgavens datamateriale finner jeg

imidlertid at årsakssammenhengene er komplekse og vevd sammen, der både psykiske og sosiale faktorer ser ut til å spille inn.

5.2.1 Medikamenter, rusmidler og traumer

Flere av deltakerne forteller at de har opplevd å bli introdusert for rusmidler via sykehusopphold og forskrevne medikamenter. Manglende oppfølging i etterkant av den medisinske behandlingen og sykehusoppholdene ser ut til å ha ført til problematisk bruk av piller og opioider.

Lines oppvekst bar preg av mange sykehusinnleggelse. Fra hun var rundt seks år gammel til hun var 16 var hun innlagt på sykehuset minst én gang i året. I det kommende forteller hun om et tre måneders langt sykehusopphold da hun var i 10-årsalderen. I tillegg til å ha blitt pilleavhengig av oppholdet, førte også alle sykehusinnleggelsene til at hun mistet både skolegang og relasjonen til sin nærmeste omgangskrets.

Øystein: Hva slags piller var det da?

Line: Jeg vet ikke, jeg husker ikke. Og mammaen min husket heller ikke. For vi har nettopp snakket om det. Mamma hadde med medisiner til meg de gangene jeg var i permisjon hjemme. Ja, og av og til så hadde jeg vel en mikstur av et eller annet, jeg vet ikke hva det var. Det er sånn som jeg kommer til å gå tilbake og saksøke hele greia for. På grunn av svikt i skolesystemet og sykehuset. Så jeg ble til jul og ble jo pilleavhengig. De sendte meg ut uten nedtrapping, uten å være klar over det. I uvitenhet vil jeg si. Det utgjorde at jeg begynte å ruse meg som tiåring.

Potensielle utfordringer knyttet til forskrivning av medikamenter, slik Line beskriver her, er noe en har sett mer av i Norge de senere årene. Selv om historien til Line er datert lenger tilbake i tid, kan det være interessant å se på hva slags implikasjoner forskrivning av sterke vanedannende medikamenter kan ha for samfunnet. Et sterkt og avhengighetsskapende opioid som Oxykodon har økt fra 33 000 forskrivninger i 2014 til 57 000 i 2018 (Folkehelseinstituttet, 2019). Overdoseepidemien USA har opplevd de siste årene er blitt forklart blant annet av konsekvensene av en liberal opioideforskrivningspraksis blant landets leger (Vadivelu, Kai, Kodumudi, Sramcik, & Kaye, 2018). Dette har fått fatale konsekvenser og i 2017 døde 70 000 amerikanere av opioidoverdoser (Scholl, Seth, Kariisa, Wilson & Baldwin, 2019:1419). Forholdene i USA er langt mer ekstreme enn i Norge, men også her til

lands ser man en økning i antall overdosedødsfall forårsaket av reseptbelagte opioider de siste par årene (Folkehelseinstituttet, 2018). Flere av deltakerne i denne oppgaven har tilsynelatende fått et trøblete forhold til sterke medikamenter og rus blant annet som følge av uforsvarlig forskrivning og dårlig oppfølging i ettertid av forskrivningene.

Uforsvarlig forskrivning av legemidler og mangel på oppfølging fra skolen og sykehuset etter det lange sykehusoppholdet gjorde at Line fikk et anstrengt forhold til medikamenter og rusmidler allerede som 10-åring. At hun ikke fikk hjelp til å trappe ned pilleregimet førte til søvnproblemer, noe hun løste ved å drikke alkohol før hun la seg, gjennom hele ungdomstiden. Som det kom frem i det forrige delkapitlet vokste Line opp i et ustabilt hjem fylt med rus og vold. Noen år senere, da hun var 14, var hun på ny innlagt på sykehus. Foreldrenes mangel på god oppfølging bidro ifølge Line til at hun følte seg rotløs. Første gang hun kom i kontakt med tunge rusmidler kom i stand som følge av at hun rømte fra sykehuset og at familien hennes hadde reist på ferie uten henne. Da hun hadde stukket fra sykehuset møtte hun to fanger som nettopp hadde rømt fra fengselet. Line og hennes nye bekjentskaper dro inn til byen og ranet noen arbeidere for 20 000 kroner. Pengene brukte de blant annet på billetter til Oslo.

Line: Så dro vi til Oslo og da husker jeg at vi satt fem stykker og brukte samme sprøyte, ikke sant. Da fikk jeg prøve amfetamin for første gang. Jeg husker ikke mye av den her uka, men jeg husker at jeg våknet opp i et okkupert hus med masse punkere i. Og alle sammen var så pissed på han jeg reiste sammen med. Jeg våkna opp på gulvet på en madrass ikke sant, med et teppe på meg og masse folk rundt. Og skjønte ingenting. Jeg gikk frivillig og meldte meg til barnevernet. Der fikk jeg en billett hjem og 50 kroner i matpenger. Så da tok jeg siste fly klokken halv ett på natta. Kom hjem som 14-åring til hjembyen og jeg hadde vel egentlig ingen personer å gå til. Moren min skulle være borte i to uker til. Jeg husker ikke hva det var som skjedde videre, men jeg hadde jo en drikkekompis også.

Kombinasjonen av foreldrenes omsorgssvikt, hyppige sykehusopphold, hvor Line mistet kontakt med skolekameratene sine, og manglende oppfølging etter sykehusoppholdene, ser ut til å ha bidratt til at Line fikk et trøblete forhold til medikamenter og rusmidler. Noe som igjen kanskje bidro til at hun kom i kontakt med et miljø med rus og kriminalitet. Noe av det samme hendelsesforløpet finnes også i Heidis møte med medikamenter og rus. Der Line

opplevde marginalisering av forskjellige former gjennom hele oppveksten var det en alvorlig voldshendelse som var triggeren for Heidis møte med medikamentbruk.

Heidi: Det er mye som gjør at et menneske kommer inn i rusmiljøet altså. Det, det kan bare være sykehus i noen uker, så blir en avhengig. Hvis en er syk. Det var det som skjedde med meg.

Øystein: Mange veier inn, ikke sant? Kan du fortelle litt om oppveksten din?

Heidi: Jeg er født og oppvokst i (en norsk by). Jeg var 19 år og jobbet på hotell, da jeg kom hjem fra jobb så lå det en mann på verandaen min som bandt meg og torturerte meg, da hadde jeg aldri tatt én valium eller noen ting. Etter tre døgn klarte jeg å komme meg løs, og da fikk jeg valium, rohypnol og paralgin forte, som er opiat. Jeg fikk alt og etter elleve og en halv måned så var han oppe tre dager i retten. Så ble han frikjent også ble jeg narkoman, for jeg var allerede blitt avhengig av dette her etter et helt år med å bruke det.

Heidi ble holdt fanget og torturert i tre døgn. Faren til Heidi bodde sammen med overgriperens mor, så vedkommende var en bekjent. Han hadde et oppheng i Heidi og fulgte etter henne de gangene hun besøkte byen. Han hadde tidligere sonet og rømt fra fengsel. I forbindelse med at rettssaken skulle opp fikk Heidi forskrevet tunge medikamenter for å klare å gjennomføre. Psykiaterne skrev ut Rohypnol, Valium og Paralgin forte. Rettssaken kulminerte i at gjerningspersonen ble frikjent og fikk en oppreisning på 100 000 kroner, mens Heidi satt igjen som «narkoman» og pilleavhengig. Heidi forteller at gjerningspersonen begikk drap bare et par måneder senere. Før denne hendelsen hadde Heidi lite befatning med rus. Hun mislikte alkohol fordi hun så hvilke negative effekter det hadde for sin far som var alkoholiker. Andre rusmidler hadde hun ingen erfaringer med. Traumene og de fysiske smertene hun fikk etter voldshendelsen gjorde behovet for smertestillende og beroligende stort, men i ettertid forteller hun at dette bidro til at hun aldri fikk prosessert hendelsen ordentlig. Det å være utsatt for traumer øker ifølge Mannes og Markestad (2015:49) sårbarheten for senere rusproblematikk. Rusens evne til å gi en umiddelbar effekt i form av følelser av glede, belønning og dens egenskaper til å roe tankekjør, gjør at rus og medikamenter kan fungere som mestringsstrategier mot traumatiske hendelser. Faren er imidlertid at rusen og medikamentene som følge av noen av de samme egenskapene, begrenser kontakten mellom følelser, tanker og miljøet rundt en. Rusens evne til

følelsesregulering kan som følge av dette stå til hinder for bearbeidingen av traumer, noe som igjen kan være et element i utviklingen av et rusproblem (Mannes & Markestad, 2015:49). For Heidi kan denne symbiosen mellom medikamenter, traumer og rus se ut til å ha vært en faktor for at hun etter hvert etablerte en rusavhengighet.

5.2.2 Ungdomskultur

Flere av deltakerne forteller også om opplevelser som legger vekt på rusens positive, sosiale og berusende sider. Disse erfaringene minner om konvensjonell ungdomskultur der møtet med rus er eksperimenterende, opprørsk og til dels fylt med rusens evne til følelser av glede og fellesskap.

Saras første møte med rusen var fylt med spenning og opprør og beskrives som en god rusopplevelse. Hun var 11- 12 år gammel og hadde nettopp hatt en krangel med sin far. Faren hadde eksplodert i sinne og låst Sara inne på rommet hennes. På dette tidspunktet hadde Sara en litt eldre kjæreste i en annen by. Etter krangelen med sin far rømte hun ut gjennom vinduet og tok toget for å møte kjæresten. Kjæresten eksperimenterte med rus og kom fra en familie med rusproblematikk. Fordi faren hans var schizofren og mye innlagt, var han mye alene hjemme og Sara kunne reise hjem til ham uten å måtte forholde seg til voksne. Rusmidler var på dette tidspunktet helt fremmed for Sara.

Sara: Han pleide å ruse seg der, på sin fars rusmidler og når jeg rømte hjemmefra bodde jeg i den leiligheten. Det var jeg, min kjæreste, og en felles kompis. Han hadde helt opp tre glass med Fanta Exotic. Jeg tok det ene glasset mens kjæresten min var på kjøkkenet, også ser jeg at han kommer ut og roper "Nei!" og jeg skjønnte ingenting. "Du har tatt mitt glass", sa han. Jeg spurte hvorfor det spilte noen rolle. "Det lå amfetamin i glasset". Jeg visste ikke engang hva amfetamin var. Jaja, jeg veit ikke hva det er, men så fort det kicka inn. Jeg var i paradiset. Det er det sjukeste jeg har opplevd. Vi var i en høyblokk, i tiende etasje. Jeg gikk ut på balkongen. Ikke spør meg hvorfor, men jeg tok av buksene også kasta jeg de opp i lufta og fanga de sånn "weee". Også kasta jeg de opp og fanga de og jeg bare låste meg. Var helt i min egen verden.

Sara forteller om en fantastisk rusopplevelse, en rusopplevelse hun omtaler som paradiset. Selv om Sara, som det har kommet fram i et tidligere kapittel, hadde vanskelige oppvekstvilkår med en mobbende far og en rekke psykiske utfordringer, fremstår hennes første møte med rusmidler som relativt tilfeldig. Visst var hun i et forhold med en eldre gutt som

eksperimenterte med rusmidler, men Sara var aldri tenkt å få glasset med amfetamin. Sara tok ikke amfetamin med hensikt om å ruse seg. Når ruseffekten satte inn ble hun imidlertid slått i bakken av hvor godt det følte.

Hun forteller om hvordan rusen bidro til at hun sluttet med selvskading, noe som underbygger rusens positive effekt for henne. Samtidig vitner historien hennes om et individ med store psykiske og sosiale utfordringer. Møtet med rusen var relativt tilfeldig, men opplevelsen av ruseffekten gjorde noe med henne. Siden den gang har varianter av ruscocktailer og forskjellige kombinasjoner av rusbruk vært en måte for henne å regulere følelser, sultfølelser og søvn på.

Sofie forteller at hennes første møte med rus var en hasjkake hun og hennes daværende kjæreste fikk av denne kjærestens mor. Moren likte ikke smaken på kaka, så hun ga den til de to tenåringene. De to tenåringene hadde liten erfaring med rus på dette tidspunktet og de visste ikke hvor sterk kaka var. De spiste en hel del og Sofie forteller i det følgende om ruseffekten.

Sofie: Vi satt og så på The Simpsons også begynte jeg liksom å få en sånn rar følelse av at The Simpsons var lagd i masse lag. Ved å se visse ting så ville man tenke visse ting og at det på en måte var litt sånn, «instruksmanual» eller noe sånt og begynte å tenke masse rare ting også sier jeg bare at "jeg føler meg litt funny, eller litt sånn merkelig". Jeg lå på en måte og halvsov i en slags drømmepsykose. Våken av og på i over et døgn altså. Skikkelig rød i øynene. Litt sånn feberfantasiaktig. Jeg var jo helt inhabil til å gjøre noen ting. Jeg måtte liksom prøve å sove det av meg. Men i etterkant da, når jeg begynte å fungere litt og var i stand til å gå ned trappa og hente meg vann og sånn, så følte jeg meg bare litt sånn merkelig, men jeg synes jo det var litt humoristisk. Jeg hadde veldig sånn humoristisk avstand til rus og det har jeg nok hatt stort sett hele livet egentlig. Litt sånn for å ufarliggjøre det. Inntil jeg har virkelig følt på hvordan det har hatt en skadelig effekt på livet mitt da.

Sofie beskriver rusopplevelsen som en kul og humoristisk opplevelse, til tross for det hun beskriver som et døgn med psykose og at hun ikke var i stand til å gjøre rede for seg. Sofie forteller flere ganger at hennes forhold til rusmidler har vært utforskende, humoristisk og intellektuelt. Da hun noen år senere begynte på folkehøyskole ble hun en del av et tett miljø der hun for første gang følte seg ordentlig hjemme. Sammen med sine klassekamerater spiste hun sopp, røyka hasj og brukte LSD.

Sofie: I forbindelse med rus så snakka vi om ting vi lærte om i timene, så sammenhenger mellom ting. Analyserte Ibsen, snakket om Sartre og eksistensialisme. Kunst. De på billedkunst hadde jo tilgang til atelieret hele døgnet så vi satt mye der og varmet oss før vi gikk ut og dampet sigaretter og sånn.

Hun forteller at rusbruken var ment som noe utforskende og et redskap i den sosiale kretsens intellektuelle verktøykasse. Fra å være et sosialt redskap for diskusjon og samhold, har hun etterhvert opplevd rusens negative konsekvenser på kroppen og på livet. Hun sier at hun verken identifiserer seg med rusmisbrukere og heller ikke ønsker å gjøre det og at rusen aldri skulle bli noe stoppested for henne. Hun har drømmer om å slutte, gjenoppta sitt samfunnsengasjement og begynne å jobbe.

Miljøene de var en del av beskrives som viktige faktorer i møtet med rusen også hos de to neste deltakerne. Jenny forteller at hun ikke hadde så mange venner i sitt eget klassetrinn. Som følge av det var hun mye sammen med broren sin og vennene hans. Omgangskretsen til broren var noen år eldre enn Jenny. Denne omgangskretsen hadde en del erfaring med rusmidler og Jenny ble introdusert til rus gjennom dem. Dette miljøet var relativt tett og det var mye festing og sosialt samvær. Etterhvert havnet hun i et større miljø der hun stadig ble introdusert for nye og tyngre stoffer. Til å begynne med brukte hun kun alkohol og hasj, men i møtet med det nye miljøet ble hun introdusert for psykedelika og etterhvert amfetamin og andre tyngre stoffer.

Øystein: Hvordan så det ut, var det, eller hva slags folk var i det miljøet?

Jenny: Det var et mye større miljø som var mer spredd utover hele Oslo kan man si. Da var det ofte litt eldre folk, mere 25+ egentlig. Da begynte vi å henge mer i byen og dro på skogsfester rundt omkring. Det var liksom der mange oppholdt seg fordi det var mye rusmidler, mange folk, så det var liksom store fester og private fester så vi kunne gjøre så mye som mulig uten problemer. Rett og slett.

Festing og ønsket om tilhørighet og sosialt samvær ser ut til å være hovedgrunnene for at en som Jenny kom i kontakt med rusmiljøer til å begynne med. Selv om miljøet hun etterhvert ble en del av var relativt stort og spredd utover byen var det et privat miljø der skogsfester var vanlige former for sosiale samværsformer. I skogen kunne de ha mye plass for seg selv og slippe innblanding fra politiet.

Anette forteller, som Jenny, om at hun ble introdusert til rus gjennom sitt sosiale miljø. Anette vokste opp i Oslo og hun forteller at hun i 14-årsalderen, sammen med en venninne brøt ut av venninnegjengen for å henge med litt eldre gutter.

Anette: Da begynte jeg å prøve hasj. Også gikk det ganske fort. Fra det ene til det andre, altså amfetamin og heroin og piller og sånn. Også var det en periode med extacy og alt det der. Når den forrige house-bølgen var liksom. Hehehe, house-bølgen var en ny generasjon. Så det begynte jo egentlig ganske tidlig. Fram til da så hadde jeg alltid gode venner og sånn. Så var vi to som brøyt ut fra resten av gjengen og begynte å henge med de litt større guttene i området og sånn.

Øystein: Ja, men, den omgangskretsen dere brøt ut av da, hvordan så den ut?

Anette: Ganske vanlig, vi var jo en jentegjeng på en måte. Helt vanlig, som drev med vanlige ting. Gikk på klubben og hang rundt.

Eksperimentering, festing og miljøet hun var og ble en del av, beskrives som startskuddet inn i rusen for Anette. Selv om bruk av illegale rusmidler i forbindelse med festing og uteliv er relativt vanlig hos unge i Oslo (Bretteville-Jensen, Andreas, Furuhaugen & Gjerde, 2017), er det ikke alle som utvikler større og vedvarende rusproblemer i løpet av livet. De kvinnene i mitt datamateriale som beskriver sitt første møte med rusen gjennom sine sosiale miljøer, ser ut til å ha mindre innslag av traumatiske hendelser enn de andre deltakerne. For dem virker rusbruken i oppstartsperioden mindre å dreie seg om virkelighetsflukt og følelsesregulering og mer et uttrykk for sosialt samhold, eksperimentering og festing. Likevel havnet de etterhvert inn i et liv med rusavhengighet og tyngre stoffer.

Flere av deltakerne forteller at deres første møte med rusmidler var med rusmidler som alkohol og hasj. Disse stoffene blir gjerne sett på som *gateway drugs*; stoffer som skal kunne øke risikoen for at unge begynner med tyngre stoffer senere i livet (DeSimone, 1998; Morral *et al*, 2002). Kausaliteten i *gateway drug*-forklaringen er det imidlertid blitt stilt spørsmålstegn ved (Morral *et al*, 2002:1500). Kulturelle og sosiale faktorer ser ut til å være vel så relevante for årsaksforklaringer knyttet til menneskers rusmiddelbruk (Golub, Johnson & Dunlap, 2005). Der deltakerne i dette datamaterialet forteller om alkohol-, marihuana- og ecstacybruk i starten av sine ruskarrierer, ser også settingen og de sosiale relasjonene ut til å være relevante faktorer for deres eskalerende bruk.

Et moment som det er verdt å legge merke til i denne forbindelse er at alle historiene om deres første møter med rusen forteller om nære relasjoner til eldre gutter. Det er relativt vanlig at kvinner introduseres til rus gjennom mannlige bekjente og det er tradisjonelt sett blitt beskrevet som en introduksjon som bærer preg av undertrykking og passivitet (Maher, 1997:2; Maher & Daly, 1996:467). Likevel er det ingen av deltakerne som legger vekt på at den eldre gutten i historien har noen negativ innvirkning på deres beslutninger og beslutningsmulighet i møtet med rusmidlene. Kvinnene fremstår som selvdrevne og de ilegger seg lite eller ingen form for offerroller i disse fortellingene. De sosiale omstendighetene rundt møtet med rusen ser riktignok ut til å være relevante, men kanskje mer i forbindelse med grupperelasjoner og gruppeidentitet.

Jenny og Anette festet og ruset seg blant annet i forbindelse med house-bølgen og rave-parties. Selve settingen og menneskene som deltar i slike ruskulturer ser ut til å være en påvirkende faktor til negative og eskalerende faktorer for rusbruk hos de som deltar her (Adlaf & Smart, 1997). For mennesker som er en del av en rus-subkultur kan rusen være tett knyttet til deres identitet, selvforståelse og fellesskapsfølelse og vil med det kunne påvirke deltakernes valg knyttet til deres nåværende og senere ruskonsum (Golub *et al*, 2005:219). Som deltaker i en subkultur er du, til tross for den strukturelle påvirkningskraften, utstyrt med handlingsrom og valgmuligheter. Noen vil i løpet av ungdomstiden og inn i de voksnes rekker avslutte sitt rusbruk som følge av sine nye roller og nye sosiale rammer – roller som for eksempel arbeidstaker og forelder i det konvensjonelle samfunnet. Andre igjen vil fortsette bruken og Golub *et al* (2005:221) hevder at det ofte er de som ikke har særlig tilknytning til det konvensjonelle samfunnet og dets normer og forventninger som havner i denne kategorien.

5.2.3 Oppsummerende betraktninger: Ungdomskultur og medisiner

Deltakernes første møter med rusen er relativt varierte. Der noen kom i kontakt med rus og rusmiljøer gjennom sine sosiale miljøer i ungdommen, kom andre i kontakt med rusen som konsekvens av traumatiske hendelser, sykehusopphold og etterdønningene av disse.

Skillet mellom medikamenter og rusmidler fremstår i noen av møtene som overlappende. Uforsvarlig forskrivning av sterke medikamenter og mangel på medisinsk og sosial oppfølging, ser ut til å ha gjort flere av deltakerne sårbare for å utvikle problematisk rusatferd.

For flere har hendelser fra barndommen og gjennom ungdomsårene kanskje bidratt til at rusbruk er den mest tilgjengelige strategien for mestring. Rusbruk som mestringsstrategi mot traumer og psykiske lidelser gir en umiddelbar følelse av følelsesregulering, men ser også ut til å være et hinder for prosesseringen av de traumatiske hendelsene. For flere ser dette ut til å ha vært en ond sirkel hvor det ene har forsterket det andre.

Der selve inngangen til møtet med rusen virker å være relativt tilfeldig er opplevelsen av ruseffekten og de sosiale relasjonene noe de fleste omtaler som noe positivt. For noen bidro det til tilhørighet, fest og moro. For andre bidro det til å slutte med selvskading, mens for andre igjen bidro det til å slippe å forholde seg til smerten fra traumer og skader. Selv om mange forteller om mannlige relasjoner som døråpnere for de første rusmøtene legges ikke disse relasjonene spesielt vekt på. Det kan heller virke som at det er de sosiale grupperelasjonene og de subkulturelle relasjonene som har bidratt som døråpnere i deltakerens møte med rusmidler som alkohol, hasj og ecstasy og videre i retningen av tyngre stoffer.

5.3 Livet som kvinne i rusmiljøet

Som det har kommet frem av de foregående delkapitlene har deltakerne med seg mye tung bagasje allerede fra før de har havnet i et rusmiljø. Med seg inn i miljøet har de med seg sine levde liv, noe som har vært med på å påvirke deres handlingsrom fra før de møtte miljøet. Som det vil komme frem i det følgende, bidrar ikke et stigmatisert, maskulint miljø med en svært ujevn kjønnsbalanse, hvor mange av aktørene sliter med traumer og psykiske utfordringer og marginalisering, til å gjøre livene og tilværelsen som kvinne i miljøet enklere. I dette delkapitlet legges frem to temaer som er helt spesifikke for det å være kvinne i rusmiljøet. Ubalansen i maktforholdet mellom kjønnene i miljøet er noe alle kvinnene har opplevd på kroppen, stigmaet og selvforståelsen rundt det å være mor og rusavhengig, er noe flere beskriver.

5.3.1 Mannlige relasjoner og vold

Menn har vært involvert gjennom livet til deltakerne i denne oppgaven blant annet som den voldelige stefar, den rusutforskende kjæresten, den trygge samboeren og den voldelige fremmede. I dette delkapitlet trekkes det frem eksempler på hvordan deltakernes forhold til menn ofte kan være tveegget, der den mannlige relasjonen fungerer som en slags trygghet i

det ene øyeblikket, mens han i det neste er kvinnenens største frykt og overgriper. Rusmiljøets kjønnsubalanse og hyppigheten av psykisk uhelse hos aktørene i miljøet kan se ut til å være faktorer som bidrar til denne tveeggetheten.

Sofie forteller i det følgende om to situasjoner hun har vært utsatt for i tiden hun har vært en del av rusmiljøet. I begge tilfellene har hun opplevd svært alvorlige hendelser og i begge situasjonene var det en mann som stod for volden.

Sofie: Det er kanskje lettere å true kvinner. Jeg har jo blitt truet med kniv og blitt holdt opp etter veggen med kvelertak. Senest i går faktisk. Jeg er litt sånn skjelven etter det. Jeg ble beskyldt for å tyste på noen. Så jeg var jo utrolig forbanna og skuffet over å få de beskyldningene mot meg. I tillegg var det utrolig ubehagelig å bli bosset rundt og få kniv pekt på meg, jeg ble liksom dyttet på og slått.

Øystein: Hm, har du opplevd liknende før?

Sofie: Ja, én gang, men da ble jeg holdt som gissel i en leilighet og tvangsfora med GHB. Han hadde jo selv drukket GHB, så han var liksom litt ustø. Jeg prøvde å helle flasken med GHB i planter her og der og mellom puter og sånn. Inntil han bare løp ut og da løp jeg også ut og gjemte meg ute en stund.

Den ene hendelsen skjedde i hennes egen leilighet kvelden før intervjuet. Hun var fortsatt preget av situasjonen og visste fortsatt ikke om den ville få videre konsekvenser. Relasjonen til overgriperne var at de var personer hun har kjøpt dop av. I den første hendelsen hadde hun kjent gjerningsmannen i to måneder og i tillegg til å true henne med kniv, truet han med å forgripe seg seksuelt på henne. Flere beskriver en generell opplevd utrygghet rundt det å være kvinne i møtet med fremmede menn i miljøet. Kombinasjonen av det uregulerte svarte og voldelige rusmarkedet og kvinners lave status i subkulturhierarkiet er antakelig noen av faktorene som gjør kvinnene i rusmiljøet ekstra voldsutsatte (Grundetjern & Sandberg, 2012:628; Lalander, 2003:139).

Liv er født og oppvokst i en annen norsk by enn Oslo. I det kommende forteller hun om en opplevelse hun hadde da hun var helt fersk i hovedstaden, men kommer også inn på hendelser hun opplevde med en tidligere kjæreste.

Liv: Jeg ble hoppa på og rana i byen. Jeg hadde fire brudd i armen, det var på Ila, ved den her cafeen. Da var jeg helt ny her i Oslo. Jeg gikk jo tilbake på amfetamin da jeg

først begynte igjen. Men da hadde jeg gått i terapi i fem år. Jeg hadde utviklet en posttraumatisk-stresslidelse, etter at eksen min hadde banka meg så mye. Det var ganske vanskelig. Jeg rømte byen. Han var den eneste mannen jeg var redd. Han fant meg uansett hvor jeg var og det var, så, så.

Det å ha en mannlig alliert, en kjæreste, er noe som flere beskriver som en trygghet mot farer som den Liv her er utsatt for, men som vi ser av Livs historie trenger ikke et kjæresteforhold nødvendigvis å være et bidrag til trygghet. Erika forteller at hun var vitne til og tilstede i en situasjon der hennes kjæreste begikk drap. Erika selv ble skadet og utsatt for vold i hendelsen.

Erika: Jeg ble jo omtrent slått ihjel sjøl. Så jeg fikk jo et lite [hjerne-]slag. Når jeg blir trøtt så henger jeg litt her. Også har jeg mista følelsen her, jeg har ikke noe følelse her, knakk ørtten ribbein og flere brudd på kinnbeinet og kraftig hjernerystelse og. Ja, han slo han ihjel med et metallballtre. Jeg våkna med en varm blodsprut i trynet, jeg. Det var sånn jeg våkna. Så, nei. Det var ikke noe koselig greie.

Erika beskriver en situasjon der hun blir utsatt for vold i en tragedie som ender i drap. Det var hennes daværende kjæreste som var gjerningspersonen. Hendelsesforløpet er mer ekstremt enn de andre historiene, men det forteller noe om hvordan menneskene i rusmiljøet lever under kår som gjør de ekstra sårbare for traumatiske voldshendelser. Anette har også blitt utsatt for vold i nære relasjoner. Pappaen til datteren hennes var diagnostisert med schizofreni og var voldelig mot Anette. Anette tror kombinasjonen av den skjeve kjønnsbalansen i miljøet og at mange i miljøet har psykiske utfordringer er årsaksfaktorer til denne problematikken.

Anette: Det er jo det som syns mest òg da, ikke sant. At det er mest gutter og at de ofte ikke er så veldig greie. I hvert fall ikke sånn når man kommer nært. Men ja, jeg bestemte meg etter at jeg skjønnte at dette ikke var min skyld at, jeg er ikke noe offer, aldri mer liksom. Jeg tror på en måte at det har gjort meg litt sterkere på et vis, til å tåle ganske mye, og at jeg har tatt kontroll over mitt eget liv, men jeg har også nesten alltid hatt en kjæreste. Jeg tror kanskje at det er mange gutter og menn i miljøet som sliter med mye, som gjør at de blir voldelige og sånn. Jeg tror de er overrepresentert. Alle jeg har snakka med har vært borte i noen sånne kjipe gutter. Slemme og kontrollerende.

Vold og utsatthet for vold ser ut til å påvirkes av sosioøkonomiske faktorer som blant annet lav utdanning og rusproblematikk (Hjemdal *et al*, 2012:81). Det ser også ut til at

kombinasjonen av rusproblematikk og psykiske lidelser har en påvirkning på risiko for voldsutøvelse (Ose, Lilleeng, Pettersen, Ruud & van Weeghel, 2017). Kombinasjonen av de sosioøkonomiske, så vel som de psykiske, helsemessige faktorene som preger mange av menneskene i rusmiljøet, ser ut til å gjøre deltakerne ekstra utsatte for vold.

Eksemplene på voldssituasjoner og trusler om vold er det mange av i dette datamaterialet. Kvinnene er blitt eksponert for vold i omgivelser der de er i interaksjon med fremmede, ofte i forbindelse med kjøp og salg av stoff, men de forteller også om vold i nære relasjoner. Vold i nære relasjoner er også knyttet til sosioøkonomisk status, men er i tillegg assosiert med dårlig psykisk helse, hvor relasjonen voldsofferet har til overgriperen later til å ha en påvirkning på offerets psykiske helseutfordringer (Thoresen & Hjemdal, 2014:35). Flere av kvinnene forteller om utfordrende psykiske helseutfordringer med diagnostisert post-traumatisk stressyndrom (PTSD), depresjoner og selvmordsforsøk. Utryggheten de møter i relasjoner som i utgangspunktet skulle være trygge kan kanskje være en bidragsfaktor til dette.

Kvinnebevegelsens kamp for voldsutsatte kvinner i nære relasjoners rettigheter har bidratt til å gi kvinner rettigheten til å ta rollen som offer. Noe av utfordringen som følge av denne kampen er at kvinnene som er utsatt for vold også plikter å ta rollen som stakkarslig og passiv (Ericsson, 1993). I det vestlige progressive samfunn har postfeminismens bidrag vært å løfte ofrene vekk fra det passive og over til den aktive undertrykte som er i stand til å gi motstand. Dette progressive tankesettet og denne utviklingen ser imidlertid ikke ut til å ha kommet like langt i det konservative subkulturelle rusmiljøet. Gatekodene og subkulturen ser ut til å spille på gammeldagse kjønnsidealene og det er forskjellige former for gatemaskuliniteter som er de foretrukne kjønnsidealene. Offerliggjøring og svakhet blir sett ned på og kjønnsdualiteten mellom maskulinitet og femininitet er gjerne det ultimate uttrykket for dette (Lalander, 2003:152). For voldsutsatte kvinner i rusmiljøet fører dette med seg en rekke negative konsekvenser. Blant annet kan det se ut til at kvinner i rusmiljøet, til tross for at de oftere enn andre grupper er utsatt for vold, snakker lite om tematikken og i liten grad ønsker å tillegge seg rollen som offer (Austegard & Holst, 2014:11). Noe av grunnen til dette skal, ifølge Austegard og Holst (2014:10), være at det konvensjonelle samfunnet og hjelpeapparatet ikke anerkjenner deres offerstatus på lik linje med andre grupper som utsettes for vold. Tanken om at den voldsutsatte har delvis skyld i ugjerningen fordi hun oppholder seg i et belastet miljø ser ut til å gjøre seg gjeldende. Dette kan i så måte medføre at kvinnene nok en gang faller mellom det subkulturelle idealet og idealene i det konvensjonelle samfunn. Å ha rollen som

offer anses i rusmiljøet som en svakhet og i møte med det konvensjonelle samfunnet vil ikke offeret bli møtt med den verdigheten som andre ville blitt. Som følge av dette vil kvinnene kanskje unngå å oppsøke hjelp og heller ty til andre måter å mestre og takle hverdagens utfordringer på.

5.3.2 Morsrollen og rus

I dette datamateriale er fem av de ni kvinnene mødre. Det å være mor er for samtlige av dem en viktig del av deres liv og identitet. De har i varierende grad kontakt med sine barn. Noen har hatt omsorgen for barna over flere år, andre har hatt det periodevis og andre igjen har hatt god hjelp fra familie gjennom barnas oppvekst. Det som er likt for alle er at de på et eller annet tidspunkt har mistet omsorgsretten helt eller delvis i løpet av barnas oppvekst. Mødrene har forskjellige perspektiver på å være mor og rusavhengig, og i det kommende fokuseres det på noen av deres tanker knyttet til nettopp rusavhengighet og morsrollen. Alle er tydelige på at barn og rus ikke hører sammen. De forteller også om skammen knyttet til å ikke være i stand til å oppdra sitt eget barn og alle forteller om hvordan de har gjort det beste de kan for at barna skal ha det best mulig.

Anette er mor til en jente som i dag er i starten av 20-årene. Datteren var aldri involvert med barnevernet eller liknende. Anette forteller at Anettes far var mye involvert i datterens oppvekst og at datteren periodevis bodde hos ham.

Anette: Det å være mor føler jeg at er ekstra skambelagt. Å ikke kunne ta vare på sitt eget barn liksom. Det kjennes ikke greit, det gjør ikke det. Det er sikkert mest innvendig, men jeg skjønner jo at folk som ikke har noe særlig innsikt i rus og sånn, synes det er veldig rart. Det er ikke det første jeg forteller om når jeg møter streite folk. Nei, det er ikke noe greit å snakke om det med folk, synes jeg. For alle tror jo det at, det at det er ens eget barn, det er jo motivasjon nok og alt det der. Men det er ikke så enkelt som det. Det er bedre nå enn det var. Jeg husker jo at jeg hadde mareritt hele tiden, hver eneste natt. Tenkte forferdelig mye på alt dette her.

Morsrollen er tradisjonelt sett en av de rollene i samfunnet som er sterkest knyttet opp mot kjønn og hegemoniske kjønnsroller. Morsinstinkt og moderlighet er uttrykk nært assosiert med egenskaper som kjærlighet, omsorg, trygghet og kvinnelighet (Couvrette, Brochu & Plourde, 2016:292). Disse stereotypiene sammen med forestillinger om den perfekte mor og morsrollen og det å bli mor som noe utelukkende positivt, har blitt kritisert nettopp fordi det

er en rolle som er umulig å leve opp til og i stor grad relatert til én spesifikk sosioøkonomisk gruppe (Couvrette *et al*, 2016:293; Frisaufova, 2016:115). Å mislykkes i rollen som mor er en stor ekstrabelastning for de som opplever det, og de blir gjerne beskrevet som dobbeltavvikende og utsatt for ekstra stigmatisering – både i egenskap av å være rusavhengig, men også i egenskap av å ikke leve opp til forventningene om det å skulle være en kvinne (Couvrette *et al*, 2016:293; Miller *et al*, 2015:72). For Anette kommer noen av disse belastningene til uttrykk i from av mareritt, skam og psykiske utfordringer knyttet til morsrollen, både overfor seg selv og i møte med andre.

Line er som de andre, opptatt av at rusmidler, barn og å være mor ikke hører sammen. I utdraget under reflekterer hun rundt dette i forbindelse med at barnevernet tok fra henne barna.

Line: Det var feil at de gjorde det og de hadde ingen grunnlag for å gjøre noe sånt i det hele tatt, men i dag så har jeg lært meg å akseptere det og godta det og være glad på mine barns vegne. Jeg prøvde å gjøre det beste jeg kunne. Jeg var ikke egoistisk og beholdt dem ikke for enhver pris. Jeg tror det at folk respekterer meg mye mer nå når barnevernet har omsorgen over barna mine, enn at jeg sitter og er egoistisk og går på subutex og metadon og henter barna mine i barnehagen og ser ut som en idiot. Barn og rus hører ikke hjemme sammen, men jeg begynte å ruse meg litt med barna, ja, det er ingen hemmelighet, men jeg har lagt alle kortene på bordet, jeg har vært ærlig, jeg har gjort det beste jeg kunne. For mine barn i hvert fall. Jeg har ikke villet at de skulle ha noen dårlig opplevelse fordi de har vært utsatt for rus.

Øystein: Har du noe kontakt med dem nå eller?

Line: Dessverre har jeg alt for lite kontakt med mine barn. Jeg skulle ønske jeg kunne se dem hver dag, men de har sine egne liv og de må få muligheten til å leve det livet dem har, men de vet jo hvem mora er altså. De kommer aldri til å glemme meg uansett. Min yngste sønn på 10 bare forguder meg. Han sier til tilsynsfører, som jeg har valgt å ha ved siden av oss hele tiden, for jeg er så usikker på meg selv som mamma, jeg vil ha noen der til å dra meg inn hvis det skulle være noe. Ikke for at jeg er rusa, jeg er alltid nykter når jeg er sammen med sønnen min. Men dem har jo bare vært vitne til positive ting. Han sier: "Der står mammaen min, er hun ikke vakker"?

Å miste omsorgsretten for barna sine og å ikke få være sammen med de hver dag er et stort tap for Line. Hun understreker ved flere anledninger at rus og barn ikke hører sammen, men

innrømmer at hun selv ikke alltid var i stand til å følge det prinsippet. Etter at hun mistet omsorgsretten har hun klart å akseptere at barna kanskje har det best slik og at barnas interesser er viktigere enn hennes egne. På denne måten kan hun kanskje lettere forstå seg selv som en god mor, som ut ifra sine egne ressurser, gjør sitt beste for barna sine. Sorgen over å ha mistet barna, gleden av det lille samværet og bekreftelsen fra hennes sønn, er alle elementer som er med på å bekrefte henne som den gode moren hun egentlig er.

Erika er også tydelig på at rus og barn ikke hører sammen, men også hun hadde periodevis problemer med å overholde dette prinsippet. Hun brukte amfetamin og så hvilken effekt det hadde på energinivået hennes. Til å begynne med var bruken et hjelpemiddel for å få til kombinasjonen arbeid og barn.

Erika: I begynnelsen så ble jeg en bedre mor, men så blir det sånn at du ikke har penger til å kjøpe deg det du trenger og så blir du så trøtt og du kan sove i en uke. Og er man våken for lenge så blir du psykotisk og det ble jeg jo. Ja, og når du putter i deg amfetamin så lager du en sånn usynlig vegg mellom deg og andre og det merker barn, barn senser sånne ting. I begynnelsen så tok jeg meg mer av henne, men så sklei det mer og mer ut. Det endte jo med at rus og barn ikke går sammen. Det har aldri vært noe barnevern innblanda, bortsett fra at jeg har bedt om hjelp til megling mellom meg og faren. Det er det verste jeg noen gang har gjort, men det er vel det mest fornuftige jeg har gjort. Sende henne til pappaen hennes. For det gikk over stakk og stein liksom.

Erika beskriver både de positive og negative virkningene av amfetaminrusen i møtet med arbeid og morsrollen. Hun hadde til å begynne med mer energi, men ble etterhvert psykisk distansert fra datteren. I likhet med Line er hun klar på at hun til tross for rusen, tok noen ansvarlige og gode beslutninger underveis. Det å gi fra seg barnet til barnefaren beskriver hun som det verste hun har opplevd, men også det lureste hun har gjort. Til tross for omstendighetene var hun i stand til å ofre sine egne interesser til fordel for datterens beste, og reetablere seg selv som en god mor.

Å leve opp til det normative morsidealet i samfunnet, er som følge av deres rusmisbruk, nærmest uoppnåelig for disse mødrene. Couvrette *et al* (2016) finner i en studie om rusavhengige og kriminelle kvinner og deres forhold til morsrollen, at de fleste deltakerne anerkjenner samfunnets normative morsideal, men at de som følge av deres livsstil ikke når opp til forventningene knyttet til dette. Flere ser da ut til å tilpasse dette idealet til bedre å

kunne passe med deres egen livsstil. *The deviant good mother*-idealet som forfatterne lanserer er i stor grad opptatt av de samme verdiene, men idealet tillater mødre å videreføre sin livsstil og likevel forstå seg selv som gode mødre. Noe av det samme identifiseres i dette datamaterialet. Å ikke leve opp til det normative morsidealet og å måtte levere fra seg barna er svært sorgbetont og skambelagt for de deltakerne som har opplevd det. Stigmaet knyttet til å mislykkes som mor, i tillegg til stigmaet knyttet til det å være rusavhengig, ser ut til å være en ekstra bær de er nødt til å bære. Til tross for utfordringene i barnas oppvekst, har de fleste av mødre noe kontakt med sine barn i dag. I retrospekt er flere av dem opptatt av at de tok valg i krevende situasjoner som gikk på bekostning av dem selv som mødre, men som til syvende og sist var til det beste for barna. For flere virker dette til å være en viktig del av deres selvforståelse som mødre. Til tross for å ha feilet og levd et liv som ikke er kompatibelt med å være en god mor, klarte de å gjøre det som var best for barnet når det gjaldt som mest. De lyktes som mødre ved å tilpasse det normative morsidealet i samfunnet til å bedre passe med sin livsstil som rusavhengige.

5.3.3 Oppsummerende betraktninger: Offerstatus og den gode mor

Relasjonene som etableres i rusmiljøet later til å være preget av utrygghet og voldsutsatthet for kvinnene i miljøet. Dette ser ut til å henge sammen med en rekke faktorer knyttet til de kontekstuelle rammene. Kjønnsubalansen i miljøet, der de hegemoniske maskulinitetene har voldsspotensial, kan bidra til å gjøre kvinnene i miljøet ekstra sårbare og utsatte for vold. Omfanget av psykiske lidelser, lav sosioøkonomisk status og rus blant aktørene i miljøet later også til å påvirke både voldsbruken og voldsutsattheten for de som er i miljøet. For de voldsutsatte kvinnene kan det virke som om kvinnekampens seier for offerstatus ikke er kommet like langt og ikke er like verdsatt i rusmiljøet, som i det konvensjonelle samfunnet. I rusmiljøet anses det å være et offer som noe svakt. Når det konvensjonelle samfunnet i tillegg ikke later til å anerkjenne de voldsutsatte kvinnene som ofre i like stor grad som andre grupper, faller rusmiljøets kvinner mellom subkulturen og det konvensjonelle samfunnet. Dersom de nedverdiger seg til offerstatus i rusmiljøet, møtes de ikke med nok verdighet som offer i det konvensjonelle samfunnet. Dette vil kunne påvirke deres åpenhet og søken etter hjelp i møtet med det konvensjonelle samfunnet.

Stigmaet knyttet til det å være en rusavhengig mor og å ikke være i stand til å ta vare på sitt eget barn beskrives som belastende og tungt å bære. Rusbruken og konsekvensene av rusbruk

i forbindelse med barnas oppvekst, ser ikke ut til å passe inn under den klassiske kategorien «god mor». I retrospekt ser det likevel ut til at flere av mødrene tilpasser idealene knyttet til å være en god mor med sin egen livssituasjon. På denne måten kan de forstå seg selv innenfor rammen av den gode mor-idealet, til tross for sin rusavhengighet.

6 Hvordan leve med det?

I de foregående kapitlene er kvinnes livshistorier og livserfaringer presentert. Flere har med seg utfordringer og traumer fra tidlig barndom, i møtet med rusen og videre inn i rusmiljøet. Her har de møtt ytterligere marginalisering, vold, og både sosiale og helsemessige utfordringer. En av fellesnevnerne i intervjuene er at kvinnes marginaliserte liv har preget deres handlingsrom for å utøve, håndtere og mestre sine liv. Med fokus på det handlende subjekt søkes det i det kommende å identifisere mestringsstrategiene kvinnene har til rådighet og som de bevisst eller ubevisst benytter seg av i møtet med de ulike utfordringene livet har å by på.

For å få til det har det vært viktig å få et innblikk i de sosiale og strukturelle kreftene deltakernes historier vokser ut av. På denne måten kan deres handlinger og strategier lettere forstås i lys av ytre påvirkningskrefter. Jeg har identifisert tre former for mestringsstrategier som deltakerne nyttiggjør seg av. Den ene handler om forskjellige måter å gjøre kjønn på. Den andre dreier seg om hvordan rusen fungerer som en strategi for å håndtere fysisk og psykisk smerte. Den siste handler om hvordan deltakerne gjennom historiefortelling og grensedragning jobber med å forstå sin egen identitet og sin egen plass i samfunnshierarkiet.

6.1 Å mestre sitt kjønn

Deltakerne har tidligere fortalt at frykten for og utsattheten for vold og seksuelle overgrep er noe som preger livene og hverdagen deres. Tilgang på dop, både økonomisk, praktisk og trygt, er et annet tema som går igjen og som omtales som en hverdagsutfordring. De forteller om hvordan de er nødt til å ta forholdsregler, og kanskje i større grad enn menn er nødt til å bruke andre strategier for å håndtere disse utfordringene. Den opplevde frykten og utsattheten for vold virker å ha opphav i det de beskriver som kvinners iboende underlegne fysikk. I tillegg beskrives kulturelle og normative forhold som gjør at kvinner i større grad er nødt til å finne andre løsninger enn fysiske i håndteringen av denne frykten. Mestringsstrategiene som identifiseres i det kommende handler om hvordan kvinnene skaper et handlingsrom for å håndtere utfordringene de møter, til tross for marginaliseringen og de fysiske begrensningene de beskriver. Strategiene er kategorisert under delkapitlene «Å omfavne tradisjonell femininitet», «Maskulint voldspotensial» og «Å utnytte eller å bli utnyttet».

6.1.1 Å omfavne tradisjonell femininitet

Sofie er én av kvinnene som forteller om hvordan hun bevisst gjør vurderinger rundt, og konstant forholder seg til, frykten for vold. Hun forteller om hvordan hun prøver å unngå fysisk konflikt gjennom en kalkulert og forsiktig adferd. Hun er tydelig på at kvinner må være ekstra flinke til å ta vare på seg selv for å unngå situasjoner som kan ende i voldelig utfall.

Sofie: Det er jo det at man føler at man må være ekstra flink til å passe på seg selv. Ta vare på seg selv. Være ekstra skeptisk. Nå har jo ikke jeg opplevd så mange ting. Det mest ubehagelige er jo disse to personene som har truet meg, som sagt, senest i går. Det var jo helt tilfeldig. Jeg vet jo fortsatt ikke om det kommer noen tilbake, eller hva som skjer, hehe. Jeg vet bare at jeg må være veldig smart og jeg bør jo ikke nevne det, jeg kan jo utsette meg selv for fare ved å nevne det. Jeg tror det er litt sånn automatisk at man må være mer kalkulerende forsiktig. Man blir jo ofte fortalt at det er farligere å være kvinne i miljøet. At man ikke blir tatt like seriøst, at man blir sett på som svakere. Lettere å bosse rundt. Selv om det ikke nødvendigvis stemmer. Det er litt sånn oppfatningen er innad i miljøet.

Sofie sier at hun ikke har opplevd så mange truende situasjoner, likevel kommer det fram noen ganske alvorlige eksempler i intervjuet. I sitatet over forteller hun om en helt fersk hendelse fra kvelden før. En mann truet henne med kniv og tok kvelertak på henne i hennes egen leilighet. Hun peker på det å være ekstra flink til å passe på seg selv, være ekstra skeptisk, være smart, ikke tyste og å være kalkulerende, som måter å holde seg unna trøbbel. Dette er egenskaper som minner om det Anderson (1999) kaller gatekoder. I tillegg, og kanskje viktigst, er det egenskaper og ressurser som er tilgjengelige for en fysisk underlegen kropp og egenskaper som gjerne forbindes med kvinnelig smartheit og troverdighet (Grundetjern & Sandberg, 2012:623). Tradisjonelt sett har kvinner i rusmiljøet og rusøkonomien ofte blitt avskrevet som mindre kapable enn menn grunnet deres mangel på fysikk. Dette har ifølge Grundetjern og Sandberg (2012) kanskje vært med på å styrke tanken om deres avhengighet av menn. Når Sofie peker på miljøets oppfatning av kvinner er det mye som minner om synet på denne mindre kapable kvinnen: de blir ikke tatt seriøst, de blir sett på som svakere og kan dermed lettere bli «bossa» rundt.

Sofie forteller om et par hendelser der hun har vært utsatt for vold, men understreker at dette hører til sjeldenhetene og at det er takket være hennes kvinnelige smartheit, som beskrevet

over. Hun fortalte tidligere at kvinner blir sett på som svakere. Jeg ber henne utbrodere om hun mente fysisk eller psykisk svakere.

Sofie: Hovedsakelig fysisk. Men det kan jo også være psykisk. Jeg vet ikke. Jeg tenker det at kvinner og jenter har lettere for å snakke mer, at de holder kanskje ikke like mye kjeft om ting. Det er jo en sånn klassisk oppfatning. At de utsetter andre for fare ved at de snakker for mye. Det er jo litt sånn skadelig oppfatning å ha med seg, for da er det lett å bli beskyldt for ting man ikke har gjort. Spesielt etter å ha opplevd det.

Sofie beskriver her en klassisk stereotypi om at kvinner prater mer enn menn som en potensiell fare for henne som kvinne. Denne stereotypien beskrives som noe som er instrumentelt knyttet opp mot det å være kvinne og er kanskje et eksempel på hvilken strukturell marginalisering kvinner er utsatt for i et maskulint, konservativt miljø som dette. Denne stereotypien ser ut til å gjøre tilværelsen mindre trygg for de kvinnelige aktørene.

Jenny forteller også om fysiske aspekter og begrensninger ved å være kvinne i miljøet. Hun forteller om hvordan menn i større grad bruker fysikk, men at for henne som kvinne, vil det være farlig å håndtere trusler på den måten.

Jenny: Nå vet ikke jeg hvordan det er å være mann i sånne situasjoner, men jeg ser og hører at menn i rusmiljøet er "flinkere" til å løse ting med vold. At de fortære drar ut en neve for å slå noen ned, så var det løst sånn liksom. Men kvinner i rusmiljøet har ofte ikke den muligheten til å få seg ut av situasjoner på den måten. Det er liksom ikke sånn vi er ment til å løse situasjoner heller. Det er ikke det som er, på en måte, forventet av oss.

Som hos Sofie forteller Jennys utsagn noe om at miljøet oppleves som et maskulint miljø der gatemaskulinitet og voldspotensial er idealet. En ting er at kvinner, ifølge Jenny, ikke har muligheten til å løse problemer med vold, men hun sier også at det ikke er slik kvinner er ment å oppføre seg. Tradisjonelle, stereotype kjønnsroller nevnes av flere og kan tenkes å være mer gjeldende i rusmiljøet enn i det konvensjonelle samfunnet. Sosiale strukturer og hierarkier konstrueres og reproduseres i de sosiale settingene de befinner seg i. I miljøer der kvinner undertrykkes og der progressive ressurser ser ut til å være mer eller mindre utilgjengelige, vil det være vanskelig å skape progresjon og å løsrive seg fra allerede etablerte strukturer. Gjennom begrepene å *gjøre kjønn som situated accomplishment* argumenterte jeg tidligere i oppgaven for at hvordan kvinner og menn gjør kjønn er ankret i hvilke normative

rammebetingelser som ligger til grunn i den gitte sosiale konteksten. I rusmiljøet kan det tyde på at vi har med konservative, framfor progressive rammer å gjøre. Dette vil kanskje kunne bidra til at de konservative kjønnsmonstrene i rusmiljøet henger igjen i større grad enn i resten av samfunnet og er med på å forme og begrense kvinnes syn på seg selv, sin posisjon og sine muligheter i et mannsdominert, maskulint miljø.

Jeg spør Jenny videre om hva hun mente med at «kvinner ikke er ment» til å oppføre seg på den og den måten.

Jenny: Det er ikke det at jeg mener at vold er løsningen på noe som helst. Det er ikke det jeg prøver å si, men, sånn som det er i miljøet så er det ofte løsningen. Kvinner kan liksom ikke bruke den løsningen, blant annet på grunn av kroppsvekt, og generelt sett at menn ofte er større bygd enn kvinner, hvert fall kvinner i rusmiljøet. Vi ligger ofte under når det kommer til fysisk styrke, så vi vet liksom at vi ikke kan komme oss ut av situasjoner på den måten. På samme måte som at menn ofte er tryggere på å kunne slå seg ut av en situasjon. Det er veldig sjeldent at kvinner får til å slå seg ut av situasjoner rett og slett. Det skal jo sies at mange klarer å gjøre det, men det er en veldig synlig forskjell på det.

Jenny er av den oppfatning av at vold er en lite nyttig strategi for en kvinne. Selv har hun hatt god erfaring med å prate seg ut av potensielt voldelige situasjoner:

Jenny: Da har det vanligvis vært jeg som har klart å surre meg opp i en eller annen fucka situasjon fordi jeg selv har vært dum kan man si. Sagt feil ting til feil folk. Men jeg har liksom håndtert det med å bare prate meg ut av det meste egentlig.

Grundetjern (2015) beskriver hvordan kvinner i den norske svarte rus-økonomien tilpasser seg det mannsdominerte miljøet gjennom måter å gjøre kjønn på. Noen tilpasser seg gjennom å omfavne femininitet, andre gjennom å adoptere gatemaskulinitet, mens andre igjen prøver å skape en egen feminin businessmodell. Noe av det samme ser vi kanskje her. Underlegen fysikk og miljøets stillstand i tradisjonelle kjønnsmonstre ser ut til å være noen av hovedelementene kvinnene i dette datamaterialet tar opp i prat om deres utfordringer i rusmiljøet. Om kvinnelige narkotikaselgere skriver Grundetjern og Sandberg (2012:631) at de gjennom sin fysikk, eller i denne sammenheng, mangelen på fysikk, i sin natur har mindre gatekapital enn menn, men at de er klar over det, forholder seg til det og dermed har, eller må

utvikle strategier for å kompensere for det. Selv om underlegen fysikk trekkes frem som en utfordring og en potensiell fare, oppfatter jeg ikke at kvinnene ilegger seg noen passiv offerrolle som følge av dette. Snarere beskriver flere av dem at de justerer seg og tilpasser seg situasjoner på en måte som gjør at de minimerer sjansen for voldelig utfall og maksimerer sjansene for egen vinning, men likevel med utgangspunkt i de begrensende premissene som ligger til grunn i det kjønnskjevne rusmiljøet.

6.1.2 Maskulint voldspotensial

En annen måte å håndtere potensielt voldelige situasjoner og frykten for vold på er slik Line forteller om. Hun sier at det ikke dreier seg så mye om kjønn, men snarere om hvordan man fremstår i miljøet. Hun forteller at hun opplever å få respekt gjennom å ha et rykte som gæren. Dette ryktet har hun på strategisk vis jobbet fram ved å utfordre fysisk sterkere folk i truende situasjoner. På denne måten viser hun alvor og at hun ikke er til å bråke med.

Line: Jeg har måttet statuere eksempler for å vise at jeg er gal nok til å gjøre det jeg sier.

Øystein: Det er en måte å håndtere det på? For å slippe unna det rett og slett?

Line: Ja, bare for at de skal respektere meg. Ikke kødd med meg for jeg er dum!

Hun eksemplifiserer dette med en hendelse hvor to menn har brutt seg inn i leiligheten hennes mens hun har vært ute. De hadde kjøpt amfetamin av henne noen dager tidligere, som de ikke var fornøyde med.

Line: Vi gikk hjem, det kom to menn i fra loftet og dyttet meg inn i leiligheten. De hadde fått kjøpt 100 gram hos meg tre dager før. De mente at den var dårlig. Jeg bor i 5. etasje med utsikt mot bakgården og vinduet står åpent på kjøkkenet. Jeg tar tak i han ene. Så hører jeg feil, et eller annet om at noe skulle ut av vinduet. Jeg trodde han sa at jeg skulle ut av vinduet. Så jeg drar fyren der oppe og henter han ned slik at vi får øyekontakt. "Vi går begge to ut av vinduet". Også kaster jeg meg mot det åpne vinduet og han klarer å slippe seg løs. Og stikker som faen og dro fra Oslo og han er på psykiatrisk fem år etterpå. Jeg håper jeg bare var dråpen og ikke hele årsaken. Han andre stod å så på og han har så mye respekt for meg den dag i dag at han er min beskytter nummer én altså.

Line er klar på at det ikke dreier seg så mye om kjønn, men at det i langt større grad handler om hva slags rykte du har og hvor tøff du er. «Det finnes kjerringer og det finnes damer med baller», sier hun. Hun forteller at hun alltid har vært en av gutta og at hun har jobbet med gutta både på verft og på sjøen. «Det var min identitet, for jeg fikk aldri venninner på skolen, jeg var en av gutta, liksom. Jeg vet ikke åssen det ble det, men det ble bare sånn.»

Denne måten å utfordre de klassiske kjønnsrollene på i rusmiljøet beskrives også hos Frisaufova (2016) hvor det å sette seg i respekt gjennom voldspotensiale beskrives av en av deltakerne hennes. Også Grundetjern (2015:264) beskriver en liknende måte å gjøre kjønn på gjennom Mullins' begrep *street masculinity*, der respekt er viktig og at en ikke skal sky vold dersom noen ikke viser en respekt. Miller (2001) argumenterer i *One of the guys* for at de kvinnelige medlemmene i mannsdominerte gjenger aktivt prøver å identifisere seg vekk fra tradisjonelle kvinnelige attributter, for å få mer respekt i miljøet.

Line: Det handler ikke om kjønn lenger, her er det personligheten din som rår og den styrken du har opparbeidet og fått. For jeg må si at jeg er ydmyk og jeg er takknemlig og jeg skjønner at jeg har vært veldig heldig. Det skjønte jeg etter at jeg knuste ansiktet mitt. Jeg hadde et brudd her og et brudd der på hver side av nesa, så den var litt skeiv. Men jeg traff klokkeireint på kumlokket med nesetippen først, så brusken ble helt most. Jeg brakk nesa på langs oppover til panna, slo ut en fortann, knekt inne i munnen her. Jeg trodde ikke at det gikk an å knekke på langs. Hehehe, jeg trodde ikke det. Pluss at jeg har knekt noen strukturer her og bristet og ned mot det døve øret. Heldigvis var det det døve øret, jeg har jo merket at jeg hører dårligere. Hadde det vært den andre siden så hadde det fått mer konsekvenser. Jeg var heldig.

Line forteller, nærmest som en skrytehistorie, billedlige og beskrivende detaljer rundt hva slags skader hun har fått oppgjennom. I tillegg til å underholde og formidle kunnskap kan historier bidra til å konstruere og skape selvforståelse og identitet (Riessman, 2008:8). Denne historien er med på å bygge oppunder og videreføre Lines identitet som en av gutta. Samtidig som Lines voldspotensial og det å fremstå som gal kan ses på som en mestringsstrategi i seg selv, kan kanskje også identitetsarbeidet hennes forstås som et middel for å bygge opp under sin egen forståelse av å være gæren. Skal hun kunne fremstå som gæren utad må hennes selvbilde kunne stå i stil med det. Å prate om og fortelle disse historiene er med på å sementere hennes adopsjon av gatemaskuliniteten. Videre forteller hun en annen historie der hun beskriver seg selv på en litt annen måte.

Line: Jeg har alltid vært en sminkedukke, ikke sant. Da jeg kom til Oslo hadde jeg bestemt meg for at, fy faen, skal du bo her nede så skal du se ut som en fin dame. Høye hæler, kjoler så ofte du kan og helst gå i designertøy, og det har jeg vel prøvd å leve opp til i de 20 årene jeg har vært her. Jeg har en fantastisk garderobe.

Øystein: Men hva kom det av at du tenkte sånn da?

Line: Jeg ville forandre livet mitt.

Øystein: Så det var en del av å ha en slags fasade om at du i det minste så godt ut?

Line: Ja, mm. Det forandrer óg måten folk blir behandlet på. Det gjorde jo det. Selvfølgelig, folk blir ikke redd meg.

Fra først å understreke viktigheten av å få respekt og å spille på frykt, er Line her mer opptatt av at folk *ikke* skal være redd henne. I dette segmentet er det den mer tradisjonelle femininiteten som vektlegges. Kanskje sier Lines historier noe om hvordan hun sjonglerer ulike sosiale rom og diskurser. Sandberg (2009:535) argumenterer for at egenskapen om å balansere mellom ulike diskurser avhengig av situasjon og hva som er mest passende, er en viktig del av unge gangsteres kompetanse og ferdigheter. Vi ser det samme hos Line, der gatemiljøet kun er én av hennes sosiale plattformen. I møtet med hjelpeapparat, familie og sine barn er det en annen type kapital som skal til for å mestre de sosiale relasjonene, kravene og forventningene.

Line: Den eldste dattera mi sa til meg. Da var jeg nykter. Jeg rusa meg ikke sammen med barna, sant. Jeg rusa meg når jeg hadde frihelger og sånn, i voksen alder. Men, jeg var møkkete på hendene og dattera mi syns det var flaut: "mamma, hvorfor er du så møkkete på hendene. Kan ikke du vaske deg?" Jeg var jo gjennomgrisete av olje og sår og hadde sveisa ikke sant, jeg var mekaniker. Hun syns det var pinlig vet du: "hvorfor kan ikke du gå med kjole, du er jente du og". Åssen kunne fireåringen min begynne å snakke om sånt, hvor har hun fått det i fra? Også står jeg og åpner sluket på kjøkkenet, og jeg holder på å spy, og hun bare "mamma, nå skulle vi hatt en mann i huset". HVA?! Tror du ikke jeg klarer det her? "å nei, nei, nei", sier dattera mi vet du, mens hun ror: "nei det var bare så du skal slippe å spy". Å guri meg.

Utdraget over viser diskursene Line sjonglerer mellom. Hun er en mor som viser sin omsorg, her gjennom å understreke at hun ikke ruser seg med sin datter og videre benekter et behov

for en mann i hjemmet til å gjøre drittjobben. For Line er det utenkelig å skulle ha behov for, eller være avhengig av en mannsfigur. Det gjelder imidlertid ikke for alle.

6.1.3 Å utnytte eller å bli utnyttet?

En tredje måte å håndtere trusselen og frykten for vold på er å, i stedet for å la seg undertrykke av, heller prøve å spille på, de undertrykkende kjønns- og maktrelasjonene som finnes i rusmiljøet. Dette kommer til uttrykk i flere former. Å alliere seg med menn som besitter gatekapital og å spille på seksualitet og kvinnelighet er noen av dem.

Flere av kvinnene forteller om hvordan de har vært skånet for trusselen om vold i perioder hvor de har vært i kjæresteforhold med menn. I forbindelse med at Erika forteller om hvordan miljøet er blitt voldeligere og at det er blitt mer «bøffing» leder jeg oss inn på hvordan dette oppleves for kvinnene i miljøet.

Erika: Jeg har jo hatt den samme mannen i 28 år. Mannen min skåna meg for det og ingenting foregikk i våres leilighet. Jeg ble skåna for det miljøet, så når mannen min ble satt inn. Jeg hadde aldri hørt om et hospits. Jeg visste ikke hva det var. Så kom jeg rett fra landet og rett inn til byen på et hospits. Ja, jeg kan jo ta den perioden som han satt inne. Jeg ble alltid tatt vare på fordi jeg alltid var snill. Jeg delte alltid det jeg hadde. Jeg hadde ingen inntekt. Jeg hadde ikke sosialinntekt. Jeg dro til byen i det jeg stod og gikk i, men jeg ble alltid passa på av noen. Fordi jeg var snill og delte det jeg hadde. Jeg fikk jo, folk syns synd på meg for det jeg hadde opplevd. Det er jo det verste jeg veit da. At folk syns synd på meg, men greit. Syns synd på meg, bare du legger i en justering liksom. Hehe.

Erika legger vekt på forholdet til sin mann som en årsak til at hun selv har vært skånet for mye av brutaliteten i miljøet. Da mannen hennes skulle sone opplevde hun seg selv som sårbar og ganske hjelpeløs i møtet med storbyen. Hun var ny i byen, hadde ingen erfaringer med hospits og ingen inntekt. Det er interessant å se hvordan hennes beskrivelse av seg selv som svak og som et potensielt lett offer, som følge av sin feminitet, kan forstås på forskjellige måter. I det ene øyeblikket beskriver Erika seg som et lett offer, men i det neste snur hun om på det, slik at de samme egenskapene tvert om bidrar til hennes trygghet og tilgang på dop. Det later til at hun sjonglerer mellom ulike diskurser, der hun i begynnelsen av sitatet beskriver noe som kan minne om det Sandberg (2009:530) kaller en undertrykkelsesdiskurs, hvor det er utenforliggende faktorer som har bidratt til det uføre hun

er satt i, her som en hjelpeløs aktør. I andre del av sitatet endrer hun imidlertid diskurs og plasserer seg selv i historien som en aktør med en rekke positive egenskaper der disse egenskapene til slutt bidrar til hennes trygghet og kanskje til og med en gratis friskmelding. Det dreier seg om å spille på de ressursene en har til rådighet.

Videre forteller Erika om hvordan hun ofte opplever at unge jenter i miljøet trekker mot menn for trygghet. Gjerne utenlandske menn som selger stoff. De har ofte god tilgang på både stoff og penger. Flere av kvinnene har eksplisitt beskrevet miljøet som eskalerende voldelig og farlig. Kanskje er det en logikk i at noen kvinner derfor, med sine kroppsliggjorte fysiske utfordringer når det kommer til maskulinitet, trekker mot maskuline aktører i søken etter trygghet. Grundetjern og Sandberg (2012:625) snakker om *gendered street capital* når de rekonseptualiserer forskjellige maskulinitetsformer forbundet med det å gjøre kjønn på gata. De argumenterer for at denne formen for gatekapital er mer tilgjengelig for menn, fordi den er nært forbundet med hvordan å gjøre spesifikke former for kjønn, herunder protest- og gatemaskulinitet. Det åpnes for at også kvinner kan ha høy gatekapital, men at de i så fall må trosse sine fundamentale og iboende kvinnelige egenskaper. Sånn sett er det kanskje nærliggende heller å anerkjenne det strukturelle status quo og gjøre seg avhengig av, eller kanskje snarere benytte seg av, en som allerede besitter og mestrer denne formen for gatekapital. I og med at gatekapitalen og gatemaskuliniteten prissetter egenskaper som kløkt, vold og det å ha draget på damer, passer kanskje denne mestringsstrategien som hånd i hanske for både den kvinnelige og mannlige aktøren i relasjonen og denne symbiosen bidrar sånn sett kanskje til reproduksjon av miljøets marginalisering av dets feminine aktører.

Sara forteller også om hvordan kvinner og kvinnelighet marginaliseres strukturelt og at å ha en kjæreste er noe aldeles annet enn å være alene, med tanke på trygghet.

Sara: Å fy faen. Å være kvinnelig narkoman. Ensom, kvinnelig narkoman. Da det tok slutt mellom meg og ekskjæresten, det var jo wake up call for å si det sånn. I alle fall, det var første gang jeg var tvunget til å oppleve å jage heroin alene, på gata. Uten at noen kunne passe på meg. Det er en mannsdominert verden og det finnes en grunn til at det heter "pulverklippshore" og ikke noe tilsvarende for menn.

Øystein: Men stopp der, altså "pulverklippshore"?

Sara: Har du ikke hørt det? Ikke "pulverhore"? Eller "Klippsposehore"? Nei, det er når menn får kvinner så hekta på pulver at de er villige til å gjøre seksuelle tjenester for å få det pulveret og da er du en "pulverhore". Og det er en makt de får over kvinnene på en måte.

Pulverklippshore er et negativt ladd begrep som tilsynelatende blir brukt av aktørene i rusmiljøet til å beskrive den lite kapable kvinnen i miljøet. Begrepet spiller på tanken om at kvinnen er en passiv aktør, både for mannen og rusen. Sofie, på sin side, lanserer tanken om at dette kan dreie seg om en mestringsstrategi fra den rusavhengige kvinnen; her den aktive aktøren.

Sofie: Jeg husker en dealer jeg hadde. Helt forferdelig fyr, men han var jo et søtt menneske og hadde sine sårbare sider og sånn. Han var veldig forelsket i en jente da, som var betydelig yngre. Men hun var avhengig av heroin og det var denne dealeren også. Han kom hit og besøkte meg og eksen, skulle liksom vise frem denne dama som han var veldig stolt av. Så var det liksom tydelig at hun ikke var så veldig interessert i ham, men så lenge hun var med han så slapp hun å strebe med å finne rus da. Fordi han stilte opp. Det var bare veldig ekkelt rett og slett.

Dette kan forstås på forskjellige måter, avhengig av hvem som tolker, hva en legger vekt på og hvilken diskurs en bruker. Det kan være en passiv aktør som marginaliseres, i en undertrykkelsesdiskurs, eller det kan være en aktiv aktørs handling for å ta kontroll om en situasjon i en eller annen form for overlevelsesdiskurs. Sofie beskriver det som noe negativt og nedverdiggende, som noe ekkelt. Likevel, fra den det gjelder sin side kan dette se ut som en strategi for trygghet og sikker tilgang til dop. Flere av deltakerne forteller at de får hjelp fra mannlige relasjoner til å sette sprøyta når de skyter stoff. I et undertrykkelsesperspektiv kan dette ses som en makt mannen har over kvinnen, der kvinnen er avhengig av mannen for å få rus. Line er for eksempel tydelig på at dette er en maktrelasjon hun ikke er villig til å sette seg i.

Line: Første året brukte jeg ikke sprøyte, men etterhvert lærte jeg meg å gjøre det selv. Der jeg kommer fra hadde de en tendens til at det var ingen damer som kunne sette sprøytene på seg selv, for det var typene sin greie. Han skulle gjøre det. Jeg skjønte fort at denne her makta skal ikke noen ha over meg. At jeg skal spørre, kripe og gjøre masse dritt for å få den smellen som jeg egentlig vil ha. Ikke sant. Så jeg bare gjør dette selv.

Sofie beskriver fenomenet derimot på følgende vis:

Sofie: Det var han som skøyt opp heroin på meg. Jeg starta rett på nåla, men det var jo jeg som spurte om han kunne gjøre det og fra et tidligere forhold hadde han vært vant med å skyte opp på andre. Han var veldig flink på det, uten å sette bomskudd og sånn. Han dro veldig stor tillitt til dem, så jeg følte meg ikke redd og sånn og kunne trygt gi fra meg byrden.

Sofie beskriver, i motsetning til Line, tryggheten i å ha en som setter skuddet, på den måten slipper hun bomskudd. I konteksten av overdoseforebygging og overdosedødsfall beskrives nettopp denne praksisen som en av hovedgrunnene til at en mindre andel kvinner dør av overdoser i forhold til menn. De setter sjeldnere heroinskudd alene (Helsedirektoratet, 2014:20).

Denne tosidige måten å se denne type relasjoner på kjenner vi igjen fra litteraturen der forholdet mellom det å være et passivt offer og det å være en aktiv aktør ofte er utydelig. Dette kommer godt frem hos deltakerne i denne oppgaven. Deltakerne er marginaliserte og stadig viktimitisert, men de ser også ut til å finne måter å håndtere sin marginaliserte posisjon på, blant annet gjennom å sjonglere mellom diskurser og sine opparbeidede kapitalaggre. For Line, som er mer opptatt av å være selvdreven, ville det være et nederlag å skulle plassere seg selv i en undertrykkelsesdiskurs og anse seg selv som avhengig av en mannskikkelse.

Tidligere i denne oppgaven er det blitt beskrevet hvordan kvinner i rusmiljøet er en ekstra utsatt gruppe når det kommer til utsatthet for vold. Dette ser ut til å gjelde både i møtet med fremmede og i nære relasjoner, der relasjonene som var ment å føre med seg trygghet, tvert imot har ført med seg volsepisoder og traumer. Det er et paradoks at det å alliere seg med en mann fører med seg opplevd trygghet, samtidig som det også bidrar til å marginalisere kvinnene ytterligere.

6.1.4 Oppsummerende betraktninger: Kortsiktig mestring

Ved å gjøre kjønn på forskjellige måter ser deltakerne ut til å kunne tilpasse seg et miljø som i utgangspunktet ikke tilbyr gatekapital til dets kvinnelige aktører. Kvinnene i dette datamaterialet kjemper en kamp mot strukturell kroppsliggjort marginalisering, hvor strategiene de skaper, etablerer og lever med kanskje bidrar positivt i deres hverdag isolert sett, men viss bidrag virker å være tveegget. Der strategien i den ene enden løser én

utfordring, fører den med seg andre utfordringer i den andre. Ved å omfavne tradisjonelle kjønnsroller kan det virke som at kvinnene unngår voldelige hendelser i sine umiddelbare omgivelser, men denne måten å håndtere voldsutfordringene på bidrar tilsynelatende til å videreføre det gatemaskuline hierarkiet som virker å være strukturelt undertrykkende mot de feminine aktørene i miljøet. Ved å adoptere gatemaskulinitet håndterer Line faren for vold ved å demonstrere sitt voldspotensial. Denne strategien ser imidlertid ut til å plassere Line utenfor både subkulturens og det konvensjonelle samfunnets aksepterte og forventede kjønnsroller. Ved å utnytte og ved å ta i bruk sine feminine attributter beskriver flere av deltakerne hvordan de kan oppnå egen vinning gjennom å alliere seg med menn og ved å spille på følelser og seksualitet. Lettere tilgang til dop og å unngå vold er noen av motivene for denne type mestringsstrategi. Her dukker imidlertid et paradoks opp: Å alliere seg med menn ser ut til å øke utsattheten for vold i nære relasjoner og traumer.

6.2 Rus som medisin

Ofte er forskjellen på det vi omtaler og forstår som narkotika, og det vi omtaler og forstår som medikamenter og medisin tvetydig. Det er ofte normativt bestemt ut fra hvem som bruker, hvordan en får tak i medikamentet og den til enhver tid rådende konsensus fra styresmakter og legemiddelbransjen (Christie & Bruun, 2003). I det følgende kommer eksempler på hvordan rusen fungerer som et verktøy for å mestre hverdagen. Denne mestringsstrategien er ikke nødvendigvis typisk for kvinner. Likevel er dette tematikk som er sentral i noen av kvinnenes opplevelser og et viktig bidrag til denne oppgaven.

6.2.1 Å normalisere sitt sinn

Samtlige av kvinnene i dette datamaterialet har beskrevet traumatiske hendelser i løpet av sine liv. Fra seksuelle og voldelige overgrep i barndommen eller i voksen alder, til traumatiske opplevelser i sine møter med rusmiljøet. Flere forteller at de har PTSD, mens andre forteller om perioder med ensomhet, depresjon og selvmordstanker. At rusen er et symptom på noen av disse hendelsene ser ut til å være en fellesfaktor for flere av deltakerne. Rus er en relativt vanlig form for mestringsstrategi for mennesker som har opplevd traumatiske hendelser (Thorsen, 2006:5). Flere av deltakerne forteller at de opplever mistillit og avvisning i møtet med hjelpeapparatet når de ønsker medisinsk hjelp for å få bukt med noen av skadene og de psykiske traumene de har møtt i løpet av sine liv.

Sara forteller at hun begynte å ruse seg som 12-13-åring. Allerede fra før hun begynte å ruse seg kjente hun på et innvendig jag. Før hun kom i kontakt med rus drev hun med selvskading, noe hun omtaler som sin første avhengighet – det var når hun skjærte seg at hun hadde det bra. Smerten hun fikk av å kutte seg tok fokuset vekk fra den innvendige smerten, men da hun fant rusen sluttet hun med den fysiske selvskadingen.

Sara: Det var så deilig å for en gangs skyld slippe å skade meg selv. I motsetning til hva andre ser, andre ser jo at jeg skader meg selv gjennom å ruse meg, men det var en litt mildere måte å skade meg på. Jeg har jo hatt store, store søvnproblemer, hele mitt liv, og matproblemer også. Da jeg begynte å røyke hasj så var det svaret på mine problemer. Jeg spiste som en idiot, jeg sov som en idiot. Jeg elska det. Jeg var forelska, så betatt. Det var liksom, fra dag én så var det et jag etter hasjen. Det hadde ikke noe med fysisk avhengighet å gjøre, det hadde med det psykiske behovet for å dempe smerten.

Øystein: Vil du si at det var ukontrollert? Misbruk liksom?

Sara: Ja, totalt. Også var det nyttårsaften og noen kom med amfetamin. [...] Jeg er jo bipolar så jeg er veldig manisk depressiv. Jeg hadde en veldig depressiv periode også fikk jeg sniffe amfetamin og jeg kjente meg som den kongen.

Sara beskriver hvordan hun gjennom ruscocktails prøver å balansere livet på best mulig måte. Der selvskading var løsningen på den innvendige smerten, var rus en løsning på den innvendige og den utvendige smerten, som kom som følge av selvskadingen. Når hun var nede, kunne hun bruke noe som tok henne opp igjen. Sara ser tydelige sammenhenger og årsaker til sitt rusbruk. For henne er rusbruken tydelig relatert til, og en form for løsning på en rekke av hennes psykiske utfordringer.

Jenny gjør rede for noen av hennes hovedgrunner til å ruse seg på denne måten: «Det er jo så mange grunner, egentlig. Man føler seg bedre, glemmer det som er vondt. Man stresser ikke, man tar ting på sparket».

Rusen kan se ut til å være en egen strategi for å normalisere sitt eget sinn. Et grep i å forsøke å være en som kan håndtere det konvensjonelle samfunnet, men for å komme dit må hodekjøret først dempes. Frisaufova (2016:75) finner noe liknende i sine intervjuer med amfetaminavhengige kvinner der en av hennes deltakere beskriver sitt rusbruk som

antidepressiv-medisin. Forskeren tolker bruken som en bevisst strategi fra informanten, der bruken bidro til noe positivt i hennes liv. Hun kvitter seg med depresjonen gjennom å bruke meth-amfetamin. Jenny fortsetter og forteller om noe av det samme:

Jenny: Man slipper alt stresset med å måtte tenke og faktisk håndtere ting. Man justerer bare på ting om man føler seg litt dårlig på det og det, så vet man at det og det fikser akkurat det. Så holder man på sånn. Det er jo det som er bra og dårlig med å ruse seg. Man føler seg jo bedre.

Jenny beskriver noe som minner om en ond spiral der rusen fjerner følelsen av stress, hvorpå hun blir passiv. Hun eksemplifiserer dette med at hun har fått seg en ny jobb, men at overgangen til å begynne å jobbe har vært svært vanskelig etter en lengre periode med rus.

Liv forteller om hvordan et langt og hektisk liv med rusen har tatt på både fysisk og psykisk. Hun har ikke fått noe terapeutisk behandling, men hun er avhengig av beroligende midler for å få bukt med angst og PTSD.

Liv: I dag er det sjelden jeg ruser meg, sånn. Jeg sier heller at, jeg har så mange skader, både i fortid og ettertid. Først og fremst så medisinerer jeg meg, faktisk. Jeg kaller det ikke å ruse seg når man bruker medisiner for å fungere. Jeg fikk papirer på det at jeg i perioder bruker beroligende med det at jeg hadde utviklet PTSD av kronisk art. Og det er alvorlig nok altså. Jeg var ikke klar over at jeg var så skada før jeg fikk ro rundt meg. Da jeg skulle ha det fredelig og ha det bra. Plutselig ble det kasta over meg fra klar himmel, en bombe altså. Ukontrollerte angstanfall og skjelving og risting og helt ute med nerver og som jeg aldri har hatt det.

Øystein: Hvordan er det i dag, da?

Liv: Nei, det er greit, men det ligger jo i kortene at jeg medisinerer meg, det gjør jo det. Men, jeg har ikke kommet så langt at jeg har måttet gått i terapi. Jeg fikk hjelp til det jeg skulle ha og det ble lettere å leve med. Både for andre og meg selv. Men det, jeg blir jo aldri helt frisk igjen. Nei, det gjør jeg ikke.

Liv er bare én av kvinnene i dette datamaterialet som har fått diagnostisert PTSD. Det finnes en rekke studier som forteller at mennesker med rusproblematikk har sammensatte utfordringer knyttet til psykisk helse (Andreas, Lauritzen & Nordfjærn, 2015:75; Landheim, Bakken & Vaglum 2002:315; Ravndal, 2015:138). Tanken om at rus og psykisk helse i stor

grad går hånd i hånd er noe det er bred enighet om. Flere av deltakerne beskriver imidlertid utfordringer i møtet med velferdsapparatet. Dette virker til å ha sammenheng med rusfeltets tvetydige plassering mellom helse- og justissektoren (Giertsen, 2010). Tanken om at rusavhengige er pasienter med hjelpebehov fremfor å være kriminelle med straff- og kontrollbehov er relativt ny og dette ser ut til fortsatt tidvis å gjøre seg gjeldende i form av mistillit og avvising i møtet med hjelpeapparatet.

6.2.2 Rus eller hjelp?

Flere hevder å bli avvist i møtet med leger og hjelpeapparat når de etterspør medisiner. Den opplevde mistilliten beskrevet av deltakerne har kanskje sammenheng med hvordan forskrivning av vanedannende legemidler til mennesker med rusproblemer er formulert i Helsedirektoratets «Nasjonalt faglig veileder vanedannende legemidler – rekvirering og forsvarlighet».

Legen bør være oppmerksom på at pasienter med rusproblemer ønsker legemidler med ruspotensial. Dette kan gjelde opioider, benzodiazepiner og z-hypnotika. Det kan være en vanskelig avveining mellom hensynet til den rusavhengiges alminnelige rett til behandling og ønske om ikke å bidra til pasientens rus. Fastlegen eller annen langvarig behandlingskontakt bør foreta slike rekvireringer. Om det finnes alternative legemidler uten ruspotensial bør disse forsøkes. (Helsedirektoratet, 2015:24)

Sara er en av deltakerne som forteller at hun har opplevd å bli mistenkt for manipulasjon i møtet med fastlegen når hun har ønsket medisiner hun hevder å ha behov for. Med bakgrunn i argumentasjonen om ikke å bidra til ruspasientens ønske om å ruse seg, ser det ut til at Sara, fordi hun er heroinist, har opplevd å ikke få de medikamentene hun har hevdet å ha behov for. At legene er nødt til å vurdere pasientens intensjoner i forbindelse med behandling av smerter og psykiske lidelser, er noe ruspasientene ser ut til å måtte forholde seg til i møtet med hjelpeapparatet.

Sara: Det er jo et helvete for meg å få noe smertehjelp fordi jeg er heroinist eller fordi jeg er i LAR [legemiddelassistert rehabilitering]. Fordi jeg blir bare stemplet som narkoman. "Du er her bare for å få medisiner, for at du skal utnytte meg for å få ting". Men det er jo heller sånn at, hvis jeg ville rusa meg, tro meg, jeg får tak i sterkere og bedre saker på gata, men det er ikke det jeg vil ha. Jeg vil ha hjelp.

Samtidig som det legges restriksjoner knyttet til utskriving av legemidler med ruspotensial til rusavhengige, hvor argumentet er knyttet til rusopplevelse, øker antall forskrivninger av sterke, avhengighetsskapende smertestillende preparater til befolkningen som helhet (Folkehelseinstituttet, 2019). Denne tilsynelatende forskjellsbehandlingen kan være med på å skape nok et sosialt rom hvor den rusavhengige føler seg plassert under ikke-rusavhengige i hierarkiet.

Det kan se ut til at rusavhengige opplever å bli mistenkeliggjort når det kommer til deres motiv for medisinering. Å ruse seg og å medisinere seg har forskjellige semantiske assosiasjoner. Der en rusavhengig tar rusmidler for å ruse seg, tar pasienter medisiner for å bli friske. Det er en slags normativ distinksjon som ser ut til blant annet å bunne ut i egenskaper knyttet til pasienten, eller brukeren. Denne normative distinksjonen later til å være av betydning når det kommer til følelsen av eksklusjon og marginalisering. Der en som ruser seg, ruser seg for nytelse, vil en som blir medisinert være sett på som en pasient som er av hjelpebehov og en som i langt større grad mottar sympati. At kvinnene i dette datamaterialet i stor grad beskriver sitt rusbruk som medisinering bør slik sett kunne forstås både som en reell fortelling om behovet for medikamentell behandling, som en mestringsstrategi for å håndtere traumer og skader, og som et forsøk i å nå frem om at de er pasienter med et hjelpebehov, snarere enn en kriminell rusavhengig som kun er på søken etter rusfølelse.

6.2.3 Oppsummerende betraktninger: Resept fra gata

Paradokset i situasjonen hos deltakerne i denne oppgaven er at det kan se ut til at rusbruken, denne strategien for å medisinere og normalisere seg, heller skyver dem lenger vekk fra det konvensjonelle samfunnet. At de bruker medikamenter «forskrevet» fra dealeren på gata, fremfor fastlegen, bidrar til ytterligere marginalisering. Den opplevde mistilliten i møtet med legene som må vurdere ruspasientens intensjon knyttet til forskrivning, ser ut til å skape en ny arena der deltakerne skyves nedover i hierarkiet. For mange blir alternativet å oppsøke den åpne russcenen som både har farlig, urent stoff, samt ser ut til å øke risikoen for å bli utsatt for vold. Relasjonene som erverves her, rusen som inntas, er alt med på å gjøre at distansen til normalsamfunnet øker. Det er ikke rusen i seg selv som er hovedproblematikken. Rusen er først og fremst et symptom. Rusen som medisin hjelper kanskje på hodekjøret, men den fører med seg bivirkninger i form av sosial fordervelse, utenforskap og stigmatisering.

6.3 Identitetsarbeid

Gjennom flere faser i livet har deltakerne opplevd stigmatisering, marginalisering, ekskludering og undertrykkelse fra ulike aktører, som rusfrie venner, lokalsamfunn, skolesystemet, andre innad i rusmiljøet og hjelpeapparatet. Denne undertrykkelsen har vært med på å påvirke deres selvbilder og identitet. For flere av kvinnene kan det se ut til at oppgaven med å gjenoppbygge sin selvforståelse og sin identitet er en av de viktigste oppgavene for å kunne leve med seg selv og det livet de lever.

I dette delkapitlet blir det vist hvordan identitet kan bygges på bakgrunn av hvordan kvinnene plasserer seg selv i forhold til kulturelle og relevante positive rammer, men også gjennom nøytraliseringsteknikker som kommer til syne i deres fortellinger.

6.3.1 Symbolsk grensedragningsarbeid

Å gjøre symbolsk grensedragningsarbeid gir oss anledning til å dra linjer mellom mennesker, grupper og ting, og kategorisere oss selv sammen med de dikotomiene og preferansene vi selv anser som moralsk aktverdige, og på den måten distansere oss fra de vi ikke ønsker å identifisere oss med (Copes *et al*, 2008; Lamont *et al*, 2015).

Marginaliserte grupper sies å ha færre tilgjengelige ressurser og diskurser hvor de kan identifisere seg som moralsk aktverdige aktører både i lys av kjønnsidentiteter og samfunnets hegemoniske kulturelle normer, sammenliknet med andre grupper i det konvensjonelle samfunnet (Copes *et al*, 2008:256; Miller *et al*, 2015:85). Dette ses til stadighet også i dette datamaterialet. Deltakerne er valgt ut på bakgrunn av deres tilknytning til et visst miljø, Oslo tunge rusmiljø. Deltakerne forteller at de opplever å få tildelt en rekke egenskaper basert på stereotypier og fordommer knyttet til miljøet og gruppen som befinner seg der, fra resten av samfunnet. Til dels maktesløse vil de få klistret på seg identiteter og egenskaper basert på de fordommer som knytter seg til miljøet og menneskene som observeres der. Dette er ofte identiteter og egenskaper som ikke er spesielt flatterende. Avhengighet, mangel på moral, mangel på selvkontroll og andre egenskaper med negativt fortegn er gjerne karakteristikk som knyttes til rusavhengige (Nafstad, 2012:249). De rusavhengige opplever at det konvensjonelle samfunnet er en stor inngruppe, mens de selv blir plassert i utgruppen. Temaer som innvandring, prostitusjon og det å være en sliten og møkkete rusavhengig er identitetskategorier kvinnene i dette datamaterialet prøver å definere seg vekk fra.

Voldelige innvandrere og Kongsberg-knekk

I takt med økt innvandring til vestlige land og økt opplevd utrygghet som følge av internasjonal politisk ustabilitet, har man de siste årene sett en økning av fremmedfrykt i det vestlige samfunnet (European Commission against Racism and Intolerance, 2018:8). Når løsningene og årsaksforklaringene på denne typen usikkerhet i samfunnet er kompliserte, blir gjerne fristelsen for å peke på de enkle løsningene stor. En løsning kan dermed være å kategorisere og identifisere menneskegrupper i hierarkier. Både rusavhengige og innvandrere er menneskegrupper som gjerne er plassert lavt i samfunnshierarkiet.

De innvandringskritiske partienes fremvekst i Europa de siste par tiårene har med enkel og populistisk retorikk kanskje bidratt til å forsterke synet på innvandrere som en av samfunnets utgrupper (Zaslove, 2004). For andre utgrupper i samfunnet, som for eksempel rusavhengige, vil en slik konkurrerende utgruppe kunne være en rival i kampen om moralsk aksept fra resten av samfunnet (Copes *et al*, 2008:255). I dette datamaterialet er innvandreres inntog i rusøkonomien og rusmiljøet et tema som går igjen og som i alle tilfellene beskrives som en negativ innvirkning på miljøet.

Erika opplever miljøet i dag sammenliknet med tidligere som tøffere og viser til en hendelse uken i forveien da det skjedde en knivstikking i rusmiljøet.

Erika: Utlendingene drar kniven med en gang. Det er ikke noe norsk greie. Aldri vært sånn med nordmenn, at de drar kniven. Og det har blitt mye mer vold fordi de lurer ofte, eller de "bøffer" da, som vi sier, ofte. Dette har ikke noe med rasisme å gjøre. Dette er rett og slett sånn det er.

Flere av deltakerne forteller at utlendingene er voldeligere og «bøffer» mer enn nordmennene i miljøet. De forteller at folk med utenlandsk bakgrunn har kommet inn i miljøet og brutt med de satte normene og skapt ustabilitet. De nye reglene og de nye verdiene utlendingene skal ha tatt med seg, vil ikke Erika identifisere seg med. Samtidig som hun definerer utgruppen med en rekke negativt ladde egenskaper, er hun opptatt av at dette ikke skal misforstås som fordommer og rasisme, enda et verdisett hun ikke vil assosiere seg med. Ved å trekke disse grensene mellom seg og sine og «de andre» forteller Erika en del om hvem hun forstår seg selv som, bare ved å prate om «de andre». Liv forteller også at det har vært en endring i miljøet. Før trengte hun ikke se seg over skulderen i frykt for å bli utsatt for fare, slik er det ikke lenger og hun har en formening om hvorfor.

Liv: Det har aldri vært sånn at «nå kan jeg ikke gå ut», men det er det nå. Mye, mye farligere hva man kan komme bort i. Klart det har litt med innvandrere å gjøre. De har en helt annen kultur. Også er de krigsbarn, altså de er ikke etterkrigsbarn. Vi er jo av etterkrigsfolk, men her kommer det krigsfolk som er fra krigen som lever sammen med oss. Helt andre problemstillinger, det blir jo det. Det skjærer seg litt da i forhold til dem og oss.

Liv forteller at det har blitt mye farligere og forklarer det med innvandring. Samtidig er hun i likhet med Erika opptatt av at dette ikke skal misforstås som fordommer. Hun forklarer volden innvandrerne bringer med seg med at de har traumer fra krig og elendighet, uforskyldte årsaker, men likevel en kulturkræsj som skaper problemer mellom «oss og dem».

Det er imidlertid ikke bare innvandrere som det arbeides for å identifisere seg vekk fra. Også den stereotypiske slitne rusavhengige med Kongsberg-knekk og rufsete oppsyn er en kategori av mennesker flere av kvinnene ikke ønsker å assosiere seg med. Sara er 29 år og er relativt ung sammenliknet med noen av de andre deltakerne. Utseendet hennes bærer ikke preg av et langt liv som tung rusavhengig. Hun forteller at hun til tider ikke blir tatt nok på alvor av hjelpeapparatet fordi hun ikke ser sliten nok ut til å være en tung bruker. Selv ser hun ut til å assosiere seg vekk fra det tunge miljøet på plata ved å kategorisere mennesker i «oss og dem»- grupper.

Sara: Om man tenker på det miljøet som jeg ofte ser på plata. De som står der er jo de som sitter i rullestol og går med krykker. De har fått blodpropp av sprøyter, så de har mista et ben eller en arm. Det er ganske vanlig. De har ingen tenner i munnen i det hele tatt. De kan være unge, men ser så gamle og slitne ut at de ikke har sjanse til å komme tilbake til samfunnet. De blir støtt ut bare av utseendet. De pleier å stå der med Kongsberg-knekk og høres rusa ut. De holder seg ofte sammen. De blir sin egen lille gruppe. De er her (holder hånda lavt) og vi er der (holder hånda høyt). Ja, men de har likevel makten over oss, vet du. Selv om de er mest slitne så er vi her (langt nede) og de her (langt oppe). De har makten over oss. For det er sånn som Jokke i Jokke og Valentinerne synger liksom. "Min dealer har all tid i verden", eller hva? Det er så sant, de har all tid i verden, mens vi sitter her vært minutt og teller pengene og ringer og ringer. Den makten der as, og de nyter det også. Oi, oi, oi. Det er mange som nyter as.

Sara tegner et karikert bilde av de som befinner seg i Oslos åpne rusmiljø. De mangler lemmer, er permanent ekskludert fra samfunnet, konstant rusa og holder sammen i sin egen gruppe. En annen gruppe enn hennes. De er langt nede på det sosiale hierarkiet, men de er også en gruppe med potensielt sett repressiv makt over Saras gruppe. De selger stoff og har sånn sett større økonomisk kapital og kontroll på Sara og hennes likes avhengighet. Grensedragningen her gir Sara et moralsk forsprang til disse menneskene, de er i motsetning til henne slitne og syke, samtidig som de er kyniske og har makt og kontroll over henne som følge av hennes avhengighet, og ikke minst, de nyter det.

Heidi sier at hun skjønner godt at disse menneskene blir dømt. Selv er hun opptatt av å se flidd ut når hun er ute i offentligheten og sier at det er det minste en bør kunne forvente av folk.

Heidi: Jeg ser jo folk er svarte under neglene og sånt her. Møkkete i klærne, det er jo ikke rart de blir dømt da. De kan jo gjøre litt selv. Kle seg rent, i hvert fall ikke ha de ekle, svarte hendene. Jeg har jo i alle fall ikke det. De går med sånne byller i fjeset, går og plukker seg i fjeset. Det ser helt forferdelig ut.

Ved å fremstå som flidd og renslig har hun kunnet distansere seg fra de som er møkkete og slitne og med det forstå seg selv som en med høyere sosial status. Hun har vært opptatt av å kjøpe moteklær til barna og fine klær til seg selv. Det å fremstå som en «ikke-rusmisbruker» omtaler hun som noe som er verdt å bruke litt penger på. Hun kan forstå at man kan bli dømt dersom en ser uflidd ut, men påpeker at det ofte er jaget og suget etter rusen som er årsaken til at mange prioriterer ned hygiene og fremtoning.

I eksemplene over kommer det frem hvordan deltakerne jobber med sin identitet gjennom grensedragningsarbeid der de forsøker å distansere seg fra andre grupper i samfunnet, for selv å kunne få moralsk og kulturell aksept. Selv om de rusavhengige selv ofte anses som en utgruppe i forhold til samfunnets hegemoniske inngrupper, kan det se ut til at de som utgruppe lettere kan definere seg oppover i hierarkiet ved å distansere seg fra andre utgrupper i samfunnet. Lamont *et al* (2015:850) beskriver hvordan utgrupper må konkurrere om knappe sosiale tilgjengelige ressurser, og i dette tilfellet blir både innvandrere og slitne, uflidde rusavhengige ansett som samfunnsgrupper som er plassert lavt i det sosiale universet. De er dermed direkte konkurrenter om de samme ressursene.

Prostitusjon og promiskuitet

En potensielt tilgjengelig ressurs for å skaffe seg penger eller rus som kvinnelig rusavhengig er ved å prostituere seg. I mitt datamateriale er det ingen av kvinnene som forteller at prostitusjon er en inntektskilde for dem. Tvert imot beskrives det å selge sex som en tydelig grense og som et bilde på hvor ille det kan gå.

Erika: Det kunne ikke falle meg inn i villeste fantasi å gå å prostituere meg. Det tror jeg hadde ødelagt meg. Og det gjør det jo for stort sett de fleste og det ødelegger jo sex-livet til veldig mange jenter. Også er det noen som blir hekta på penga de får inn der også. Da jeg var ung og vakker liksom, så hadde jeg ikke hatt noe problem med å få noen kunder. Men, jeg visste jo ikke hvor det var en gang. Den grensa har jeg faktisk aldri tråkka over. Men det er veldig vondt for de som velger den utveien, for det er ikke noe du gjør frivillig altså.

Å ikke prostituere seg har vært et tydelig og klart valg fra Erikas side. Prostitusjon er for henne et tegn på desperasjon og et valg som eventuelt tas i mangel på handlingsrom. Det er ikke her snakk om å være moralsk versus å være umoralsk, snarere forteller dette noe om at Erika har vært i stand til å ha såpass kontroll på livet og avhengigheten at å henfalle til prostitusjon aldri har vært et aktuelt tema. At hun får anledning til å uttrykke sin empati med de som derimot har tråkket over grensa, bidrar til at hun kan ta rollen som empatisk og forståelsesfull i tillegg til å være en person med kontroll om eget liv.

Liv har vært inne på tanken om å prostituere seg. Hun sier at det tidligere nærmest var forventet av kvinnelige rusavhengige. Prostitusjon var imidlertid ikke noe for henne, blant annet som følge av faktorer knyttet til tradisjonell kvinnelig seksualmoral.

Liv: Nei, jeg har faktisk prøvd å gå på strøket, som var en sånn selvfølge at man gjorde, hvis man ble robba eller sånne ting, men jeg har ikke de knappene, jeg var for gammel, synes jeg selv. Jeg klarte ikke det, jeg er gammeldags kanskje der, i synet på det. Det har vært lite one night stands her altså. Jeg har ikke vært en sånn som har skifta masse mannfolk og vært i masse forhold. Det har jeg ikke vært.

Hun drar linjer mellom prostitusjon og promiskuitet i form av mange *one night stands* og benytter anledningen til å distansere seg fra denne type livsførsel. Gitt Livs sosiale posisjon som rusavhengig kvinne, kan det tenkes at denne måten å jobbe med identiteten sin på er det mest tilgjengelige middelet for henne til å kunne vise for seg selv og for andre, at hun er en

aktverdig kvinne. Ved å distansere seg fra en slik type livsførsel kan hun plassere seg i, og forstå seg selv, i sammenheng med akseptable klassiske og hegemoniske kjønnsideal, slik Miller *et al* (2015:85) også beskriver.

Ved å plassere sine identiteter og historier i kontrast til stereotyper knyttet til deres miljø og bygge oppunder det konvensjonelle samfunns allerede etablerte utgrupper, kan deltakerne bedrive identitetsarbeid i ulike retninger for å oppnå en form for moralsk aksept, til tross for stigmaene og fordommene de har fått tildelt fra utsiden. I følge Copes *et al* (2008:259) er sannhetsgehalten og objektiviteten i det som fortelles i denne konteksten mindre relevant, da innholdet i det som fortelles ikke bare bør forstås i lys av budskapetets mottakere, men også som en del av kvinnenens selvforståelse og selvrepresentasjon.

6.3.2 Historier om systemsvikt

Deltakernes beskrivelser av sine livserfaringer bærer i stor grad preg av forskjellige former for undertrykkelse. Når de forteller sine livshistorier forteller de om sine erfaringer og opplevelser, men disse fortellingene er ikke bare gjenfortellinger av hva som har skjedd, de er også med på å skape den verden deltakerne lever i. I tillegg til å formidle kunnskap kan fortellinger bearbeide traumer ved å organisere våre erfaringer og gi de mening (Sandberg, 2018:234). Deltakerne beskriver en rekke traumer og traumatiske opplevelser gjennom sine livsløp, men det er sjelden jeg opplever at de iletter seg rollen som passive offer. Miller *et al* (2015:77) argumenterer for at postfeministiske diskursers inntog i samtiden kan ha bidratt til at marginaliserte kvinner lettere kan posisjonere seg i rollen som overlevende og mindre som ofre av undertrykkelse enn tidligere. Slik jeg tolker mine deltakere vil jeg imidlertid argumentere for at dette har sammenheng med rusmiljøets generelle mangel på aksept rundt det å påta seg rollen som passivt offer, samt den beskrevne følelsen av manglende hjelpetilbud for voldsofre i rusmiljøet, slik jeg la frem tidligere. Til tross for dette er det én form for undertrykkelse som i noen grad ser ut til å legitimere deltakerne rollen som passivt offer. Det er i de historiene der undertrykkeren ikke er en gjerningsperson, men en institusjonalisert undertrykker. I det kommende brukes noen av disse historiene som eksempler på hvordan historiefortellingen og deltakernes narrativer gjennom nøytraliserings teknikker kan bidra til å skape og produsere deres identiteter og med det gi deltakerne anledning til å finne tilbake til en form for selvaksept.

Et tema som går igjen i flere av historiene som fortelles i dette datamaterialet er hvordan hjelpeapparatet, som har til hensikt å hjelpe, har sviktet på avgjørende tidspunkter i kvinnenens liv. Tatt i betraktning at fortellinger er sosialt fundert og vokser ut av sosiale og økonomiske strukturer (Sandberg, 2018:233), ønsker jeg i denne sammenheng å se disse historiene i lys av det som ofte beskrives som rusavhengighetens og rusfeltets tvetydige plassering i samfunnets velferdsinstitusjoner (Giertsen, 2010). Diagnosen rusavhengig har, både tradisjonelt og i samtiden, i relativt liten grad blitt møtt med pasientrettigheter på samme linje som andre diagnoser. Det er så sent som de siste par årene at tiltak som pakkeforløp og tanken om å flytte rusavhengighet fra justis- til helsesektoren er blitt løftet og sett på som noe annet enn radikal aktivisme og dreid over til hegemoniske tankesett i samfunnsdebatten (Frantzen, 2007:189/190; Helse- og omsorgsdepartementet, 2018b).

Flere av deltakerne beskriver møtet med velferdssystemene og spesielt helsesektoren som lite tilfredsstillende. Mennesker som bruker tunge stoffer, og spesielt de som injiserer, er overrepresentert i en rekke statistikker knyttet til helseproblemer: Høy dødelighet, høy forekomst av hepatitt C, HIV og psykiske lidelser er bare noen av dem (Andreas *et al*, 2015:75; Nafstad, 2012:218). Dette medfører at rusavhengige i større grad enn resten av befolkningen er i behov av forskjellige former for helsehjelp. Rusavhengighets tvetydige plassering i de to velferdssystemene helse og justis ser ut til å ha fungert som en katalysator for stigma og ekskludering for mange i møtet med helseapparatet (Johansen, Johansen & Johannessen, 2018:19). I takt med den voksende erkjennelsen av at krigen mot narkotika har feilet, har søkelyset i medielandskapet fra både fagfolk og brukerorganisasjoner kanskje bidratt til en kulturell og normativ aksept for at hjelpeapparatet tradisjonelt sett i noen grad har sviktet den rusavhengige. Dette har på ny blitt aktualisert blant annet som følge av Siw-saken, der et samlet hjelpeapparat fikk sterk kritikk i forbindelse med rusavhengige Siws dødsfall (Clausen, 2019).

Line var en av deltakerne som fortalte om hvordan uforsvarlig legemiddelforskrivning bidro til hennes problemfylte møte med medikamenter og rus. Hun fortalte ved flere anledninger at hun kommer til å saksøke sykehuset for sviket hun opplevde og at hun som følge av den dårlige oppfølgingen havnet bakpå på skolen. I sin fortelling om vold i oppveksten var Line en av de som fremstod som en overlever av undertrykkelsen begått av hennes stefar. Når det nå er systemet som er undertrykkeren virker Line mer tilbøyelig til å omfavne rollen som et maktesløst offer.

Noe liknende kan identifiseres i Livs fortelling om en traumatisk voldshendelse der hun ble kastet ut av et vindu og havnet på sykehus:

Liv: Jeg fikk en hjerneblødning etter at jeg ble hivd ut fra et vindu, et fire meters fall, rett ned i asfalten. Jeg lå i koma i noen dager og ble operert i hodet og. [...] Jeg ble jo morfinist på sykehuset så, så jeg prøvde jo å hekte meg av det. Har bedt om hjelp. Jeg måtte bo på gata for å få sosiale rettigheter. Det er det rareste jeg har vært med på. Sosiale rettigheter i mitt eget land, liksom.

Liv stiller seg svært kritisk til systemets rolle i dette bildet. Hun er nødt til å avvende seg morfinavhengigheten selv, uten hjelp og hun er nødt til å bo på gata for å få sosiale rettigheter i sitt eget land. I dette segmentet kommer det også frem en alvorlig voldshendelse hun var utsatt for. Sviket fra systemet, her representert ved sosialtjenesten og sykehuset, opplever hun tilsynelatende som et større svik enn at hun er utsatt for vold av en person.

Også Heidi fortalte om en hendelse der hun følte seg sveket av systemet. I hendelsen der hun fortalte om gjerningsmannen som torturerte henne over flere dager og som førte til at Heidi ble rusavhengig og gjerningsmannen frifunnet, med en oppreisning på 100 000 kroner, kommer både helsesektoren og justissektoren til kort.

Heidis fortelling sier noe om hennes opplevelse av, og hennes mangel på tillit til, helse- og justissektoren. Den inneholder to former for undertrykking: En voldelig gjerningsmann og det hun opplever som et feilslått system. Det at hun var blitt utsatt for en svært traumatisk voldshendelse ser ikke ut til å være hennes hovedfokus i denne fortellingen. Summen av at gjerningsmannen ble frikjent og at hun ble stående igjen som rusavhengig, understreker systemets urettferdighet og hennes maktesløshet. Voldsovergriperen frifinnes i justissektoren, mens den syke rusavhengige ikke får hjelp av hjelpeapparatet.

At rusavhengighet er tvetydig plassert mellom de to systemene helse og justis kan oppleves som motsigende og som et paradoks (Schjøtz, 2017:15). Til tross for at det over lang tid har vært en dreining mot å forstå rusavhengighet i et helseperspektiv, som nå kan ses i det oppnevnte rusreformutvalget (Helse- og omsorgsdepartementet, 2018a), kommer det fram av denne oppgaven at rusmiljøet fortsatt opplever repressive tiltak fra ordensmakten og stigmatisering og ekskludering både fra hjelpeapparat og storsamfunnet. Eksemplifisert med historiene om deres opplevde systemsvikt, vil jeg argumentere for at historiene i tillegg til å

fungere som gjenfortellinger, også fungerer som strategier for å jobbe med sin selvforståelse og identitet gjennom nøytraliseringsteknikker. Nøytraliseringsteknikker i forbindelse med å rettfærdiggjøre kriminell aktivitet kan ifølge Sykes og Matza (1957:666) bidra til å beskytte overtrederen for skyldfølelse både fra seg selv og andre. Følelsen av stigmatisering og skam, som følge av en rekke faktorer beskrevet av deltakerne fra deres liv, kan tenkes at gir dem et behov for å beskytte seg mot nettopp dette. Videre lanserer Sykes og Matza fem typer nøytraliseringsteknikker som på hvert sitt vis kan bidra til å forstå enkelte avvikende handlinger. I denne sammenheng kan det trekkes frem teknikken som fraskriver aktøren ansvar for sine handlinger. Ved å kunne skyve ansvaret over på noen andre enn seg selv, vil misbilligelsen fra andre og en selv kunne reduseres drastisk, da samfunnet skiller skarpt mellom det uforskyldte og det selvforskyldte (Sykes & Matza, 1957:667).

Ved å plassere noe av årsaken for ens avhengighet og rusproblematikk over på samfunnsinstitusjonenes mangler, vil en kanskje kunne stå igjen med mer sympati og medfølelse fra samfunnet rundt, men kanskje viktigst, forstå og akseptere seg selv som en maktesløs overlever og med det som en mer moralsk aktverdig aktør. Med historien til Heidi som eksempel så vi at Heidi tillot seg å være et offer for systemet. Hun kunne forstå seg selv som maktesløs og med det distansere seg og assosiere seg vekk fra det å være en selvforskyldt rusavhengig med dårlig dømmekraft. Videre fortalte hun at hun til tross for undertrykkelsen var i stand til å reise seg. Hun fikk fire barn og giftet seg. Systemet ser ut til å gi henne dispensasjon til å være et offer, men det er ikke dermed sagt at hun kun er et passivt offer. Til tross for systemets undertrykkelse reiser hun seg og stabler på plass et liv med familie og barn. Historienes egenskaper som identitetsskapende og reproduserende vil kunne være av stor betydning for deltakerne i det å skulle kunne leve med seg selv og sin identitet.

6.3.3 Oppsummerende betraktninger: Å leve med sin identitet

Deltakerne har beskrevet sammensatte og varierte utfordringer i sine liv. De har hverdagslige utfordringer i møtet med miljøet, sine sosiale relasjoner og hjelpeapparat og de har mer overordnede utfordringer knyttet til deres habitus som følge av blant annet sine livserfaringer og traumer. Bourdieus habitus-begrep forteller noe om et menneskes selvklassifisering og selvoppfattede posisjon i det sosiale rom. Gjennom forskjellige teknikker for å jobbe med sine identiteter prøver deltakerne, både bevisst og ubevisst, å røkke ved identitetsskapingen og med det styrke sin egen posisjon i det sosiale rom. Ved å assosiere seg vekk fra andre

marginaliserte grupper kan de få forsprang på samfunnets knappe kulturelle og sosiale ressurser og med det kanskje få bredere aksept fra det konvensjonelle samfunnets inngrupper. Hvor de plasserer seg selv i historiene de forteller, ser også ut til å kunne påvirke både deres selvforståelse og samfunnets forståelse av dem. Dette er blitt eksemplifisert gjennom historier om systemsvikt. Dette narrative ser ut til å gi deltakerne en anledning til å forstå seg selv som, og tillate seg å være et passivt offer av en form for strukturell undertrykkelse, her representert ved hjelpeapparatet. Ved å underbygge rusavhengighet som en sykdom, fremfor et kriminelt avvik, og understreke ens egen uskyld knyttet til denne sykdommen, vil deltakerne kunne oppnå moralsk aksept fra samfunnet. Kanskje enda viktigere vil de kunne forstå seg selv som noe annet enn en kriminell avviker med dårlig dømmekraft.

7 Avslutning

Denne oppgaven har hatt som mål å gi et innblikk i hvordan rusavhengige kvinner i Oslos rusmiljø mestrer og håndterer sin hverdag. Med et overordnet fokus på kvinnene som handlende aktører og som overlevende av undertrykkelse har jeg ønsket å identifisere hvilke strukturelle faktorer som har vært med på å påvirke livssituasjonen til kvinnene og hvordan disse kommer til uttrykk i deres hverdag i form av handlingsrom og mestringsstrategier. I ønsket om å lage en motsats til tidligere forståelse av kvinnelige rusavhengige som passive ofre (Maher, 1997:2) har mitt analytiske blikk tatt utgangspunkt i feministiske teorirammer hvor forståelsen av marginaliserte og undertrykte grupper ses i lys av deres levde liv og livserfaringer som overlevende (Bar On, 1993:88). Med dette som teoretisk bakteppe har jeg gått systematisk til verks ved hjelp av tre analysekapitler som hver og en har gjort et forsøk på å besvare de tre forskningsspørsmålene.

De fleste deltakerne i denne oppgaven forteller om vanskelige oppvekstvilkår der rus, vold og seksuelle overgrep har vært involvert. Oppvekstvilkårene flere av deltakerne har beskrevet settes ofte i sammenheng med senere opplevelser av marginalisering, vold og rusproblematikk (Aldridge, 2006; Thoresen & Hjemdal, 2014:39; Torvik & Rognmo, 2011:32). Når deltakerne forteller om sine oppvekstvilkår forteller de historiene til barn som er ofre for traumatiske hendelser, omsorgssvikt og kriminalitet. Der barn tidligere er blitt forstått som passive ofre for den undertrykkelsen og de overgrepene de har vært utsatte for, forstås de i dag også som handlingskraftige i sin opplevde undertrykking (Överlien & Hydén, 2009:490). Allerede i historiene fra deres barndom identifiserer jeg dette hos kvinnene i denne oppgaven. Det er imidlertid viktig å forstå denne handlekraften i lys av barnets særdeles utsatte, sårbare og marginaliserte situasjon. Opplevelsene fra oppveksten er opplevelser og erfaringer deltakerne tar med seg videre i sine liv og er med på å forme det Bourdieu kaller habitus (Bourdieu, 1989:14).

Hvordan deltakerne kom i kontakt med rusmidler og hvordan de utviklet en avhengighet fremstår i overflaten som relativt tilfeldig og variert. Under overflaten kommer det imidlertid til syne et sammenvevd og intrikat samspill mellom psykiske og sosiale faktorer som sammen ser ut til å ha vært bidragsyttere til kvinnenens sårbare og utforskende forhold til rusen og miljøene rundt. Med deres utfordrende oppvekstvilkår som bakteppe, var det som i utgangspunktet kun var ment som sosialt samvær gjennom fest og eksperimentering, kanskje

kraftige triggerer for noen av deltakerne til å ende opp med tyngre stoffer og etterhvert ende opp i et tungt rusmiljø. Andre opplevde etterdønningene av sykehusopphold med uforsvarlig forskrivning av sterke medikamenter i kombinasjon med traumer, som inngangen til avhengighet og videre inn i det tunge rusmiljøet.

Allerede fra før kvinnene er kommet i kontakt med det åpne rusmiljøet har de med seg en mengde traumatiske opplevelser og forskjellige former for undertrykking som en del av sin habitus. Følelsen av marginalisering og ekskludering kan i seg selv se ut til å være en årsak for å trekke seg i retning av andre marginaliserte og ekskluderte grupper (Vigil, 2002:7). Den åpne russcenen fungerer gjerne som en plass for sosialt samvær, men også som den største markedsplassen for rusmidler (Oslo Kommune, 2017:5; Waal *et al*, 2014). Det åpne rusmiljøets bidrag til videre marginalisering og ekskludering av dets aktører ser ut til å være stort. Dette later til å gjelde spesielt for miljøets kvinnelige aktører. Psykisk sykdom, utøvelse og utsatthet for vold virker til å være relatert til sosioøkonomiske forhold (Hjemdal *et al*, 2012:81) og mye tyder på at alle elementene er overrepresentert i det tunge rusmiljøet. Miljøets kriminogene natur, der kjøp og salg av ulovlige rusmidler forekommer åpenlyst og forekomsten av vold er hyppig, fører med seg et par viktige implikasjoner for miljøets aktører: For det første, det faktum at aktørene i miljøet begår kriminalitet og at de i stor grad opplever seg som ekskludert og marginalisert fra det konvensjonelle samfunnet, ser ut til å legge til rette for opposisjonelle subkultur-koder. Kodene og normene minner om gatekulturer der former for maskuliniteter med voldspotensial er de høyst verdsatte kjønnsrollene. Vold, kløkt, heteroseksualitet og undertrykking av femininitet er noen av egenskapene som må beherskes og som er med på å underbygge og reprodusere miljøet som et konservativt miljø som holder fast på undertrykkende og klassiske kjønnsroller. Dette innebærer at kvinnene i miljøet er strukturelt undertrykket, marginalisert og forstått innad i miljøet som den mindre kapable kvinnen (Grundetjern & Sandberg, 2012:624; Lalander, 2003:134). For det andre, kriminaliteten som begås fører med seg kontroll fra ulike politisære virksomheter. Det åpne rusmiljøet har siden etableringen på 60-tallet opplevd å måtte flyttes en rekke ganger som følge av en rekke sosiale og økonomiske faktorer. Politiet gjennomfører med jevne mellomrom aksjoner for å få bukt med det åpne miljøet (Olsen, 2017). Argumentasjonen for å fjerne det synlige, åpne miljøet er gjerne knyttet til vern av samfunnsinteresser, men aksjonene kan også føre med seg negative konsekvenser i form av ytterligere marginalisering, stigmatisering og ekskludering av miljøets aktører.

Gatekodene som etableres, kontrollvirksomheten og ekskluderingen later til å ramme de kvinnelige aktørene disproporsjonalt. I rusmiljøet er en tredel av aktørene kvinner. Kvinnene er med andre ord i undertall og ser ut til å ha større utfordringer enn mennene i miljøet i å balansere og etterleve både de subkulturelle og storsamfunnets normative forventninger knyttet til kjønn. Dette ser ut til å føre med seg at kvinnene i rusmiljøet faller et sted mellom de subkulturelle og de konvensjonelle kodene. I subkulturen vil de enten være *for* maskuline eller *for* feminine, mens i det konvensjonelle samfunnet vil de aldri være feminine *nok*. Dette kommer kanskje best til uttrykk hos de deltakerne som er mødre. Morsrollen er tradisjonelt sett den rollen i samfunnet som er tettest knyttet opp mot feminitet og det å være kvinne. Rusbruk og konsekvensene av denne bruken og deres livssituasjon er et hinder for deltakerne i å oppnå forventningene om samfunnets «god mor»-ideal. Dette blir nok et element i livet der deltakerne får utfordringer med sin selvforståelse og nok et bidrag til skamfølelse og utilstrekkelighet.

Alt dette må inn i regnestykket om vi skal kunne forstå noen av årsakene bak deltakernes valg, handlingsrom og prioriteringer når de håndterer hverdagen sin. Miljøet de lever i og deres livserfaringer er av ekstrem karakter og er bidragsyttere til at kvinnene sliter med en rekke sosiale og psykiske utfordringer. Disse faktorene ser også ut til å gjøre det vanskelig for kvinnene å bryte med sitt handlingsmønster og komme seg ut av den livssituasjonen de er i. Mestringsstrategiene identifisert i denne oppgaven underbygger nettopp dette.

For å kunne identifisere mestringsstrategier i intervjuene med deltakerne var det feministiske teorirammeverket viktig. Noen av mestringsstrategiene jeg har identifisert er tidligere forstått som passivitet og som undertrykkende elementer i aktørens liv. Sett utenfra er de fleste av mestringsstrategiene identifisert i denne oppgaven riktignok tidvis kontraproduktive. I lys av de strukturelle og aktørmessige kontekstene som er kommet fram, fremstår de imidlertid både som rasjonelle og dels givende. Utfordringen ligger i at de ser ut til å ha en umiddelbar positiv effekt, samtidig som de later til å sementere og videreføre de begrensede, strukturelle rammene som er identifisert gjennom denne oppgaven.

Å jobbe med sin egen selvforståelse og identitet virker til å være den mest givende og viktigste formen for deltakerne til å mestre sine liv. Skal de møte de hverdagslige utfordringene på en god måte, må forståelsen av dem selv som en moralsk aktverdig aktør og en viss grad av selvaksept ligge til grunn.

All stigmatiseringen og marginaliseringen deltakerne har opplevd ser ut til å ha påvirket deres selvforståelse og deres forståelse av sin plass i samfunnshierarkiet på negativt vis. Flere av deltakerne profitterer på å bedrive former for identitetsarbeid gjennom deres plassering av seg selv i historiene som kommer frem i intervjuene. Dette gjelder både deres plass i forhold til andre mennesker i miljøet og deres forståelse av seg selv i møtet med det de opplever som strukturell undertrykking. Ved å bedrive grensdragning og ved å benytte seg av nøytraliserings teknikker virker det som at de lettere kan forstå sin posisjon i samfunnet i mer positive rammer.

Forskjellige former å gjøre kjønn på er de mest tilgjengelige ressursene for å håndtere noen av hverdagsutfordringene til kvinnene i rusmiljøet. Rusmiljøet har som jeg har argumentert for tidligere, ikke særlig gatekapital å tilby femininitet per se, men som Grundetjern og Sandberg (2012:631) argumenterer for, ser de kvinnelige aktørene likevel ut til å tilpasse seg de strukturelle begrensningene i henhold til kjønn, slik at de kan opprettholde former for femininitet som gjør at de kan mestre hverdagen i det gatemaskuline landskapet i rusmiljøet. Å omfavne femininitet, å utnytte sine feminine attributter og adopsjon av gatemaskulinitet er de tre formene for kjønnsbaserte mestringsstrategier jeg identifiserer hos deltakerne. Strategiene ser ut til å ha det likhetstrekket at de intuitivt fremstår som rasjonelle og givende. Samtidig ser de ut til å reprodusere noen av de faktorene som er med på å undertrykke miljøets kvinner i utgangspunktet. De konservative og undertrykkende kjønnsrollefordelingene i miljøet ser ut til å bli mindre synlig når deltakerne omfavner tradisjonell femininitet og når de spiller på sine feminine attributter. Når det gjelder bruk av voldspotensial og adopsjon av gatemaskulinitet virker det som at denne mestringsstrategien kanskje kan bidra til å håndtere fysisk konflikt, men den ser samtidig ut til å skyve personen som benytter seg av den lengre vekk fra de normative kjønnsrollene både i subkulturen og i storsamfunnet.

Den tredje kategorien mestringsstrategi identifisert i denne oppgaven er deltakernes rusbruk. For samtlige av deltakerne ser rusbruken ut til å være et symptom på noen av deres traumatiske livserfaringer. Flere omtaler rusbruken sin som medisiner, hvilket later til å fungere både identitetsskapende og medisinsk. Medisinsk ved at rusmidlene demper både fysisk og psykisk smerte. Identitetsskapende ved at de kan forstås som pasienter med hjelpebehov framfor kriminelle rusavhengige. For noen av deltakerne fremstod deres første møter med rusen som relativt tilfeldige. For de aller fleste ser imidlertid den videre

utviklingen av avhengigheten og deres videre møter med tyngre miljøer ut til å være relatert til sårbarhet knyttet til erfarte traumatiske opplevelser og psykiske utfordringer.

Rusavhengighet og rusfeltets tvetydige plassering i samfunnsinstitusjonene og den rådende politikken som føres, later til å påvirke kvinnes opplevelser i deres møter med hjelpeapparatet, deres selvforståelse og deres tilgang på både terapeutisk og medisinsk hjelp i negativ grad. At flere anerkjenner systemet som den eneste verdige overgriper for å tillate seg offerstatus, forteller mye om stigmaet aktørene i rusmiljøet føler som følge av denne tvetydigheten. Rusavhengige er overrepresentert i en rekke statistikker knyttet til helseproblemer (Andreas *et al*, 2015:75; Nafstad, 2012:218), men har i stor grad også risikert å bli møtt med kontroll og straff. Flere av deltakerne beskriver fysiske skader og psykiske utfordringer som PTSD og selvmordstanker og flere setter sin rusbruk i sammenheng med en rekke av disse skadene. I møtet med leger og helsesektoren beskriver flere av deltakerne en opplevd mistillit knyttet til deres intensjon om å få medisiner og et krav om rusfrihet for å få hjelp til traumebehandling. Samtidig som det er tydelige restriksjoner i forskrivning av vanedannende, sterke medikamenter til rusavhengige, er det en stor økning i forskrivning av sterke opioider til den norske befolkning generelt (Folkehelseinstituttet, 2019). For deltakerne kan dette oppleves som nok et sosialt rom der deres utfordringsbilde dytter de lengre ned i samfunnshierarkiet. Når den rusavhengige ikke får forskrevet medikamentene hun hevder å ha behov for fra legen, kan hun få det hun trenger hos dealeren sin. Hos dealeren i det åpne rusmiljøet risikerer hun å få urent stoff, bli utsatt for vold og å bli utsatt for repressive tiltak fra politiet.

Et viktig poeng i denne oppgaven har vært å kunne se deltakernes rom for handling. Da jeg startet formuleringen av forskningsspørsmålene og tematikken til denne oppgaven hadde jeg som utgangspunkt at jeg ville forstå deltakerne som noe mer enn bare passive ofre. Det er imidlertid blitt tydelig for meg at de har vært og er ofre for en rekke forskjellige faktorer. At de håndterer og takler hverdagen er i stor grad til tross for deres livssituasjon. De er handlende subjekter og de fremstår som sterke overlevende, til tross for liv levd i undertrykkelse og viktimisering.

Antall ord: 37 544

Litteraturliste

- Adlaf, E. M. & R. G. Smart (1997). Party Subculture or Dens of Doom? An Epidemiological Study of Rave Attendance and Drug Use Patterns Among Adolescent Students. *Journal of Psychoactive Drugs*, 29:2, 193-198.
- Alcoff, L. & E. Potter (1993). Introduction: When feminisms Intersect Epistemology. I L. Alcoff & E. Potter (red.), *Feminist Epistemologies*. New York and London: Routledge, 1-14.
- Aldridge, J. (2006). The experiences of children living with and caring for parents with mental illness. *Child Abuse Review*, 15, 79-88.
- Anderson, E. (1999). *Code of the Street: Decency, Violence, and the Moral Life of the Inner City*. New York: W. W. Norton Company.
- Andreas, J. B., Lauritzen, G. & T. Nordfjærn (2015). Co-occurrence between mental distress and poly-drug use: a ten year prospective study of patients from substance abuse treatment. *Addictive Behaviors*, 48, 71-78.
- Austegard, H. og A. T. Holst (2014). *Kvinner på randen* (Nasjonal rapport for prosjekt «From street to home»). URL: https://alf.no/wp-content/uploads/ALF_Aurora_Daphne_08_01022016.pdf
- Bar On, B. (1993). Marginality and Epistemic Privilege. I L. Alcoff & E. Potter (red.), *Feminist Epistemologies*. New York/London: Routledge, 83-100.
- Barnekonvensjon (1989). FNs konvensjon om barnets rettigheter med protokoller (norsk oversettelse). Revidert oversettelse mars 2003 med tilleggsprotokoller. Barne- og familiedepartementet. URL: https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kilde/bfd/bro/2004/0004/ddd/pdfv/178931-fns_barnekonvensjon.pdf
- Barne- og likestillingsdepartementet (2009). *Om lov om endringer i barnelova mv. (flytting, delt bosted, samvær, vold mv.)*. (Ot.prp. nr. 104 (2008-2009)).
- Berger, R. (2015). Now I see it, now I don't: researcher's position and reflexivity in qualitative research. *Qualitative Research*, 15(2), 219-234.
- Blackman, S. (2014). Subculture Theory: An historical and Contemporary Assessment of the concept for understanding Deviance. *Deviant behavior*, 35(6), 496-512.

- Boger, C. (2018, 21. september). Barn i Urtegata får ikke gå ut på kvelden på grunn av narkomiljøet utenfor. *Vårt Oslo*. URL: <https://www.vartoslo.no/barn-i-urtegata-far-ikke-ga-ut-pa-kvelden-pa-grunn-av-narkomiljoet-utenfor/>
- Bourdieu, P. (1989). Social Space and Symbolic Power. *Sociological Theory*, 7(1), 14-25.
- Bretteville-Jensen, A. L., Andreas, J. B, Furuhaugen, H. & H. Gjerde (2017). *Rusmiddelbruk blant folk «på byen» i Oslo og seks andre byer på Østlandet* (FHI Notat). URL: https://www.fhi.no/globalassets/dokumenterfiler/notater/2019/notat_rusmiddelbruk_folk_paa_byen2019.pdf
- Clausen, T. (2019, 30. mars). En redselsfull historie fra Lykkeland. *Aftenbladet*. URL: <https://www.aftenbladet.no/meninger/debatt/i/qn28A1/En-redselsfull-historie-fra-Lykkeland>
- Christie, N. & K. Bruun (2003). *Den gode fiende* (3. utg). Oslo: Universitetsforlaget.
- Copes, H., Hochstelter, A. & J. P. Williams (2008). “We Weren’t Like No Regular Dope Fiends”: Negotiating Hustler and Crackhead Identities. *Social Problems*, 55 (2), 254-270.
- Couvrette, A., Brochu, S. & C. Plourde (2016). The “Deviant Good Mother”: Motherhood Experiences of Substance-Using and Lawbreaking Women. *Journal of Drug Issues*, 46 (4), 292-307.
- DeSimone, J. (1998). Is Marijuana a Gateway Drug? *Eastern Economic Journal*, 24 (2), 149-164.
- Dube, S. R., Felitti, V. J., Dong, M., Chapman, D. P., Giles, W. H. & R. F. Anda (2003). Childhood abuse, neglect, and household dysfunction and the risk of illicit drug use: the adverse childhood experiences study. *Pediatrics*, 111 (3), 564-572.
- Ericsson, K. (1993). Kvinner som handlende offer. *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab*, 80 (2), 76-85.
- European Commission of Racism and Intolerance (2018). Annual Report On ECRI’s Activities. URL: <https://rm.coe.int/annual-report-on-ecri-s-activities-covering-the-period-from-1-january-/16808c168b>
- European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (EMCDDA) (2015, 15. juni). *Motion graphic: What is decriminalisation of drugs*. URL: http://www.emcdda.europa.eu/media-library/motion-graphic-what-decriminalisation-drugs_en
- Fangen, K. (2008). *Deltagende observasjon*. Oslo: Fagbokforlaget.

- Finstad, L. (2003). *Politiblikket*. Oslo: Pax Forlag A/S.
- Flax, J. (1987). Postmodernism and Gender Relations in Feminist Theory. *Signs*, 12 (4), 621-643. URL: <http://www.jstor.org.ezproxy.uio.no/stable/3174206>
- Folkehelseinstituttet (2018, 12. desember). Narkotikautløste dødsfall 2017. *FHI*. URL: <https://www.fhi.no/nyheter/2018/nakotikautloste-dodsfall-2017/>
- Folkehelseinstituttet (2019, 19. mars). Bruken av smertestillende legemidler øker. *FHI*. URL: <https://www.fhi.no/nyheter/2019/bruken-av-smertestillende-legemidler-oket/>
- Frantzen, E. (2007). *Metadonmakt. Møtet mellom narkotikabrukere og norsk metadonpolitikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Frisaufova, M. (2016). *I know what I'm doing. Experiences of women who use Methamphetamine*. Brno: Muni press.
- Gavey, N. (1989). Feminist Poststructuralism and Discourse Analysis. *Psychology of Women Quarterly*, 13 (4), 459-475.
- Giertsen, H. (2010). Stoltenberg-utvalget og dagens narkotikapolitikk – endringer eller fortsettelse? *Kritisk juss*, 36 (4), 273-284.
- Golafshani, N. (2003). Understanding Reliability and Validity in Qualitative Research. *The Qualitative Report*, 8 (4), 597-606.
- Golub, A., Johnson, B. D. & E. Dunlap (2005). Subcultural evolution and illicit drug use. *Addiction Research & Theory*, 13 (3), 217-229.
- Grundetjern, H. (2015). Women's gender performances and cultural heterogeneity in the illegal drug economy. *Criminology*, 53 (2), 253-279.
- Grundetjern, H. (2017). *Dealing with Gender. Unpacking the Variations of Women's Experiences in the illegal Drug Economy*. (Doktoravhandling). Universitetet i Oslo.
- Grundetjern, H. & S. Sandberg (2012). Dealing with a gendered economy: Female drug dealers and street capital. *European Journal of Criminology*, 9 (6), 621–635.
- Grønnestad, T. E. (2018). *Benken – et sted å være? En etnografisk studie i et åpent illegalt rusmiljø*. (Doktoravhandling). Universitetet i Stavanger.
- Grønnestad, T. E. & P. Lalander (2015). The Bench: An open drug scene and its people. *Nordic Studies on Alcohol and Drugs*, 32 (2), 165–182.

- Halvorsen, K. (2009). *Å forske på samfunnet. En innføring i samfunnsvitenskapelig metode*. (5. utg.). Oslo: Cappelen akademiske forlag.
- Heather, N. (2016). Q: Is Addiction a Brain Disease or a Moral Failing? A: Neither. *Neuroethics*, 10, 115–124.
- Helsedirektoratet (2014, april). *Nasjonal Overdosestrategi 2014-2017. Ja visst kan du bli rusfri – men først må du overleve*. URL: https://www.regjeringen.no/contentassets/43121155483947d79316af20c68e6d7d/overdosestrategi_230414.pdf
- Helsedirektoratet (2015, 12. desember). *Nasjonal faglig veileder vanedannende legemidler – rekvirering og forsvarlighet*. URL: <https://www.helsedirektoratet.no/veiledere/vanedannende-legemidler>
- Hjemdal, O. K., Sogn, H. & L. Schau (2012). Vold, negative livshendelser og helse En gjennomgang av data fra to regionale helseundersøkelser (NKVTS Rapport 1/2012). URL: <https://www.nkvts.no/content/uploads/2015/08/vold-negative-livshendelser-og-helse.pdf>
- Husøy, E. (2018, 13. desember). Arild Knutsen om uteområde for rusmisbrukere i Oslo: – Ingen vil ha et lovtomt rom. *Aftenposten*. URL: <https://www.aftenposten.no/osloby/i/m6lyOq/Arild-Knutsen-om-uteomrade-for-rusmisbrukere-i-Oslo--Ingen-vil-ha-et-lovtomt-rom>
- Høyer, G. (2010, 18. mai). Rusmisbrukere. URL: <https://www.etikkom.no/FBIB/Temaer/Forskning-pa-bestemte-grupper/Rusmisbrukere/>
- Jensen, S. Q. (2018). Etnografi som kriminologisk metode- deltagelse, indlevelse og potensielle problemer i studier af samfundets skyggeside. I M. H. Jacobsen (red.), *Metoder i Kriminologi*. København: Hans Reitzels Forlag, 173-200.
- Johannessen, A., Christoffersen, L. & P. A. Tufte (2010). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode* (4. utg.). Oslo: Abstrakt.
- Johansen, K. A., Johansen, A. B. & D. Johannessen (2018). Portugal på norsk. Et kunnskapssammendrag for varslet narkotikapolitisk reform for bruk og besittelse av illegale rusmidler. (RiO-rapporten) URL: <https://rio.no/wp-content/uploads/sites/45/2018/02/RIO-rapporten-Portugal-på-norsk.pdf>
- Kvale, S. og S. Brinkmann (2012). *Det kvalitative forskningsintervju* (2. utg.). Oslo: Gyldendal akademiske.
- Lalander, P. (2003). *Hooked on heroin*. Oxford: Berg.

- Lamont, M. og V. Molnár (2002). The Study of Boundaries in the Social Sciences. *Annual Review of Sociology*, 28 (1), 167-195.
- Lamont, M., Pendergrass, S. & M. Pachucki (2015). Symbolic Boundries. I J. Wright (red.), *International Encyclopedia of Social and Behavioral Sciences*. Oxford: Elsevier, 850-855.
- Landheim, A. S., Bakken, K & P. Vaglum (2002). Sammensatte problemer og separate systemer. Psykiske lidelser blant rusmisbrukere til behandling i russektoren. *Norsk Epidemiologi*, 12 (3), 309-318.
- Link, B. G., & J. C. Phelan (2006). Stigma and its public health implications. *The Lancet*, 367 (9509), 528-529.
- Linstad, A. (2018, 12. mars). Olav Thon skal få orden på «nye Plata». Vil pusse vektere på narkomiljøet i Brugata. *Vårt Oslo*. URL: <https://www.vartoslo.no/olav-thon-vil-fa-orden-pa-nye-plata-vil-pusse-vektene-pa-narkomiljoet-i-brugata/>
- Maher, L. (1997). *Sexed Work: Gender, Race, and Resistance in a Brooklyn Drug Market*. Oxford: Clarendon.
- Maher, L. & K. Daly (1996). Women I the street-level drug economy: Continuity or Change? *Criminology*, 34 (4), 465-491.
- Mannes, H. L. & M. Markestad (2015). En beskrivelse av dynamikken mellom rus og traumer. *Rusfag. En artikkelsamling fra regionale kompetansesentre rus*, 1, 41-53. URL: <http://kompetansesenterrus.no/file/markestad-og-mannes-traumer-og-rus-rusfag-1-2015.pdf>
- Messerschmidt, J. (2011). Masculinities and crime. I F. Cullen, R. Agnew & P. Wilcox (red.) (2014), *Criminological Theory: Past to Present* (5. utg.). New York/Oxford: Oxford University Press.
- Miller, J. (2001). *One of the guys. Girls, Gangs and Gender*. New York/Oxford: Oxford University Press.
- Miller, J. (2002). The strengths and limits of ‘doing gender’ for understanding street crime. *Theoretical Criminology*, 6 (4), 433–460.
- Miller, J. (2014). Doing Crime as Doing Gender?: Masculinities, Femininities, and Crime. I R. Gartner & B. McCarthy (red.), *The Oxford Handbook of Gender, Sex, and Crime*. Oxford Handbooks Online: Oxford University Press. URL: <https://www.oxfordhandbooks.com/view/10.1093/oxfordhb/9780199838707.001.0001/oxfordhb-9780199838707-e-002>

- Miller, J., Carbon-Lopez, K. & M. V. Gunderman (2015). Gendered Narratives of Selves, Addiction, and Recovery among Women Methamphetamine Users. I L. Presser & S. Sandberg (red.), *Narrative Criminology: Understanding Stories of Crime*. New York/London: New York University Press, 69-95.
- Morrall, A. R., McCaffrey, D. F. & S. M. Paddock (2002). Reassessing the marijuana gateway effect. *Addiction*, 97 (12), 1493-1504.
- Mullins, C. W. (2006). *Holding Your Square. Masculinities, streetlife and violence*. London: Willan Publishing.
- Nafstad, I. (2012). *Et anstendig menneske. Møter mellom rusbrukere og det offentlige rom i Oslo*. (Doktoravhandling). Universitetet i Oslo.
- Nwalozie, J. C. (2015). Rethinking Subculture and Subcultural Theory in the Study of Youth Crime – A Theoretical Discourse. *Journal of Theoretical & Philosophical Criminology*, 7 (1), 1-16.
- Olsen, H. (2017). Open drug scenes and police strategies in Oslo, Norway. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, 18 (2), 141-156.
- Ose, S. O., Lilleeng, S., Pettersen, I., Ruud, T. & J. van Weeghel (2017). Risk of violence among patients in psychiatric treatment: results from a national census. *Nordic Journal of Psychiatry*, 71 (8), 551-560.
- Oslo kommune (2017, 15. september). Sommertelling 2017. Uteseksjonens telling av personer i åpne rusmiljø i Oslo sentrum. (Rapport, Velferdsetaten) URL: <https://www.oslo.kommune.no/getfile.php/13246778/Innhold/Helse%20og%20omsorg/Rusomsorg/Fag%20og%20kompetanse%20-%20Rusomsorg/Sommertellingsrapport%202017.pdf>
- Oslo kommune (2018, august). Helhetlig russtatistikk. Oslo kommune 2018. (Rapport, Velferdsetaten)
- Pillow, W. (2003). Confession, catharsis, or cure? Rethinking the uses of reflexivity as methodological power in qualitative research. *International Journal of Qualitative Studies in Education*, 16 (2), 175-196.
- Ravndal, E. (2015). En gang marginalisert – alltid marginalisert? *Nordic Studies on Alcohol and Drugs*, 32 (2), 137-139.
- Helse- og omsorgsdepartementet (2018a, 23. mars). Mandat for rusreformutvalget. URL: <https://www.regjeringen.no/no/dep/hod/org/styrer-rad-og-utvalg/rusreformutvalget/mandat-for-rusreformutvalget/id2594883/>

- Helse- og omsorgsdepartementet (2018b, 12. september). Nye pakkeforløp for psykisk helse og rus: Bedre behandling og mer forutsigbarhet. URL: <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/nye-pakkeforlovene-for-psykisk-helse-og-rus-bedre-behandling-og-mer-forutsigbarhet/id2610736/>
- Riessman, C. K. (2008). *Narrative Methods for the Human Sciences*. Thousand Oaks: Sage Publications, Inc.
- Ringdal, K. (2001). *Enhet og mangfold*. Bergen: Fagbokforlaget
- Sandberg, S. (2009). Gangster, victim or both? The interdiscursive construction of sameness and difference in self-presentations. *The British Journal of Sociology*, 60 (3), 523-542.
- Sandberg, S. (2018). Narrativ Kriminologi- tematisk, strukturel, performativ og dialogisk analyse. I Jacobsen, M. H. (red.), *Metoder i Kriminologi*. København: Hans Reitzels Forlag, 233-260.
- Sandberg, S. & W. Pedersen (2009). *Gatekapital*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Sandberg, S. & W. Pedersen (2008). “A magnet for curious adolescents”: The perceived dangers of an open drug scene. *International Journal of Drug Policy* 19 (6), 459-466.
- Sandås, L. (2016). *Narkoatlas Oslo*. Oslo: Stripa Forlag.
- Schiøtz, A. (2017). Rus i Norge – politiske og medisinske tilnærminger i historisk lys. *Tidsskrift for velferdsforskning* 20 (1), 4-26.
- Scholl, L., Seth, P., Kariisa, M., Wilson, N. & G. Baldwin (2019). Drug and Opioid-Involved Overdose Deaths. United States, 2013–2017. *MMWR Morbidity and Mortality Weekly Report*, 67, 1419–1427.
- Skilbrei, M. (2007). Prostitusjon i tid og rom: Hvordan ble Strøket til? I L. Jessen (red.), *Det ideelle offer. Andre tekster om prostitusjon*. Oslo: Koloritt
- Solbakk, J. H. (2014, 10. oktober). Sårbare grupper. *De nasjonale forskningsetiske komiteene*. URL: <https://www.etikkom.no/FBIB/Temaer/Forskning-pa-bestemte-grupper/Sarbare-grupper/>
- Sykes, G. & D. Matza (1957). Techniques of Neutralization: A Theory of Delinquency. *American Sociological Review*, 22 (6), 664-670.
- Thorsen, G. R. B. (2006). Selvskading og selvmord... Ingen selvfølge. *Suicidologi*, 11 (1), 5-9.

- Thoresen, S. & O. K. Hjemdal (2014). Vold og voldtekt i Norge. En nasjonal forekomststudie av vold i et livsløpsperspektiv (NKVTS Rapport 1/2014). URL: https://www.nkvts.no/content/uploads/2015/11/vold_og_voldtekt_i_norge.pdf
- Torvik, F. A. & K. Rognmo (2011). *Barn av foreldre med psykiske lidelser eller alkoholmisbruk: omfang og konsekvenser*. (Folkehelseinstituttet Rapport 2011:4). URL: <https://www.fhi.no/publ/2011/barn-av-foreldre-med-psykiske-lidel/>
- Ugelvik, T. (2019). *Sosial kontroll*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Vadivelu, N., Kai, A. M., Kodumudi, V., Sramcik, J. & A. D. Kaye (2018). The Opioid Crisis: a Comprehensive Overview. *Current Pain and Headache Reports*, 22 (16). URL: <https://doi.org/10.1007/s11916-018-0670-z>
- Vigil, J. D. (2002). *A Rainbow of Gangs: Street Cultures in the Mega-City* (1.utg.). Austin: University of Texas Press.
- Widerberg, K. (2001). *Historien om et kvalitativt forskningsprosjekt*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Winter, G. (2000). A Comparative Discussion of the Notion of 'Validity' in Qualitative and Quantitative Research. *The Qualitative Report*, 4 (3), 1-14.
- Waal, H., Clausen, T., Gjersing, L. & M. Gossop (2014). Open drug scenes: responses of five European cities. *BMC Public Health*, 14 (853). URL: <http://www.biomedcentral.com/1471-2458/14/853>
- Zaslove, A. (2004). Closing the door? The ideology and impact of radical right populism on immigration policy in Austria and Italy, *Journal of Political Ideologies*, 9 (1), 99-118.
- Överlien, C., & M. Hydén (2009). Children's Actions when Experiencing Domestic Violence. *Childhood*, 16 (4), 479-496.
- Åkerstrøm, M. & D. Wästerfors (2018). Kvalitative intervjuer – praktiske råd og analytiske muligheter. I Jacobsen, M. H. (red.), *Metoder i Kriminologi*. København: Hans Reitzels Forlag, 141-171.

Vedlegg 1: Godkjennelse fra NSD 2017/2018

Sebastien Tutenges
Postboks 6706 St. Olavs plass
0130 OSLO

Vår dato: 15.09.2017

Vår ref: 55543 / 3 / LH

Deres dato:

Deres ref:

Tilbakemelding på melding om behandling av personopplysninger

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 29.08.2017.

Meldingen gjelder prosjektet:

<i>55543</i>	<i>Kvinnens mestring i tunge rusmiljøer</i>
<i>Behandlingsansvarlig</i>	<i>Universitetet i Oslo, ved institusjonens øverste leder</i>
<i>Daglig ansvarlig</i>	<i>Sebastien Tutenges</i>
<i>Student</i>	<i>Øystein Bruun Ericson</i>

Personvernombudet har vurdert prosjektet, og finner at behandlingen av personopplysninger vil være regulert av § 7-27 i personopplysningsforskriften. Personvernombudet tilrår at prosjektet gjennomføres.

Personvernombudets tilråding forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, ombudets kommentarer samt personopplysningsloven og helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget [skjema](#). Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en [offentlig database](#).

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 31.07.2018, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Dersom noe er uklart ta gjerne kontakt over telefon.

Vennlig hilsen

Dokumentet er elektronisk produsert og godkjent ved NSDs rutiner for elektronisk godkjenning.

NSD – Norsk senter for forskningsdata AS Harald Hårfagres gate 29 Tel: +47-55 58 21 17 nsd@nsd.no Org.nr. 985 321 884
NSD – Norwegian Centre for Research Data NO-5007 Bergen, NORWAY Faks: +47-55 58 96 50 www.nsd.no

Vedlegg 2: Godkjennelse fra NSD 2018/2019- forlengelse

English text below

BEKREFTELSE PÅ ENDRING

Vi viser til statusmelding mottatt: 02.10.2018.

Personvernombudet har nå registrert ny dato for prosjektslutt 30.06.2019.

Det legges til grunn at prosjektopplegget for øvrig er uendret.

Ved ny prosjektslutt vil vi rette en ny statushenvendelse.

Hvis det blir aktuelt med ytterligere forlengelse, gjør vi oppmerksom på at utvalget vanligvis må informeres ved forlengelse på mer enn ett år utover det de tidligere har blitt informert om.

Ta gjerne kontakt dersom du har spørsmål.

Vennlig hilsen,

Lise Aasen Haveraaen - Tlf: 55 58 21 19

Lise.Haveraaen@nsd.no

Personvernombudet for forskning,

NSD – Norsk senter for forskningsdata AS

Tlf. direkte: (+47) 55 58 21 17 (tast 1)

Vedlegg 3: Informasjonsskriv

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjektet

»Kvinneres mestring i tunge rusmiljøer«

Bakgrunn og formål

I forbindelse med min masteravhandling i kriminologi ønsker jeg å intervju kvinner som er en del av, eller oppholder seg i Oslos tunge rusmiljø. Formålet med avhandlingen er å finne resurser og egenskaper hos kvinnene i dette miljøet som gjør at de i mer eller mindre grad mestrer hverdagen. Masteravhandlingen gjennomføres hos Universitetet i Oslo på institutt for kriminologi og retts sosiologi.

Intervjupersonene i studien er rekruttert gjennom institusjonsapparat og væresteder i Oslos rusomsorg

Hva innebærer deltakelse i studien?

Deltakelse i denne studien innebærer å delta i ett enkelt intervju som vil omhandle tematikk som rushistorikk, omgangskrets og nære relasjoner; både familiære og sosiale, hverdagsutfordringer. Intervjuene vil ha en lengde på rundt 60 minutter.

Hva skjer med informasjonen om deg?

Alle personopplysninger vil bli behandlet konfidensielt. Det er kun masterstudenten og veileder som vil ha tilgang til informasjonen om deltaker. All informasjon vil kun bli benyttet i denne konkrete avhandlingen og vil anonymiseres. Lydopptak og notater/tekstdokumenter vil krypteres og lagres bak passordmur på PC.

Deltaker vil ikke kunne gjenkjennes i masteravhandlingen

Prosjektet skal etter planen avsluttes i juli 2018. Når prosjektet er ferdig vil alt av materiale anonymiseres og destrueres.

Frivillig deltakelse

Det er frivillig å delta i studien, og du kan når som helst trekke ditt samtykke uten å oppgi noen grunn. Dersom du trekker deg, vil alle opplysninger om deg bli anonymisert.

Dersom du ønsker å delta eller har spørsmål til studien, ta kontakt med Øystein Ericson på telefon 9342972

Veileder fra Universitetet i Oslo er Sébastien Tutenges ved institutt for kriminologi og retts sosiologi.

Tlf: 22850251

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, NSD - Norsk senter for forskningsdata AS.

Samtykke til deltakelse i studien

Jeg har mottatt informasjon om studien, og er villig til å delta

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Vedlegg 4: Ustrukturert intervju-guide

Utkast til en semistrukturert intervjuguide til prosjektet «Kvinnens mestrings i tunge rusmiljøer»

Innledning med informasjon og orientering, samt sikre meg at samtykket og informasjonsskrivet er forstått og underskrevet.

Da jeg søker å finne gode narrativer vil jeg fokusere på hva de selv ønsker å fortelle og med det bruke intervjuguiden veiledende og som et retningsverktøy. Dersom noen spørsmål eller temaer blir for nærgående og vanskelig å prate om skal dette respekteres og vi går videre.

Personlig historikk:

Kan du fortelle meg litt om din oppvekst? Hvem/hvor/hva

Hvilke drømmer og ønsker hadde du for framtiden?

Hvordan var ditt første møte med rusmidler?

Når debuterte du med rusmidler og hvordan vil du beskrive din relasjon til de du ruset deg med?

Hva slags familiære relasjoner har du i dag?

Hvordan vil du beskrive din nærmeste omgangskrets?

Din hverdag

Kan du beskrive en «vanlig dag» i ditt liv for meg?

Hvor bor du? [Institusjon, egen bolig, ute, venner etc]

Hvilke tilbud for rusavhengige i Oslo benytter du deg av til vanlig?

Hvilke hobbyer har du?

Hva slags inntekt har du og hvordan finansierer du ditt rusmiddelbruk?

Hvem omgås du mest i hverdagen?

Hva er din største frykt i det daglige?

-Hvordan håndterer du denne frykten?

Hva er din største utfordring i hverdagen?

-Hvordan løser du denne utfordringen?

Hvilke rusmidler foretrekker du?

Har du noen gang vært utsatt for vold?

-Hvordan håndterte du det i ettertid? Hva føler du om det nå?

Har du noen gang vært utsatt for seksuelle overgrep?

-Hvordan håndterte du det i ettertid? Hva føler du om det nå?

Ditt syn på kjønn

Hvordan tenker *du* at ditt kjønn påvirker hverdagen din?

Hva tror du er den største forskjellen på rushverdagen til en mann og en kvinne?

Hvilke «tradisjonelle kvinnelige» egenskaper setter du høyst?

Hvilken kvinne ser du mest opp til?

Hvordan blir kvinner behandlet i rusmiljøet? Kan du komme med et spesifikt eksempel?

På hvilken måte har kvinner og menn ulike måter å løse hverdagen på i ditt miljø?

Annet og avsluttende

Beskriv dine beste egenskaper

Hva er ditt største hinder for å bli rusfri?

Hvilke drømmer og ønsker har du for framtiden i dag?

Er det noen temaer eller historier du ønsker å fortelle som ikke har kommet fram i dette intervjuet?

Er det noe du lurer på?